

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Съвет на Европа/Европейски съд по правата на човека, 2013 г. Този превод не обвързва Съда. За допълнителна информация моля вижте пълните указания за авторските права в края на документа.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013. This translation does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013. La présente traduction ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

ГОЛЯМА КАМАРА

ДЕЛО AL-SKEINI AND OTHERS срещу ОБЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО

(жалба № 55721/07)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

7 юли 2011 г.

Настоящото решение е окончателно но може да претърпи редакционни промени.

СЪДЪРЖАНИЕ

	страница
ПРОЦЕДУРА	1
ФАКТИТЕ	3
I. ОБСТОЯТЕЛСТВА ПО ДЕЛОТО.....	3
A. Окупацията на Ирак от 1 май 2003 г. до 28 юни 2004 г.	3
1. Предистория: Резолюция 1441 на Съвета за сигурност на	
Организацията на обединените нации	3
2. Основни военни операции: 20 март-1 май 2003 г.....	3
3. Правни и политически развития през май 2003 г.	4
5. Развитие между юли 2003 г. и юни 2004 г.....	10
6. Преминаване на властта към временното правителство	13
B. Въоръжените сили на Обединеното кралство в Ирак от май	
2003 г. до юни 2004 г.	13
C. Правила за използване на сила.....	16
D. Разследвания на инциденти със смърт на иракски цивилни	
граждани, в които са замесени британски войници.....	17
1. Решението за изпращане на инцидента за разследване към	
Кралската военна полиция	17
2. Разследване от Кралската военна полиция (Отдел за	
специални разследвания).....	19
E. Смъртта на родните на жалбоподателите.....	22
1. Първият жалбоподател	22
2. Вторият жалбоподател.....	23
3. Третият жалбоподател	24
4. Четвъртият жалбоподател	25
5. Петият жалбоподател.....	27
6. Шестият жалбоподател.....	30
F. Национално производство съгласно Закона за правата на	
човека.....	32
1. Дивизионният съд	32
2. Апелативният съд.....	35
3. Камарата на лордовете.....	39
II. ПРИЛОЖИМИ МЕЖДУНАРОДНОПРАВНИ МАТЕРИАЛИ....	43
A. Международно хуманитарно право при военна окупация.....	43
B. Практика на Международния съд относно взаимоотношението	
между международното хуманитарно право и международното	
право за правата на човека и екстериториалните задължения на	
държавите по международното право за правата на човека	44
C. Задължението да се разследват твърдени нарушения на	
правото на живот в случаи на въоръжени конфликти и окупация	

съгласно международното хуманитарно право и международното право за правата на човека	48
ПРАВОТО	50
I. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 2 ОТ КОНВЕНЦИЯТА...	50
A. Допустимост	50
1. Отговорност	50
2. Юрисдикция.....	51
3. Изчерпване на вътрешноправните средства	51
4. Статут на жертва	53
5. Заключение по допустимостта.....	53
B. По същество	53
1. Юрисдикция.....	53
2. Твърдяно нарушение на задължението за разследване по член 2	71
II. ПРИЛОЖИМОСТ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА.....	83
A. Вреди	83
B. Разноски.....	84
C. Лихва за забава.....	85
ПО ИЗЛОЖЕНИТЕ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО	85

По делото Al-Skeini and Others срещу Обединеното кралство,
Европейският съд по правата на човека, заседаващ като голяма
камара в състав:

Jean-Paul Costa, *Председател*,
Christos Rozakis,
Nicolas Bratza,
Françoise Tulkens,
Josep Casadevall,
Dean Spielmann,
Giovanni Bonello,
Elisabeth Steiner,
Lech Garlicki,
Ljiljana Mijović,
David Thór Björgvinsson,
Isabelle Berro-Lefèvre,
George Nicolaou,
Luis López Guerra,
Ledi Bianku,
Ann Power,
Mihai Poalelungi, *съдии*,

и Michael O'Boyle, *заместник-секретар*,

След проведени закрити заседания на 9 и 16 юни 2010 г. и на 15 юни
2011 г.,

Постанови следното решение, прието на последната спомената дата:

ПРОЦЕДУРА

1. Делото е образувано по жалба (№ 55721/07) срещу Обединено кралство Великобритания и Северна Ирландия, подадена до Съда съгласно член 34 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) от шестима граждани на Ирак – г-н Мазин Джумаа Гетех Ал-Скейни, г-жа Фатема Забун Дахеш, г-н Хамед Абдул Рида Ауаид Кереем, г-н Фадил Фаяй Музбан, г-н Джабар Карем Али и полковник Дауд Муса („жалбоподателите“), на 11 декември 2007.

2. Жалбоподателите, които са използвали правна помощ, се представляват от Адвокати в обществен интерес, адвокати от Бирмингам. Правителството на Обединеното кралство („правителството“) се представлява от агента си г-н Д. Уолтън от Министерството на външните работи.

3. Жалбоподателите твърдят, че техните роднини са били под юрисдикцията на Обединеното кралство, когато са били убити и че не е проведено ефективно разследване на тяхната смърт в нарушение на член 2 от Конвенцията.

4. Жалбата беше разпределена на четвърта секция на Съда (член 52 § 1 от Правилника на Съда). На 16 декември 2008 г. Съдът все решение да уведоми правителството за жалбата. Той реши също да разгледа жалбата по същество едновременно с допустимостта ѝ (член 29 § 1). Страните имаха възможност да представят писмени бележки по допустимостта и по същество на делото. На 19 януари 2010 г. камарата взе решение да предостави разглеждането на делото на голямата камара.

5. Съставът на голямата камара беше определен в съответствие с разпоредбите на член 27 §§ 2 и 3 от Конвенцията и член 24 от Правилника на Съда. Съдия Peer Lorenzen, председател на пета секция, се оттегли и беше заместен от съдия Luis López Guerra – резервен съдия.

6. Жалбоподателите и правителството представиха и допълнителни изложения относно допустимостта и основателността, бяха получени и съвместните коментари на третите страни Адвокатски комитет за правата на човека, Европейски център за подкрепа на човешките права, Хюман Райтс Уоч, Интерайтс, Международната федерация за правата на човека, Правното общество и Свобода („трети участващи страни“).

7. На 9 юни 2010 г. в Сградата на правата на човека в Страсбург се проведе отрито съдебно заседание (Член 59 § 3 от Правилника на Съда).

Пред Съда се явиха:

(a) *за правителството*

Г-н D. WALTON,

агент,

Г-н J. EADIE QC,

Г-жа C. IVIMY,

Г-н S. WORDSWORTH,

адвокати,

Г-жа L. DANN,

Г-жа H. AKIWUMI,

съветници;

(b) *за жалбоподателите*

Г-н РАБИНДЕР СИНГХ QC,

Г-н Р. ХУСАИН QC,

Г-жа С. ФАТИМА,

Г-жа Х. ПАТЕЛ,

Г-н Т. ТРИДИМАС,

Г-жа Х. ЛОУ,

адвокати,

Г-н П. ШИНЕР,

Г-н Д. КАРИ,

Г-жа Т. ГРЕГЪРИ,

Г-н Дж. ДЪФИ,

съветници.

Съдът изслуша изложенията на г-н Eadie и г-н Сингх.

ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВА ПО ДЕЛОТО

8. Фактите по делото могат да бъдат обобщени по следния начин.

A. Окупацията на Ирак от 1 май 2003 г. до 28 юни 2004 г.

1. Предистория: Резолюция 1441 на Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации

9. На 8 ноември 2002 г. Съветът за сигурност на Организацията на обединените нации, действащ в съответствие с глава 7 от устава на Организацията на обединените нации прие Резолюция 1441. Резолюцията прие, *inter alia*, че Ирак е извършил и продължава да извършва сериозни нарушения на задълженията си по предходни резолюции на Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации за разоръжаване и за сътрудничество с инспекторите на Организацията на обединените нации и на Международната агенция за атомна енергия. С Резолюция 1441 се реши на Ирак да бъде дадена последна възможност да изпълни задълженията си за разоръжаване и да въведе режим на разширени инспекции. С нея се иска Генералният секретар незабавно да уведоми Ирак за резолюцията и да поиска от Ирак да започне сътрудничество с инспекторите незабавно, безусловно и активно. Резолюция 1441 завършва като припомня, че Съветът за сигурност „многократно е предупреждавал Ирак, че ще претърпи сериозни последици в резултат на продължаващите нарушения на задълженията му“. Съветът за сигурност взе решение да продължи да следи въпроса.

2. Основни военни операции: 20 март-1 май 2003 г.

10. На 20 март 2003 г. коалиция от въоръжени сили под единно командване, водени от Съединените американски щати с широко военно участие на Обединеното кралство и малки контингенти от Австралия, Дания и Полша започна нахлуване в Ирак. Към 5 април 2003 г. британските сили завзеха Басра, а на 9 април 2003 г. войски на Съединените щати установиха контрол над Багдад. Основните военни

операции в Ирак бяха обявени за приключени на 1 май 2003 г. След това други държави изпратиха служители за да съдействат в усилията за възстановяване.

3. Правни и политически развития през май 2003 г.

11. На 8 май 2003 г. постоянните представители на Обединеното кралство и Съединените щати в Организацията на обединените нации изпратиха съвместно писмо до председателя на Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации, което гласи следното:

„Съединените американски щати, Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия и коалиционните партньори продължават да действат съвместно за да гарантират пълното разоръжаване на Ирак от оръжия за масово унищожаване и средствата за използването им в съответствие с резолюциите на Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации. Държавите, участващи в коалицията стриктно ще спазват задълженията си, произтичащи от международното право, в това число тези, отнасящи се до основните хуманитарни нужди на народа на Ирак. Ще действваме за да гарантираме, че петролът на Ирак е защитен и се използва за благото на иракския народ.

За да бъдат постигнати тези цели и изпълнени задълженията в следвоенния период в Ирак Съединените щати, Обединеното кралство и коалиционните партньори, действащи съгласно организацията на съществуващото командване и контрол чрез командващия коалиционните сили, създадоха временна коалиционна власт, включваща службата за възстановяване и хуманитарна помощ, която упражнява правомощията на временно правителство и ако е необходимо, по-специално за гарантиране на сигурността, за осигуряване на доставките на хуманитарна помощ и премахването на оръжията за масово унищожаване.

Съединените щати, Обединеното кралство и коалиционните партньори, действащи чрез временната коалиционна власт, *inter alia*, ще осигуряват сигурността на временното управление на Ирак, в това число чрез: възпиране на враждебни действия; поддържане на териториалната цялост на Ирак и охрана на иракските граници; откриване и премахване, изваждане от действие, обезвреждане, елиминиране или унищожаване на (а) всички иракски оръжия за масово унищожение, балистични ракети, безпилотни въздухоплавателни средства и всякакви други химически, биологични и ядрени системи и (б) всички елементи на иракската програма за изследване, развитие, проектиране, изработка, производство, подкрепа, сглобяване и използване на такива оръжия и системи за използването им и подсистеми и компоненти към тях, включително но не само запаси от химически и биологически агенти, материали за използване в ядрено оръжие и други свързани материали, технологии, оборудване, устройства и интелектуална собственост, които са използвани в или могат съществено да допринесат за тези програми; след консултации със съответните международни организации, подпомагането на нормалното и доброволно завръщане на бежанците и разселените лица; поддържане на правосъдието и реда, в това число чрез насърчаване на международните усилия за възстановяване капацитета на иракските граждански полицейски сили; премахване на цялата терористична инфраструктура и ресурси в Ирак и работа за гарантиране, че терористите и терористичните групи няма да бъдат оставени

да действат необезпокоявано; подкрепя и координация на разминирането и свързаните с това дейности; подкрепя за търсенето на отговорност за престъпления и жестокости, извършени от предишния иракски режим; и установяване на незабавен контрол над иракските институции, отговорни за военните въпроси и въпросите по сигурността и осигуряване, доколкото е подходящо на демилитаризация, демобилизация, контрол, командване, реформиране, разформироване или реформиране на тези институции така че те повече да не представляват заплаха за иракския народ или за международния мир и сигурност, но да бъдат в състояние да защитават суверенитета и териториалната цялост на Ирак.

Съединените щати, Обединеното кралство и коалиционните партньори признават спешната необходимост от създаване на среда, в която иракският народ да може свободно да определи собственото си политическо бъдеще. За тази цел Съединените щати, Обединеното кралство и коалиционните партньори подпомагат усилията на иракския народ за извършване на първи стъпки към формиране на представително правителство, основаващо се на върховенството на закона, което защитава основните свободи и еднаквата защита и правосъдие на иракския народ без оглед на етнически произход, религия или пол. Съединените щати, Обединеното кралство и коалиционните партньори съдействат за установяването на представителни правителствени институции и осигуряват отговорното управление на иракския финансов сектор, хуманитарната помощ, икономическото възстановяване, прозрачното експлоатиране и възстановяване на инфраструктурата и природните ресурси на Ирак и постепенното прехвърляне на административните отговорности към съответните представителни правителствени институции. Целта ни е да прехвърлим отговорността за управлението на представителните иракски власти колкото е възможно по-скоро.

Организацията на обединените нации играе важна роля в предоставянето на хуманитарна помощ, в подкрепата за възстановяване на Ирак и в съдействието за формиране на временна иракска власт. Съединените щати, Обединеното кралство и коалиционните партньори имат готовност да работят в тясно сътрудничество с представителите на Организацията на обединените нации и нейните специализирани агенции и очакват назначаването от Генералния секретар на специален координатор. Приветстваме също така подкрепата и приноса на държавите членки, международните и регионалните организации и другите организации съгласно съответното споразумение за сътрудничество с Временната коалиционна власт.

Ще Ви бъдем благодарни ако организирате разпространяването на настоящото писмо като документ на Съвета за сигурност.

(подпис) Джеръми Грийнсток
Постоянен представител на Обединеното кралство

(подпис) Джон Д. Негропonte
Постоянен представител на Съединените щати“

12. Както е посочено в цитираното по-горе писмо държавите окупатори, действащи чрез командващия коалиционните сили, създали Временна коалиционна власт, която да действа като „временна

администрация“ до създаването на иракско правителство. Тя имала правомощие, *inter alia*, да приема законодателство. На 13 май 2003 г. министърът на отбраната на Съединените щати Доналд Ръмсфелд издал дипломатическа нота, с която формално назначил посланик Пол Бремер за Администратор на Временната коалиционна власт, отговарящ за преходното управление на Ирак. В Наредба № 1 от 16 май 2003 г., на ВКВ посланик Бремер предвидил следното:

„В съответствие с правомощията ми като Администратор на Временната коалиционна власт (ВКВ), съответните резолюции на Съвета за сигурност на ООН, включително Резолюция 1483 (2003), и законите и обичаите на войната обявявам следното:

Член 1

Временна коалиционна власт

1) ВКВ упражнява правомощията на временно правителство с цел осигуряване на ефективното управление на Ирак през периода на преходната администрация, възстановяване на условията на сигурност и стабилност, създаване на условия, в които иракският народ да може свободно да определи собственото си политическо бъдеще, включително чрез полагане на усилия за възстановяване и създаване на национални и местни институции на представително управление и подпомагане на икономическото възстановяване и устойчивите реформи и развитие.

2) ВКВ разполага с цялата изпълнителна, законодателна и съдебна власт, необходими за постигане на целите ѝ, и която се упражнява в съответствие с приложените резолюции на Съвета за сигурност на ООН, включително резолюция 1483 (2003), и законите и обичаите на войната. Тези правомощия се упражняват от администратора на ВКВ.

3) Като командващ на коалиционните сили началника на главното командване на САЩ ще подкрепя непосредствено ВКВ чрез възпиране на враждебни действия; поддържане на териториалната цялост и сигурността на Ирак; Издирване, обезвреждане и унищожаване на оръжия за масово унищожение; и съдействие при цялостното провеждане на коалиционната политика.

Член 2

Приложимо законодателство

Освен ако не бъдат отменени или заменени от ВКВ или заменени от законодателство, прието от демократичните институции на Ирак, действащото към 16 април 2003 г. законодателство в Ирак продължава да се прилага в Ирак, доколкото не възпрепятства ВКВ да упражнява правата си и да изпълнява задълженията си и доколкото не противоречи с настоящата или с която и да е друга наредба или заповед, издадени от ВКВ. ...“

13. Управлението на Временната коалиционна власт било разделено на региони. ВКВ юг била поставена под отговорността и контрола на Обединеното кралство с регионален координатор от

Обединеното кралство. Тя обхващала най-южните четири от общо осемнадесет иракски провинции, всяка от които имала областен координатор. Войските на Обединеното кралство били разположени на същата територия. Обединеното кралство се представлявало в щаба на Временната коалиционна власт чрез службата на специалния представител на Обединеното кралство. Според правителството, макар специалният представител на Обединеното кралство и неговата служба да са се стремили да въздействат на политиките и решенията на Временната коалиционна власт, служители на Обединеното кралство не са разполагали с формални правомощия за вземане на решения в тази власт. Всички административни и законодателни решения на Временната коалиционна власт се вземали от посланик Бремер.

14. Резолюция 1483 на Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации, спомената от посланик Бремер в Наредба № 1 на временната коалиционна власт в действителност е приета шест дни по-късно – на 22 май 2003 г. Тя гласи следното:

„Съветът за сигурност,

Припомняйки предходните си резолюции по този въпрос,

Потвърждавайки суверенитета и териториалната цялост на Ирак,

Потвърждавайки също значението на премахването на оръжията на Ирак за масово унищожаване и на окончателното утвърждаване на разоръжаването на Ирак,

Подчертавайки правото на иракския народ свободно да определя собственото си политическо бъдеще и да контролира собствените си природни ресурси, приветствайки ангажимента на всички засегнати страни да подкрепят създаването на среда, в която това да се случи колкото е възможно по-скоро и изразявайки увереност, че денят, в който иракчаните трябва сами да изберат своето управление трябва да дойде бързо,

Насърчавайки усилията на народа на Ирак да създаде представително правителство, основаващо се на върховенството на закона, което гарантира равни права и справедливост за всички иракски граждани без оглед на етническа принадлежност, религия или пол и в тази връзка припомня резолюция 1325 (2000) от 31 октомври 2000 г.,

...

Приветствайки първите стъпки на иракския народ в тази посока и отбелязвайки в тази връзка изявлението от Насирия от 15 април 2003 г. и изявлението от Багдад от 28 април 2003 г.,

Убеден, че Организацията на обединените нации трябва да играе съществена роля в хуманитарното подпомагане, възстановяването на Ирак и възобновяването и създаването на национални и местни институции на представително управление,

...

Отбелязвайки писмото от 8 май 2003 г. на постоянните представители на Съединените американски щати и на Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия до председателя на Съвета за сигурност (S/2003/538) и признавайки особените правомощия, отговорности и задължения съгласно приложимото международно право на тези държави като окупационни сили под единно командване („властта“),

Отбелязвайки освен това, че други държави, които не са окупационни сили, понастоящем работят или могат в бъдеще да работят под тази власт,

Приветствайки освен това волята на държавите членки да допринесат за стабилността и сигурността на Ирак като осигуряват служители, оборудване и други ресурси на властта,

Загрижени, че от 2 август 1990 г. съдбата на много кувейтци и граждани на трети страни все още е неизвестна,

Преценявайки, че положението в Ирак макар и да се подобрява продължава да бъде заплаха за международния мир и сигурност,

Действайки в съответствие с Глава VII от Устава на Организацията на обединените нации,

1. *Обръща се* към държавите членки и заинтересованите организации да съдействат на народа на Ирак в усилията му да реформира институциите си и да изгради страната си, както и да дадат своя принос към условията на сигурност и стабилност в Ирак в съответствие с тази резолюция;

2. *Призовава* всички държави членки, които са в състояние да го сторят, да отговорят незабавно на хуманитарните призови на Организацията на обединените нации и на други международни организации за Ирак и да спомогнат за посрещането на хуманитарните и другите нужди на иракския народ чрез предоставяне на храна, медицински продукти и ресурси, необходими за възстановяването и рехабилитацията на икономическата инфраструктура на Ирак;

3. *Приканва* държавите членки да не укриват тези членове на предишния иракски режим, за които се предполага, че са отговорни за престъпления и жестокости и да подкрепят действията по изправянето им пред съд;

4. *Призовава* Властта, в съответствие с Устава на Организацията на обединените нации и другото приложимо международно право да насърчава благоденствието на иракския народ чрез ефективно управление на територията, включително по-конкретно като работи за възстановяване на условията на сигурност и стабилност и за създаване на условия, в които иракският народ да може свободно да определи собственото си политическо бъдеще;

5. *Призовава* всички заинтересовани да се съобразяват изцяло със задълженията си по международното право, включително по-конкретно с Женевските конвенции от 1949 г. и Хагските правила от 1907 г.;

...

8. *Възлага* на Генералния секретар да назначи специален представител за Ирак, чиито независими отговорности да включват редовни доклади до Съвета за дейността му по тази резолюция, координиране на дейностите на Организацията на обединените нации в следвоенния период в Ирак, координиране между Организацията на обединените нации и международните агенции, ангажирани с хуманитарна помощ и дейности по възстановяване в Ирак и координиране с властта като иракският народ се подпомага чрез:

(а) координиране на хуманитарната помощ и помощта за възстановяване от агенциите на Организацията на обединените нации и между агенциите на Организацията на обединените нации и неправителствените организации;

(b) съдействие за сигурното, организирано и доброволно завръщане на бежанците и разселените хора;

(c) интензивна работа с властта, народа на Ирак и други заинтересовани за напредък в усилията за възстановяване и установяване на национални и местни институции за представително управление, включително съвместна работа за улесняване на процеса, който да доведе до международно признато представително иракско правителство;

(d) подпомагане на възстановяването на ключовата инфраструктура в сътрудничество с други международни организации;

(e) допринасяне за икономическото възстановяване и за условия за устойчиво развитие, в това число чрез координиране с национални и регионални организации доколкото е подходящо, гражданското общество, донори и международните финансови институции;

(f) насърчаване на международните усилия за подпомагане на основните функции на гражданското управление;

(g) популяризиране на защитата на правата на човека;

(h) насърчаване на международните усилия за възстановяване капацитета на иракските цивилни полицейски сили; и

(i) насърчаване на международните усилия за подпомагане на правната и съдебна реформа;

9. *Подкрепя* формирането от народа на Ирак с помощта на властта и в сътрудничество със специалния представител на иракска временна администрация като преходно управление, водено от иракчани, до създаването от иракския народ на международно признато представително правителство, което да поеме отговорностите на Властта;

...

24. *Възлага* на Генералния секретар да представя на Съвета редовни доклади за работата на специалния представител що се отнася до прилагането на тази

резолюция и за работата на международния консултативен и контролен борд и *призовава* Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия и Съединените американски щати периодично да информират Съвета за усилията си по тази резолюция;

25. *Решава* да разгледа изпълнените на тази резолюция дванадесет месеца след приемането ѝ и да обсъди евентуално необходимите по-нататъшни стъпки.

26. *Призовава* държавите членки и международните и регионални организации да съдействат за изпълнението на тази резолюция;

27. *Решава* да продължи да следи този въпрос.“

5. Развитие между юли 2003 г. и юни 2004 г.

15. През юли 2003 г. е създаден Управляващият съвет на Ирак. Временната коалиционна власт трябвало да се съветва с него по всички въпроси, засягащи временното управление на Ирак.

16. На 16 октомври 2003 г. Съветът за сигурност на Организацията на обединените нации прие следваща резолюция 1511, която гласи *inter alia* следното:

„Съветът за сигурност

...

Подчертавайки, че суверенитетът на Ирак принадлежи на иракската държава, потвърждавайки правото на иракския народ свободно да определи политическото си бъдеще и да контролира собствените си природни ресурси, припомняйки увереността си, че денят, в който иракчаните да поемат отговорност за собственото си управление трябва да дойде бързо и признавайки значението на международната подкрепа, особено това на държавите от региона, съседите на Ирак и регионалните организации за бързото предвижване на този процес,

Признавайки, че международната подкрепа за възстановяване на условията на стабилност и сигурност е от съществено значение за благото на народа на Ирак, както и за възможността на всички заинтересовани да вършат работата си от името на народа на Ирак и приветствайки приноса на държавите членки в тази насока, съгласно резолюция 1483 (2003),

Приветствайки решението на Управляващия съвет на Ирак да създаде подготвителен конституционен комитет, който да подготви конституционна конференция за изготвяне на проект на конституция, възплаваща стремежите на иракския народ и призовавайки го да приключи този процес бързо,

...

Отчитайки, че положението в Ирак, макар и да се подобрява, продължава да бъде заплаха за международния мир и сигурност,

Действайки в съответствие с Глава VII от Устава на Организацията на обединените нации,

1. *Потвърждава* суверенитета и териториалната цялост на Ирак и в тази връзка подчертава временния характер на специалните отговорности, правомощия и задължения изпълнявани от Временната коалиционна власт (Властта) в съответствие с приложимото международно право и предвидени в Резолюция 1483 (2003), които ще бъдат прекратени, когато международно признато, представително правителство, избрано от народа на Ирак положи клетва и поеме отговорностите от Властта, *inter alia* чрез стъпките, предвидени в параграфи от 4 до 7 и 10 по-долу;

...

4. *Приема*, че Управляващият съвет и неговите министри са основните органи на временната иракска администрация, които без оглед на бъдещото им развитие, олицетворяват суверенитета на иракската държава в преходния период докато бъде създадено международно признато, представително правителство, което да поеме отговорностите от Властта;

5. *Потвърждава*, че управлението на Ирак постепенно ще се поема от възникващите структури на временната иракска администрация;

6. *Призовава* в тази връзка Властта да върне на народа на Ирак отговорностите и правомощията по управлението колкото е възможно по-скоро и очаква от Властта, ако е необходимо в сътрудничество с Управляващия съвет и Генералния секретар, да докладва за извършения напредък;

7. *Приканва* управляващия съвет да предостави на Съвета за сигурност за разглеждане не по-късно от 15 декември 2003 г., в сътрудничество с властта и доколкото обстоятелствата позволяват със специалния представител на Генералния секретар график и програма за изготвянето на проекта на нова конституция на Ирак и за провеждането на демократични избори в съответствие с тази конституция;

8. *Приема*, че Организацията на обединените нации, действаща чрез Генералния секретар, специалния му представител и помощната мисия на Организацията на обединените нации в Ирак следва да засилят важната си роля в Ирак, включително чрез предоставяне на хуманитарна помощ, насърчаване на икономическото възстановяване и на условията за устойчиво развитие на Ирак и подкрепа на усилията за възстановяване и създаване на национални и местни институции на представително управление;

...

13. *Отчита*, че осигуряването на сигурност и стабилност е съществено за успешното приключване на политическия процес, описан в параграф 7 по-горе и за способността на Организацията на обединените нации ефективно да допринесе за този процес и за прилагането на резолюция 1483 (2003) и *възлага* на многонационални сили под единно командване да предприемат всички необходими мерки за осигуряване поддържането на сигурността и стабилността в Ирак, включително с цел гарантиране на необходимите условия за прилагане на графика и програмата, както и да допринесат за сигурността на помощната

мисия на Организацията на обединените нации в Ирак, Управляващия съвет на Ирак и други институции на иракската временна администрация и ключовата хуманитарна и икономическа инфраструктура;

14. *Насърчава* държавите членки да предоставят на многонационалните сили, посочени в параграф 13 по-горе помощ под този мандат на Организацията на обединените нации, в това число военни сили;

15. *Решава* Съветът да преразгледа изискванията и мисията на многонационалните сили, посочени в параграф 13 по-горе не по-късно от една година от датата на настоящата резолюция, както и че във всеки случай мандатът на тези сили ще изтече след приключване на политическия процес, описан в параграфи от 4 до 7 и 10 по-горе и изразява готовност да разгледа по този повод евентуална бъдеща необходимост от продължаване на многонационалните сили, вземайки предвид мнението на международно признато представително правителство на Ирак;

...

25. *Изисква* от Съединените щати от името на многонационалните сили, посочени в параграф 13 по-горе да докладват на Съвета за сигурност за усилията и прогреса на тези сили на подходящи интервали, но не по рядко от веднъж на шест месеца;

26. *Решава* да продължи да следи този въпрос.“

17. На 8 март 2004 г. Управляващият съвет на Ирак обнародва Закона за администрацията на иракската държава в преходния период (известен като „Закона за преходната администрация“). Той предостави временна правна рамка за управлението на Ирак в преходния период, което трябвало да започне на 30 юни 2004 г. със създаването на временно иракско правителство („Временното правителство“) и с разпускането на Временната коалиционна власт.

18. Новото управление било предвидено с Резолюция 1546, на Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации, приета на 8 юни 2004, предвиждаща *inter alia*, че Съветът за сигурност, действащ в съответствие с глава VII от Устава на Организацията на обединените нации:

„1. *Подкрепя* формирането на суверенно Временно правителство на Ирак, както е обявено на 1 юни 2004, което ще поеме цялата отговорност и власт за управлението на Ирак до 30 юни 2004 г. като се въздържа от предприемане на всякакви действия засягащи съдбата на Ирак извън ограничения преходен период докато избраното преходно правителство на Ирак поеме властта, както е предвидено в параграф 4 по-долу;

2. *Приветства* факта, че също до 30 юни 2004 г. окупацията ще приключи и Временната коалиционна власт ще преустанови съществуването си и Ирак ще възстанови пълния си суверенитет;

...

8. *Приветства* полаганите усилия от новото временно правителство на Ирак да подобрява силите за сигурност на Ирак, включително иракските въоръжени сили, (наричани по-долу „иракските сили за сигурност“), действащи под управлението на временното правителство на Ирак и неговите приемници, които постепенно ще играят все по-голяма роля и в крайна сметка ще поемат цялата отговорност за поддържането на сигурността и стабилността в Ирак;

9. *Отбелязва*, че присъствието на многонационални сили в Ирак е по искане на новото временно правителство на Ирак, с оглед на което *препотвърждава* овластяването на многонационалните сили под единно командване, създадени в съответствие с резолюция 1511 (2003), като се имат предвид писмата, приложени към тази резолюция;

10. *Решава*, че многонационалните сили ще имат правомощия да предприемат всички необходими мерки за да осигурят поддържането на сигурността и стабилността в Ирак в съответствие с писмата, приложени към тази резолюция, изразяващи, *inter alia*, искането на Ирак за продължаване на присъствието на многонационалните сили и за определяне на задачите им, в това число за предотвратяване и възпиране на тероризма, така че, *inter alia*, Организацията на обединените нации да може да изпълни ролята си в подпомагането на иракския народ, както е подчертано в параграф седем по-горе и иракският народ да може да приложи свободно и без заплаха графика и програмата за политическия процес и да извлече полза от дейностите по възстановяване и рехабилитация; ...“

6. Преминаване на властта към временното правителство

19. На 28 юни 2004 г. цялата власт преминала от временната коалиционна власт към временното правителство и временната коалиционна власт престанала да съществува. В последствие многонационалните сили, включващи британските сили като част от тях, останали в Ирак в съответствие с исканията на иракското правителство и с разрешението на Съвета за сигурност на Организацията на Обединените нации.

В. Въоръжените сили на Обединеното кралство в Ирак от май 2003 г. до юни 2004 г.

20. През този период коалиционните сили се състояли от шест дивизии под цялостното командване на генерали от Съединените щати. Четири дивизии били от Съединените щати а две били многонационални. Всяка дивизия носела отговорност за определен географски район на Ирак. На Обединеното кралство било предоставено командването на многонационална дивизия (Югоизток), която обхващала провинциите Ал-Басра, Майсан, Ти Кар и Ал-Мутханна с площ от 96 000 квадратни километра и население от 4.6 милиона. В многонационална дивизия (Югоизток) имало 14 500 коалиционни войници, включително 8 150 войници от Обединеното кралство. Основната сцена на военните действия на войските на

Обединеното кралство в многонационална дивизия (Югоизток) били провинциите Ал-Басра и Майсан с общо население от около 2.75 милиона човека. Там били разположени малко над 8 000 британски военнослужещи, от които малко над 5 000 имали оперативни отговорности.

21. От 1 май 2003 г. нататък британските военнослужещи в Ирак изпълнявали две основни функции. Първата била поддържането на сигурността на територията на многонационална дивизия (Югоизток), по-конкретно в провинциите Ал-Басра и Майсан. Основната задача по сигурността била в усилията за възстановяване на иракските сили за сигурност, включително на иракската полиция. Други задачи включвали патрулиране, арести, антитерористични операции, охрана на граждански демонстрации, защита на основните обществени услуги и инфраструктура и охрана на полицейските управления. Втората основна функция на британските войски била да подкрепят гражданската администрация на Ирак по различни начини от връзка с Временната коалиционна власт и Управляващия съвет на Ирак и местното управление до подпомагане за възстановяване на инфраструктурата.

22. В доклада Айткен (виж параграф 69 по-долу), подготвен от името на командващия генералния щаб, следвоенното положение на Ирак било описано по следния начин:

„Контекстът, в който се провеждат операциите в Ирак е изключително сложен. Този доклад не може да коментира *jus ad bellum* аспектите на операцията, нито общественото мнение за инвазията. Важно е обаче да се отбележи, че следвоенните планове на алианса са съсредоточени повече върху облекчаване на хуманитарната катастрофа (която в случая не беше в такъв мащаб, какъвто беше предвиден) и по-малко върху престъпната дейност и последвалите бунтове, които действително се случиха. Една от последиците на това беше, че не разполагахме с достатъчно военнослужещи на място, които да се справят ефективно с положението, в което се оказахме. Мировподдържащите операции изискват значително по-голям брой военнослужещи, които да налагат закон и ред, отколкото са необходими за участие във война: нашите войски бяха твърде нарядко разположени върху територията. В разследването си (през април 2005 г.) на инцидента от Бредбаскет [твърдяно малтретиране на иракчани, задържани по подозрение в грабеж на складове за хуманитарна помощ], бригаден генерал Картър описа условията в Ирак така:

„... май 2003 г., около 4 седмици след като британските сили започнаха преход от офанзивни операции към стабилизиране. Положението беше динамично. Бойните групи бяха разпределени по географски райони на отговорност, разположени главно около първоначалните им тактически цели. Военните действия бяха официално приключили и правилата за употреба на сила бяха променени за да отразят това обстоятелство, но имаше нарастваща тенденция на инциденти със стрелба. Макар те да бяха основно между иракчани, уреждащи стари сметки помежду си или свързани с престъпна дейност, имаше първоначални сигнали за нарастваща опасност за британските войници ... Структурата на британските сили се променяше. Много от тежкото

въоръжение, което беше необходимо за инвазията, сега беше изпратено у дома. Някои части бяха необходими за операции на други места и имаше натиск от Обединеното кралство за бързо намаляване до по-устойчив брой ... Местните настроения също се променяха. Първоначално изпълнено с щастие потиснатото в миналото население шиа в и около Басра стана подозрително и към средата на май хората бяха разочаровани. Желанията и очакванията не бяха изпълнени. Нямаше иракска администрация или управление. Горивото и питейната вода не достигаха, електричеството прекъсваше а болниците бяха пълни с ранени от времето на етапа на бойните действия. Мостовите и ключовите пътища бяха разрушени от бомбардировките на коалиционните сили. Законът и редът напълно се сринаха. Иракските полицейски служби се изпариха. Няколкото пазители на реда, които останаха, бяха възрастни и неспособни, а иракските въоръжени сили бяха пленени, разпуснати или дезертираха. Правосъдието се укриваше. Правителствените учреждения бяха нападнати и всички предмети бяха изнесени. Неохраняемите сгради бяха заети от самонастанили се. Престъпността беше повсеместна, а в някои части на Басра властваше пълна анархия. Отвлечения, похищения на деца, убийства за отмъщение, кражби на автомобили и обири бяха широко разпространени. За много кратко време благосъстоянието беше напълно преразпределено.“

В тази обстановка британската армия беше единственият представител на закона и реда на територията, на която действаше. Когато отговарящият по международните въпроси на Асоциацията на полицейските началници г-н Пол Кернаган посети Ирак през май 2003 г. той каза, че не препоръчва разполагането на граждански полицейски служители на театъра на бойните действия поради влошената ситуация със сигурността. Последният път, в който армията е използвала сила като окупационна армия е бил през 1945 г. и тя е прекарала много месеци в подготовка за тази роля. През май 2003 г. същите войници, които досега са водили интензивна конвенционална война е трябвало да се превърнат за една нощ в единствените хора, в състояние да изпълняват функциите на правителствени служби и хуманитарни функции за народа на южен Ирак. Бойните групи (състоящи се от един подполковник и около 500 войници) бяха разположени в територии на отговорност, обхващащи стотици квадратни мили. На ротите (един майор с около 100 човека под негово командване) бяха дадени за управление цели градове. Плановите за британската инвазия предвидливо бяха ограничили, доколкото е възможно, повредите на физическата инфраструктура, но тъй като тази инфраструктура се управляваше само от военнослужещи с минимална подкрепа от местния персонал, задачата предизвика сериозно напрежение над армията.

Една от последиците от тази липса на гражданска инфраструктура беше объркването, пред което бяха изправени британските войници при справянето с обикновената престъпност. Опитът ни в Северна Ирландия и в мироподдържащи операции по целия свят е насадил категоричния принцип за върховенството на полицията при работата с престъпници и оперативни обстановки. Войниците приемат, че ще се сблъскат с престъпления и че понякога ще трябва да арестуват престъпници, но (но въпреки известен опит с този синдром в Косово през 1999 г.) нашата доктрина и практика не са ни подготвили за справяне с такива престъпници, когато не съществуват цивилни полицейски сили, съдебна система, която да се справя с извършителите и затвори, в които да бъдат задържани. Дори когато новозараждащата се иракска полиция беше възстановена през 2003 г., войските имаха малко доверие в способността ѝ да се справя справедливо или рационално с всякакви

престъпници, които ѝ бяха предавани. Обръщайки се назад сега знаем, че някои войници действаха извън закона при справянето си с местните престъпници. Колкото и да бяха добросъвестни, командирите не бяха в състояние да бъдат навсякъде, а от там и физически неспособни да надзирават войниците си до степен, в която трябва да го правят. В резултат на това, когато тези инциденти се случиха беше малко вероятно те да бъдат забелязани и предотвратени.“

23. Военните сведения на Обединеното кралство разкриват, че от 1 май 2003 г. до 30 юни 2004 г. е имало приблизително 178 демонстрации и 1 050 насилствени нападения срещу коалиционните сили в многонационална дивизия (Югоизток). Насилствените нападения се състояли от пет атаки над самолети, 12 гранатометни атаки, 101 атаки с използване на самоделни взривни устройства, 52 опита за нападения с използване на самоделни взривни устройства, 145 нападения с минохвъргачки, 147 нападения с ракетни гранатомети, 535 стрелби и 53 други. Същите сведения показват, че между май 2003 г. и март 2004 г. 49 иракчани са убити в инциденти, при които британски войници са използвали сила.

С. Правила за използване на сила

24. Използването на сила от британските войски по време на военни операции е уредено в съответните правила за използване на сила. Правилата за използване на сила, уреждащи употребата на смъртоносно оръжие от британските войски в Ирак през съответния период са предмет на уредба, съдържаща се в карта, издавана на всеки войник, известна като Алфа карта. Алфа картата съдържа правилата за употреба на сила, които са формулирани по следния начин:

„КАРТА А – УКАЗАНИЕ ЗА ОТКРИВАНЕ НА ОГЪН ОТ СЛУЖЕЩИТЕ

ИМАЩИ ПРАВО ДА НОСЯТ ОРЪЖИЕ И АМУНИЦИИ ПО ВРЕМЕ НА ДЕЖУРСТВО

ОБЩИ НАСОКИ

1. Тези насоки не засягат присъщото ви право на самозащита. Във всички случаи обаче трябва да използвате не повече сила, отколкото е абсолютно необходима.

ОГНЕСТРЕЛНОТО ОРЪЖИЕ МОЖЕ ДА СЕ ИЗПОЛЗВА САМО КАТО КРАЙНО СРЕДСТВО

2. При охрана на имущество не трябва да използвате смъртоносно оръжие освен за **защита на човешки живот**.

ЗАЩИТА НА ЧОВЕШКИ ЖИВОТ

3. Можете да откривате огън само срещу лице ако то извършва или предстои да извърши действие, от което **може да бъде застрашен живот и няма друг начин за предотвратяване на опасността.**

ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ

4. Преди откриване на огън ТРЯБВА да бъде дадено предупреждение освен ако:

а. Това би увеличило опасността от смърт или тежко нараняване на вас или на друго лице освен нападателя (нападателите),

ИЛИ

б. Вие или други в непосредствена близост сте под въоръжено нападение.

5. Предупреждението се дава като извикате:

„ВОЕННОМОРСКИ СИЛИ, ПЕХОТА, ВОЕННОВЪЗДУШНИ СИЛИ, СПРИ ИЛИ ЩЕ СТРЕЛЯМ.“

Или други подобни думи.

ОТКРИВАНЕ НА СТРЕЛБА

6. Ако трябва да откриете стрелба, трябва да:

а. Стреляте само в избраната цел,

И

б. Стреляте само толкова пъти, колкото е необходимо,

И

с. Вземете всички разумни мерки да не наранявате никого освен целта си.“

D. Разследвания на инциденти със смърт на иракски цивилни граждани, в които са замесени британски войници

1. Решението за изпращане на инцидента за разследване към Кралската военна полиция

25. На 21 юни 2003 г. бригаден генерал Мур (Командващ 19-та механизирана бригада в Ирак от юни до ноември 2003 г.) издал формално правило за разследванията на инциденти, свързани със стрелба. Това правило предвиждало, че всички инциденти със стрелба трябва да бъдат докладвани и да бъде информиран началникът на

военната полиция на дивизията. Тогава подофицери от Кралската военна полиция трябвало да направят оценка на инцидента и да решат дали той попада в правилата за употреба на сила. Ако се прецени, че инцидентът попада в правилата за употреба на сила трябвало да се изготвят доклади и попълненият бюлетин да бъде изпратен по команден ред. Ако инцидентът попадал извън правилата за употреба на сила и включвал смърт или сериозно нараняване, разследването трябвало да бъде предадено на отдела за специални разследвания на Кралската военна полиция (виж параграф 28 по-долу) от началника на военната полиция на дивизията при първа възможност.

26. Бригаден генерал Мур обаче решил, че от 28 юли 2003 г. тези правила трябва да бъдат ревизирани. Новите правила изисквали всички такива инциденти да бъдат незабавно докладвани от замесения войник на многонационалната дивизия (Югоизток) чрез доклад за сериозен инцидент. Тогава се извършва разследване на инцидента от ротния командир или от командващия офицер. В показанията си пред националните съдилища бригаден генерал Мур обяснява, че:

„Формата на разследване на инцидент е различна в зависимост от положението със сигурността на място и от обстоятелствата по всеки отделен случай. По принцип то включва ротния командир или командващия офицер, които събират доклади от участниците в замесения патрул и прослушват радио записите. То може да включи и фотографиране на мястото на инцидента. Понякога се провежда допълнително разследване чрез срещи със семейството/рода на убитото лице. Разследванията на ниво поделение обаче не включват подробна медицинска експертиза. В бригадата не разполагаме с възможност за медицински експертизи.“

Ако въз основа на предоставената му информация командващият офицер се увери, че войникът е действал законно и съгласно правилата за употреба на сила, нямало изискване за започване на разследване от отдела за специални разследвания. Командващият офицер трябвало да изготви решението си в писмена форма и да го изпрати до бригаден генерал Мур. Ако командващият офицер не бил убеден в това или ако нямало достатъчна информация за да вземе решение, той трябвало да започне разследване чрез отдела за специални разследвания.

27. Между януари и април 2004 г. тези правила били отново преразгледани поради обстоятелството, че средата станала по-малко враждебна и поради значителния медиен и парламентарен интерес към инциденти с убити иракчани с участието на войници на Обединеното кралство. На 24 април 2004 г. командващият многонационалната дивизия (Югоизток) приел нови правила, изискващи всички инциденти със стрелба, включващи военнослужещи от Обединеното кралство, в резултат на които са убити или ранени цивилни граждани да се разследват от отдела за специални разследвания. В изключителни случаи бригадният командир можел да вземе решение, че разследване

не е необходимо. Всяко такова решение трябвало да бъде съобщавано писмено на командващия многонационалната дивизия (Югоизток).

2. Разследване от Кралската военна полиция (Отдел за специални разследвания)

28. Кралската военна полиция е част от армията и се разполага заедно с армията във военни операции зад граница, но има отделно командване. Военните полицаи докладват на началника на военната полиция, който докладва на Генерал-адютанта. В рамките на кралската военна полиция отделът за специални разследвания е отговорен за разследването на сериозни престъпления, извършени от членове на британските сили по време на службата им, инциденти, свързани с контакт между военните и цивилни лица и всякакви специални разследвания, които са им възложени, включително инциденти със смърт на цивилни, предизвикана от британски войници. За да се гарантира практическата им независимост в разследването отделът за специални разследвания разполага с напълно самостоятелни единици и има свое собствено командване, ръководено от началници на военната полиция, които са изпратени за тази цел.

29. Разследванията на смърт на иракски граждани, в която са замесени британски войници, започват след искане за разследване до Отдела за специални разследвания, отправено от командващия офицер на съответното поделение или по собствена инициатива на Отдела за специални разследвания, когато узнае за инцидента чрез други средства. Последният вид разследване обаче трябвало да бъде прекратено ако отделът за специални разследвания получи указания за прекратяване от началника на военната полиция или от командващия съответната част офицер.

30. Разследванията на Отдела за специални разследвания в Ирак били спъвани от редица трудности, като например проблеми със сигурността, липса на преводачи, културни различия (например ислямската практика изисквала тялото да бъде погребано да 24 часа и да остане непокътнато в продължение на 40 дни), липсата на патолози и условия за извършване на аутопсия, липсата на записи, проблеми с логистиката, климата и общите условия на работа. Докладът Айткен (виж параграф 69 по-долу) обобщава положението по следния начин:

„Не само бойците бяха претоварени от тези обстоятелства. Настоящата система на военно правосъдие е приложима, независима и пригодна за тази цел, но дори най-ефективната наказателно-правна система би изпитвала затруднения да разследва, разглежда и повдига обвинения по дела, когато гражданската инфраструктура на практика липсва. Така като непосредствена последица на сухопътната операция военната полиция беше изправена пред особени предизвикателства при събирането на доказателства с такова качество, което да изпълнява изключително високите стандарти, изисквани по английското право. Националните документи, които обикновено са съществена отправна точка за

наказателно разследване, най-често липсваха. Различното разбиране на закона между иракските граждани и британската полиция допринесе за атмосферата на враждебност и подозрения, а армията беше изправена пред все по-опасна оперативна обстановка. Всъщност на 24 юни 2003 г. шестима членове на Кралската военна полиция бяха убити в Ал Амарах. Местните обичаи също затрудняваха прилагането на британските правосъдни стандарти: например по случая на Надем Абдулах семейството на умрелия отказа да предаде тялото за съдебно-медицинска експертиза като сериозно занижи качеството на доказателствата около смъртта му.“

Докладът Айткен споменава също проблемите, причинени на отдела за специални разследвания при опитите му да разследва сериозни твърдения за насилие от чувството за лоялност на войниците, което водело до липса на сътрудничество от членовете на армията и до това, което съдията от военния съд, разглеждащ убийството на сина на шестия жалбоподател описва като „стена от мълчание“ от някои от военните свидетели, призовани да дадат показания.

31. При приключване на разследването от Отдела за специални разследвания, служител от Отдела за специални разследвания изпращал писмен доклад до командващия офицер на съответното поделение. Този доклад включвал съпроводително писмо и обобщение на доказателствата заедно с копия от всякакви писмени доказателства, свързани с разследването във вид на изявления на свидетели и разследващи. Докладът не съдържа решение относно фактите или заключения за това какво се е случило. Командващият офицер трябвало да реши дали да изпрати делото на обвинението с оглед евентуален съдебен процес пред военния съд.

32. Докладът Айткен (от 25 януари 2008 г.: виж параграф 69 по-долу) съдържа коментари за разследванията на военнослужещи във връзка със случаи на смърт на иракски граждани както следва:

„Разследвани са четири случая на смърт на иракчани в резултат на умишлено малтретиране, които в последствие са препратени към военната прокуратура (АРА) поради това, че е налице *prima facie* случай, при който жертвите са убити незаконно от британски войници. АРА повдигнала обвинения по три от тези случаи, поради това, че е прела, че има реални изгледи за осъдителна присъда и тъй като съдебният процес бил в интерес на обществото и на службата, но все още няма нито едно осъждане за умишлено или за непредумишлено убийство.

Позицията на армията по въпроса за преследването е недвусмислена. Командващите офицери и високопоставените служители имат достъп до правни консултации за да бъдат подпомагани при вземането на решения за препращане на подходящите случаи към АРА. Директорът по военните правни въпроси (DALS), който е отговорен пред Генерал-адютанта за предоставянето на правни услуги за войската, е освен това назначен от кралицата за АРА. В това си качество той е отговорен за вземането на решения за изпращането на съд на всички дела, препратени по команден ред и за поддържане на обвинението по всички дела, разглеждани от военните съдилища, постоянния гражданен съд и военния апелативен съд и по жалбите пред военно-апелативните съдилища и Камарата на лордовете. DALS делегира тези функции на служители от

армейската правна служба, назначени за прокурори в АРА, като бригадният прокурор имал ежедневна отговорност за АРА. АРА е под общия надзор на Генералния адвокат и е реално независим от военното командване: АРА решава самостоятелно дали да изпрати делото на военния съд и подходящите обвинения, като нито военното командване, нито министри, служебни лица или който и да е друг може да вземе тези решения. Колкото и да е сложна ситуацията, в която се намира армията, тя винаги трябва да действа в рамките на закона. След като АРА е взела решението си (основаващо се на доказателствата и закона) армията трябва да приеме, че последиците от разследването на конкретни лица или от конкретните обвинения могат да окажат отрицателно влияние върху репутацията ѝ.

Липсата на осъждания за умишлени или непредумишлени убийства в резултат на преднамерено насилие в Ирак може да изглежда обезпокоителна, но има обяснение. Трябва да се събират доказателства (а както вече беше споменато този процес не е лесен); тези доказателства трябва да бъдат представени в Съда, а подсъдимите се считат за невинни докато обвинението не докаже вината извън всякакво разумно съмнение. Това е строг тест, който не се различава от този, прилаган в нашите граждански съдилища. В по-широк смисъл изходът от обвиненията, повдигнати пред военните съдилища от АРА е почти в същата степен сравним със съответните граждански съдилища: например към края на 2006 г. процентът на осъдителни присъди след съдебен процес в системата на военните съдилища е 12 %, а в кралските съдилища е 13 %. Неизбежно е някои обвинения да се провалят, но това не означава, че не е трябвало да бъдат повдигнати. В крайна сметка съдилищата решават въпроса за вината, а не прокурорите. Всъщност фактът, че само малък брой от всички близо 200 дела, разследвани от военната полиция в Ирак е довел до повдигане на обвинение, може да се тълкува както като положителен, така и като отрицателен индикатор: положителен е в това, че доказателствата и контекстът не са подкрепили повдигането на наказателни обвинения; но е отрицателен с оглед на това, че както знаем военната полиция беше значително възпрепятствана в някои случаи в способността си да събира доказателства, които да изпълняват достатъчно високия стандарт за повдигане на обвинение или за успешно поддържане на обвинението по делата.

Важно е да се отбележи, че нищо от описаното не предполага никакви фундаментални пропуски в ефективното функциониране на ключовите елементи на системата на военно наказателно правосъдие. Както отделът за Специални разследвания към Кралската военна полиция (RMP(SIB)), така и АРА бяха независимо инспектирани през 2007 г. Полицейските инспектори докладваха, че „... полицейският инспекторат на Нейно Величество преценява, че RMP(SIB) разполага с възможностите и капацитета да изпълни ниво на компетентност 36 (сериозни наказателни) противодействащи разследвания“, а проверката на АРА през февруари и март 2007 г. от инспектората на прокуратурата на Нейно Величество заключи, че: „... АРА изпълнява отговорностите си напълно и професионално, често в трудни условия“, добавяйки, че 95.7 % от решенията за предаване на съд били правилни с оглед доказателствената база, а 100 % от решенията за предаване на съд били надлежно мотивирани от съображения за обществен интерес или интерес на службата.“

Е. Смъртта на родните на жалбоподателите

33. Следващите данни се основават на свидетелски показания на жалбоподателите и на замесените британски войници във всеки от инцидентите. Тези изявления бяха представени и на националните съдилища, а що се отнася до всички без петия жалбоподател – обобщени в техните решения (по-конкретно в решението на дивизионния съд).

1. Първият жалбоподател

34. Първият жалбоподател е брат на Хазим Джумаа Гатех Ал-Скеини („Хазим Ал-Скеини), който бил на 23 години към момента на смъртта си. Хазим Ал-Скеини бил един от двамата иракчани от рода Бейни Скеин, които били застреляни в района на Ал-Маджидиях на Басра малко преди полунощ на 4 август 2003 г. от сержант А – командващ на британски патрул.

35. В свидетелските си показания първият жалбоподател обяснява, че през въпросната вечер различни членове на семейството му се събирали в къща в Ал-Маджидиях за погребение. В Ирак било традиция на погребение да се стреля с оръжие. Първият жалбоподател твърди, че бил зает с посрещането на гостите в къщата при пристигането им за церемонията, когато видял брат си обстрелван от британски войници докато вървял по улицата в посока към къщата. Според първия жалбоподател брат му не бил въоръжен и се намирал само на около десет метра от войниците, когато бил застрелян и убит. Друг мъж с него също бил убит. Той нямал представа защо войниците са открили огън.

36. Според британското описание на инцидента патрулът се предвиждал пеш в много тъмна нощ и чул множество изстрели, идващи от различни места в Ал-Маджидиях. След като патрулът навлязъл дълбоко в селото се блъскал с двама иракски мъже на улицата. Единият бил на около пет метра от сержант А, който водел патрула. Сержант А видял, че той е въоръжен и насочил оръжието си към него. В тъмното не било възможно да се определи позицията на втория мъж. Приемайки, че животът му и този на останалите войници от патрула бил в непосредствена опасност сержант А открил огън по двамата мъже без да даде никакво устно предупреждение.

37. На следващия ден сержант А изготвил писмен доклад, описващ инцидента. Той бил предаден на командващия офицер на батальона му – полковник Г, който преценил, че инцидентът попада в правилата за употреба на сила и надлежно изготвил доклад в този смисъл. Полковник Г изпратил доклада до бригадата, където бил разгледан от бригаден генерал Мур. Бригаден генерал Мур се усъмнил дали другият мъж е бил насочил оръжието си към патрула. Полковник Г изготвил

следващ доклад, разглеждащ това съмнение по искане на бригаден генерал Мур. Оригиналният доклад не бил задържан в архива на бригадата. След като разгледал допълнителния доклад на полковник Г, като същото сторил и неговият заместник-началник и правен съветник, бригаден генерал Мур се уверил, че действията на сержант А попадат в правилата за употреба на сила, поради което не разпоредил никакво последващо разследване.

38. На 11, 13 и 16 август 2003 г. полковник Г се срещнал с членове на рода на убитите мъже. Той обяснил защо сержант А отрил огън и направил на рода благотворително дарение от 2 500 долара (USD) от благотворителния комитет на британската армия, заедно с писмо, описващо обстоятелствата около смъртта и признаващо, че загиналите не са имали намерение да нападат никого.

2. Вторият жалбоподател

39. Втората жалбоподателка е вдовицата на Мухамад Салим, който бил прострелян и смъртоносно ранен от сержант С малко след полунощ на 6 ноември 2003 г.

40. Втората жалбоподателка не присъствала когато съпругът ѝ бил прострелян и показанията ѝ се основават на това, което са ѝ казали лица, присъствали на мястото. Тя твърди, че на 5 ноември 2003 г. по време на рамазан Мухамад Салим отишъл да посети зет си в дома му в Басра. Към 11.30 вечерта британски войници нахлули в къщата. Разбили входната врата. Един от британските войници се озовал лице в лице със съпруга на втората жалбоподателка в хола на къщата и стрелял по него като го уцелил в стомаха. Британските войници го отвели до чешката военна болница, където той починал на 7 ноември 2003 г.

41. Според британските сведения за инцидента патрулът, получил информация от познат на един от преводачите им, че група мъже, въоръжени с дългоцевни оръжия, гранати и гранатомети били видени да влизат в къщата. Била дадена заповед за операция за незабавно претърсване и арест. След като на патрула не било отворено след почукване на вратата, те я разбили. Сержант С влязъл в къщата през входната врата с двама други войници и претърсил първата стая. След като влязъл във втората стая чул изстрели от автоматично оръжие откъм къщата. Когато сержант С влязъл в следващата стая откъм долния край на стълбите, двама мъже, въоръжени с дългоцевни оръжия хукнали надолу по стълбите към него. Нямало време да даде устно предупреждение. Сержант С бил уверен, че животът му е в непосредствена опасност. Стрелял по мъжа, който бил отпред – съпруга на втората жалбоподателка – и го уцелил в стомаха. Тогава насочил оръжието си към втория мъж, който пуснал оръжието си. Семейството на жалбоподателката в последствие информирало

патрула, че те били адвокати и водили спор с друго адвокатско семейство относно собствеността на офиса, в резултат на което били подложени на две въоръжени атаки, за които съобщили на полицията, като едната се служила три дни по-рано, а другата едва тридесет минути преди нахлуването на патрула.

42. На 6 ноември 2003 г. ротният командир изготвил доклад за инцидента. Той стигнал до заключението, че на патрула съзнателно била предоставена грешна информация от другата страна на враждуващите семейства. След като разгледал доклада и говорил с ротния командир полковник Г стигнал до заключението, че инцидентът попада в правилата за употреба на сила и не поискал от отдела за специални разследвания да провежда по-нататъшно разследване. С оглед на това същия ден изготвил доклад в този смисъл и го препратил в бригадата, където бил разгледан от бригаден генерал Джоунс. Бригаден генерал Джоунс обсъдил въпроса със заместника си и с правния съветник. Той обсъдил въпроса и с политическия си съветник. В резултат на това бригаден генерал Джоунс също заключил, че е налице очевиден случай, попадащ в правилата за употреба на сила и съответно изготвил доклад в този смисъл. Жалбоподателката, която имала три малки деца и възрастна свекърва, за които да се грижи получила USD 2 000 от благотворителния комитет на британската армия заедно с писмо, излагащо обстоятелствата около убийството.

3. Третият жалбоподател

43. Третият жалбоподател е вдовецът на Ханнан Махайбас Саде Шмайлави, която била простреляна и смъртоносно ранена на 10 ноември 2003 г. в образователния институт в района Ал-Маакал на Басра, където третият жалбоподател работел като нощен портиер и живеел със съпругата и семейството си.

44. Според свидетелските показания на третия жалбоподател около 8 часа на същата вечер той и семейството му седели на масата за вечеря, когато внезапно започнала стрелба с автоматично оръжие извън сградата. Куршуми уцелили жена му в главата и глезените и едно от децата му в ръката. Съпругата и детето на жалбоподателя били отведени в болница, където детето се възстановило, но жена му починала.

45. Според британските свидетелства за инцидента съпругата на третия жалбоподател била простреляна по време на престрелка между британски патрул и неизвестни стрелци. Когато мястото било осветено от сигнални ракети там били видени най-малко трима мъже с дългоцевни оръжия, двама от които стреляли директно срещу британските войници. Един от тези стрелци бил застрелян по време на престрелката с патрула. След около седем до десет минути стрелбата била прекратена и въоръжените мъже били видени да бягат. Когато

сградите били претърсени били открити жена (съпругата на третия жалбоподател) с рана на главата и дете с рана на ръката. Двете лица били отведени в болница.

46. На следващата сутрин ротният командир изготвил доклад за инцидента, придружен от обясненията на съответните войници. След като разгледал доклада и обясненията, полковник Г стигнал до заключението, че инцидентът попада в правилата за употреба на сила и не поискал от Отдела за специални разследвания провеждане на по-нататъшно разследване. Той надлежно изготвил доклад в този смисъл, който препратил до бригадата. Докладът бил разгледан от бригаден генерал Джоунс, който също обсъдил въпроса със заместника си, с правния си съветник и с полковник Г. В резултат на това бригаден генерал Джоунс стигнал до заключението, че инцидентът попада в правилата за употреба на сила и не поискал по-нататъшно разследване.

4. Четвъртият жалбоподател

47. Четвъртият жалбоподател е брат на Уалед Саяй Музбан на 43 години, който бил прострелян и смъртоносно ранен през нощта на 24 август 2003 г. от ефрейтор С в района на Ал-Макаал на Басра.

48. Четвъртият жалбоподател не присъствал когато брат му бил прострелян, но твърди че инцидентът бил видян от съседите му. В свидетелските си показания твърди, че както разбрал брат му се връщал у дома от работа около 20.30 часа на въпросната вечер. Управлявал минибус по улица, наречена Соук Хитен, близо до мястото, където той и четвъртият жалбоподател живеели. Според свидетелството на жалбоподателя без видима причина минибусът „попаднал под масивен обстрел“ в резултат на което Уалед бил смъртоносно ранен в гръдния кош и стомаха.

49. Ефрейтор С бил част от патрул, извършващ проверка в периметъра на коалиционна военна база (Fort Apache), където предния ден трима военни полицаи били убити със стрелба от превозно средство. Според обясненията за инцидента, дадени от британския войник ефрейтор С се усъмнил в минибус със завеси на стъклата, който се движил в посока на патрула с бавна скорост на къси светлини. Когато на превозното средство бил даден сигнал да спре, то изглежда се опитало да избегне войниците, така че ефрейтор С насочил оръжието си към водача и му наредил да спре. Тогава превозното средство спряло и ефрейтор С приближил вратата на водача и поздравил шофьора (брата на четвъртия жалбоподател). Водачът реагирал агресивно и изглежда извикал зад гърба си на лица, намиращи в затъмнената задна част на превозното средство. Когато ефрейтор С се опитал да погледне в задната част на колата шофьорът го избутал като го блъснал в гърдите. Тогава водачът извикал към задната част на превозното средство и хванал оръжието на ефрейтор С.

Ефрейтор С трябвало да използва сила за да се освободи. Тогава шофьорът ускорил като завил в посока на другите членове на патрула. Ефрейтор С стрелял по гумите на превозното средство и то спряло на около 100 метра от патрула. Водачът се обърнал и отново извикал към задната част на превозното средство. Изглежда се опитал да вземе оръжие. Ефрейтор С помислил, че водачът и другите лица от превозното средство ще отрийт огън над групата му. Затова той произвел около пет целенасочени изстрела. След като превозното средство потеглило ефрейтор С произвел още два изстрела към задната част на автомобила. След малко превозното средство спряло с остър звук от спирачки. Водачът слязъл и започнал да вика към британските войници. Било му наредено да легне на земята. Тогава патрулът се приближил към превозното средство за да провери за други въоръжени хора. Превозното средство се оказало празно. Водачът бил получил три огнестрелни рани в гърба и бедрото. Била му оказана първа помощ и отведен в чешката военна болница, където починал по-късно на същия на същия ден или на следващия ден.

50. Отделът за специални разследвания започнал разследване на 29 август 2003 г. Разследващите открили части от куршуми, празни гилзи и направили цифрови снимки на местопроизшествието. Превозното средство било открито и транспортирано до Обединеното кралство. Тялото на починалия било върнато на семейството за погребение и не била извършена аутопсия, така че Отделът за специални разследвания събрал показания от двама иракски хирурзи, които оперирали жертвата. Провела се среща със семейството за да бъде получено съгласието ии за ексхумация и аутопсия, но това било отложено. Били разпитани девет свидетели военнослужещи, участвали в инцидента, които дали показания, а освен това още четири лица били разпитани, но било прието, че не разполагат със сведения. Ефрейтор С обаче не бил разпитан. Тъй като бил заподозрян от Отдела за специални разследвания, че е действал в противоречие с правилата за употреба на сила, практиката на отдела за специални разследвания била лицата да не бъдат разпитвани докато не се съберат достатъчно доказателства за обвинение. На 6 септември 2003 г. на местопроизшествието била извършена съдебна експертиза.

51. На 29 август 2003 г. полковник Г изпратил първоначалния си доклад за инцидента на бригаден генерал Мур. В него той отбелязал, че е убеден, че ефрейтор С е считал, че действа законосъобразно в рамките на правилата за употреба на сила. Полковник Г обаче, изразил мнение, че това е сложен случай, за който би било от полза провеждане на разследване от отдела за специални разследвания. След като бригаден генерал Мур разгледал доклада на полковник Г, обсъдил въпроса със своя заместник и получил правен съвет, било взето решение въпросът да бъде разрешен с вътрешно разследване при

условие, че някои въпроси получат задоволителен отговор. В резултат на това полковник Г изготвил следващ доклад от 12 септември 2003 г., в който разгледал различните въпроси и стигнал до заключението, че повече не е необходимо разследване от отдела за специални разследвания. След като отново обсъдил въпроса със своя заместник и отново поискал правен съвет, бригаден генерал Мур стигнал до заключението, че случаят попада в правилата за употреба на сила.

52. Към този момент бригаден генерал Мур бил информиран, че Отделът за специални разследвания е започнал разследване на инцидента. На 17 септември 2003 г. полковник Г писмено поискал от Отдела за специални разследвания да прекрати разследването. Същото искане отправил и бригаден генерал Мур чрез своя началник-щаб по време на среща с главния разследващ от Отдела за специални разследвания. Разследването от Отдела за специални разследвания било прекратено на 23 септември 2003 г. Семейството на починалия получило USD 1 400 от благотворителния комитет на британската армия и допълнителни USD 3 000 като обезщетение за минибуса.

53. След молба на четвъртия жалбоподател за съдебно разглеждане (виж параграф 73 по-долу), делото било преразгледано от старши разследващи служители от Отдела за специални разследвания и било взето решение за възобновяване на разследването. Разследването било възобновено на 7 юни 2004 г. и приключено на 3 декември 2004 г., въпреки трудностите, причинени от изключително сложната обстановка в Ирак по това време.

54. След приключване на разследването отделът за специални разследвания докладвал на командира на войника, който препратил делото на военната прокуратура през февруари 2005 г. Военната прокуратура взела решение за провеждане на формално предварително изслушване на свидетелите за изясняване на някои неясноти и противоречия в показанията. Военната прокуратура събрала показания от войниците, които били свидетели на стрелбата и които били единствените известни свидетели. Бил получен съвет от независим старши съветник, който дал мнение, че няма реалистични изгледи за осъдителна присъда, тъй като нямало реалистични изгледи да се установи, че ефрейтор С не е стрелял в самозащита. Делото било изпратено на генералния адвокат, който взел решение да не упражни правомощието си да разпорежи наказателно разследване.

5. Петият жалбоподател

55. Петият жалбоподател е бащата на Ахмед Джабар Карем Али, който умрял на 8 май 2003 г. на 15-годишна възраст.

56. Според изявленията, направени от петия жалбоподател за целите на съдебното производство в Обединеното кралство на 8 май 2003 г. синът му не се прибрал вкъщи в 13.30 часа, както се очаквало.

Петият жалбоподател излязъл да го търси на площад Ал-Саад, където му казали, че британски войници са арестували няколко иракски младежи по-рано през деня. Жалбоподателят продължил да търси сина си и на следващата сутрин с него се свързал А – друг млад иракчанин, който казал на жалбоподателя, че той самият, синът на жалбоподателя и двама други били арестувани от британски войници предния ден, бити и блъснати във водите на Шат Ал-Араб. По-късно на 9 май 2003 г. братът на жалбоподателя информирал „британската полиция“ за инцидента като му било разпоредено да предаде личната карта на Ахмед. След като прекарал няколко дни в чакане и търсене жалбоподателят открил тялото на сина си на 10 май 2003 г.

57. Жалбоподателят незабавно отнесъл тялото на сина си до „британското полицейско управление“ където му казали да отнесе тялото в местната болница. Дежурният иракски лекар казал на жалбоподателя, че не е квалифициран да извърши аутопсия и че няма патолози на разположение. Жалбоподателят решил да погребее сина си, тъй като в съответствие с ислямската практика погребението трябва да бъде извършено до 24 часа от смъртта.

58. След около 10 до 15 дни от погребението на сина му жалбоподателят се върнал в „британското полицейско управление“ за да поиска разследване, но бил информиран, че не било работа на британската полиция да се занимава с подобни въпроси. Няколко дни по-късно се върнал в „полицейското управление“ и бил информиран, че Кралската военна полиция желае да се свърже с него и че той трябва да отиде до президентския дворец. На следващия ден жалбоподателят се срещнал със служители на Отдела за специални разследвания в президентския дворец и бил информиран, че ще започне разследване.

59. Отделът за специални разследвания провел разпит на А и събрал показания от него. Той събрал показания от жалбоподателя и от други членове на семейството му. Поне един месец след инцидента разследващите отишли до площад Ал-Саад и иззели облекло, принадлежащо на сина на жалбоподателя и на други младежи, които били арестувани по това време. В края на 40-дневния траур жалбоподателят дал съгласието си за ексхумация на тялото на сина му за извършване на аутопсия, но на този етап не било възможно да се установи както дали Ахмед е бил бит преди смъртта си, така и каква е била причината за смъртта му. Жалбоподателят се оплаква, че никога не му било дадено обяснение относно констатациите от аутопсията и че не е бил напълно информиран за протичането на разследването като цяло, тъй като много от документите, които му били връчвани били на английски език или били лошо преведени на арабски.

60. Жалбоподателят твърди, че от ексхумирането на тялото на сина му са изтекли осемнадесет месеца, през което време разследващите не са се свързали с него. През август 2005 г. бил информиран, че

четирима войници са обвинени в непредумишлено убийство и че процесът ще се проведе в Англия. Процесът пред военния съд се провел между септември 2005 г. и май 2006 г. Към този момент трима от седемте войници, обвинени в убийството напуснали армията, а други двама самоволно се отклонили. Според тезата на обвинението войниците съдействали на иракската полиция да арестува четиримата младежи, заподозрени в грабеж и ги откарали до реката и ги блъснали вътре с насочени оръжия „за да им дадат урок“. Жалбоподателят и А свидетелствали пред военния съд през април 2006 г. Жалбоподателят счел съдебния процес за неясен и смущаващ и останал с впечатление, че съдът е предубеден в полза на обвиняемите. А свидетелствал, че синът на жалбоподателя изглежда бедствал във водата, но войниците си тръгнали без да му помогнат. Той обаче не бил в състояние да идентифицира подсъдимите именно като замесените войници. Подсъдимите отрекли всякаква отговорност за смъртта и били оправдани, тъй като показанията на А били приети за противоречиви и недостоверни.

61. Делото за сина на жалбоподателя било едно от шестте дела, разгледани в доклада Айткен (виж параграф 69 по-долу). В главата „Извлечени поуки от дисциплинарни дела“ докладът посочва:

„... ние знаем, че през май 2003 г. бяха изготвени два първоначални полицейски доклада, свързани с твърденията, че в два отделни случая, в рамките на само две седмици иракчани са се удавили в Шат Ал-Араб докато са били в ръцете на британски войници. Без значение е, че един от тези случаи в последствие не е достигнал до съдебен процес: по това време едно привидно необичайно събитие изглежда се е случило два пъти в кратък интервал от време. С всичките си останали отговорности полевите командири не могат да бъдат основателно обвинявани за това, че не са успели да идентифицират нещо, което е могло да бъде, но и да не бъде тенденция, но една по-непосредствена, ефективна система за препращане на този вид информация към други лица, които са в състояние да я анализират, би идентифицирала подобна тенденция. В действителност доказателствата предполагат, че това са два изолирани инцидента, но ако те са били симптом на някакъв по-сериозен провал, те изглежда са били пренебрегнати. За сравнение, като са налице два доклада за използване на ново оръжие от бунтовници за нападения срещу британски бронирани автомобили в рамките на две седмици със сигурност процесът за извличане на поука би идентифицирал тяхното значение, би определил контрамерките за справяне с тях и би разпространил бързо нови процедури за намаляване на риска. Фактът, че този процес не се прилага по дисциплинарни въпроси само частично се обяснява от необходимостта от конфиденциалност и запазване на доказателствата, но това е пропуск в процеса, който може наистина лесно да бъде поправен без да се компрометира фундаменталния принцип за невинност до доказване на противното.“

В главата „Забавяне“ докладът продължава:

„Времето, необходимо за разрешаване на някои от делата, с които този доклад се занимава, е било неприемливо. ... Във връзка със смъртта на Ахмед Джабер Карем военният съд не насрочи заседание до септември 2005 – 28 месеца след

смъртта му. През това време трима от седемте войници, обвинени за убийството му напуснаха армията, а други двама са се отклонили самоволно.

В повечето случаи не е подходящо армията да започва административни действия срещу офицер или войник до приключване на дисциплинарното производство поради опасността съдебният процес да бъде предубеден. Ако дисциплинарното производство отнема толкова дълго време, колкото е отнело по повечето от тези дела, тогава въздействието на каквито и да са последващи административни санкции сериозно се намалява – в действителност е възможно тези санкции да се окажат с обратен ефект. Освен това, колкото по-дълго продължава дисциплинарното производство, толкова по-малко вероятно е командването да предприеме проактивни мерки за справяне на първо място с проблемите, съдействали за извършването на престъпленията.“

62. Петият жалбоподател образувал гражданско производство срещу министерството на отбраната за вреди във връзка със смъртта на сина му. Претенцията била уредена извънсъдебно чрез заплащане на 115 000 лири стерлинги (GBP) на 15 декември 2008 г. В допълнение на 20 февруари 2009 г. генерал-майор Кубит писал на петия жалбоподател и официално се извинил от името на британската армия за ролята ѝ в смъртта на сина му.

6. Шестият жалбоподател

63. Шестият жалбоподател е полковник от полицейските сили на Басра. Синът му Баха Муса бил на 26 години, когато умрял по време на задържането му от британската армия, три дни след като бил арестуван от войници на 14 септември 2003 г.

64. Според шестия жалбоподател през нощта на 13 срещу 14 септември 2003 г. синът му бил на работа като рецепционист в хотел Ибн Ал-Хайтам в Басра. Рано сутринта на 14 септември жалбоподателят отишъл до хотела за да вземе сина си от работа. При пристигането си забелязал, че хотелът е обграден от британски войски. Синът на жалбоподателя и още шестима хотелски служители лежали на пода на лобито на хотела с ръце зад главите. Жалбоподателят изразил притеснението си пред лейтенанта, отговорен за операцията, който го уверил, че това е рутинно разследване, което ще приключи след няколко часа. На третия ден след задържането на сина му шестият жалбоподател бил посетен от група от Кралската военна полиция. Бил информиран, че синът му е убит докато е бил задържан в британска военна база в Басра. Бил извикан да разпознае тялото. Тялото и лицето на сина на жалбоподателя били в кръв и натъртвания. Носът му бил счупен, а част от кожата на лицето му била разкъсана.

65. Един от другите хотелски служители, който бил арестуван на 14 септември 2003 г. посочва в свидетелските си показания, изготвени за производството пред националните съдилища на Обединеното кралство, че след като затворниците пристигнали в базата, на

иракските задържани били сложени качулки, накарани да стоят в неудобно положение, лишени от храна и вода и ритани и бити. По време на задържането Баха Муса бил отведен в друга стая, от където се чувал да крещи и стене.

66. Късно на 15 септември 2003 г. бригаден генерал Мур, който бил взел участие в операцията по арестуването на хотелските служители бил информиран, че Баха Муса е мъртъв и че другите задържани са били малтретирани. Отделът за специални разследвания веднага бил извикан да разследва смъртта. Тъй като местните болници били в стачка, долетял патолог от Обединеното кралство. По тялото на Баха Муса били открити деветдесет и три наранявания и се установило, че починал от задушаване. Още осем иракчани също били нечовешки третирани, като двама трябвало да получат болнично лечение. Разследването приключило в началото на април 2004 г. и докладът бил изпратен по команден ред.

67. На 14 декември 2004 г. дивизионният съд приел, че разследването за смъртта на сина на жалбоподателя не е проведено ефективно (виж параграф 77 по-долу). На 21 декември 2005 г. апелативният съд взел решение да върне делото на дивизионния съд, тъй като имало новооткрити обстоятелства (виж параграф 81 по-долу).

68. На 19 юли 2005 г. седем британски войници били обвинени за извършени престъпления във връзка със смъртта на Баха Муса. На 19 септември 2006 г., при започване на съдебния процес пред военния съд единият от войниците бил обвинен за военното престъпление нечовешко третиране, но не и за непредумишлено убийство. На 14 февруари 2007 г. били свалени обвиненията срещу четирима от седемте войници, а на 13 март 2007 г. другите двама войници били оправдани. На 30 април 2007 г. войникът, обвинен в нечовешко третиране бил осъден на една година лишаване от свобода и уволнен от армията.

69. На 25 януари 2008 г. министерството на отбраната публикувало доклад, изготвен от бригаден генерал Робърт Айткен, във връзка с шест случая на твърдяно преднамерено насилие и убийство на иракски цивилни, включително смъртта на синовете на петия и шестия жалбоподатели („Докладът Айткен“).

70. Жалбоподателят започнал гражданско производство срещу министерството на отбраната, което приключило през юли 2008 г. с официално и публично признаване на отговорността и заплащане на обезщетение от GBP 575 000.

71. В писмено становище, представено пред парламента на 14 май 2008 г. министърът на отбраната обявил, че ще се проведе публично разследване на смъртта на Баха Муса. Разследването се ръководи от пенсиониран съдия от апелативния съд, а задачата му е определена по следния начин:

„Да разследва и докладва обстоятелствата около смъртта на Баха Муса и третирането на другите лица, задържани с него като отчете разследванията, които вече са извършени, по-конкретно където е налице отговорност за допускане на практиката на третиране на задържани лица от членове на 1-ви батальон на кралския полк Ланкашир в Ирак през 2003 г. и да направи препоръки.“

Към датата на постановяване на настоящото решение разследването е приключило с устните изслушвания, но все още не е представило доклада си.

Г. Национално производство съгласно Закона за правата на човека

1. Дивизионният съд

72. На 26 март 2004 г., министърът на отбраната, във връзка със смъртта на тринадесет иракски цивилни, в това число роднините на шестимата жалбоподатели, взел решение (1) да не се провеждат независими разследвания по тези смъртни случаи; (2) да не се поема отговорност за тези смъртни случаи; (3) да не се заплаща обезщетение.

73. Тринадесетте ищци подали молби за съдебно преразглеждане на тези решения, искайки да бъде обявено, че както процесуалните така и материалните задължения по член 2 (в случая на шестия жалбоподател и член 3) от Конвенцията са били нарушени в резултат на причинената смърт и на отказа на министъра да разпреди извършването на разследване. На 11 май 2004 г. съдия в дивизионния съд разпоредил по шест тестови дела да бъдат насрочени съдебни заседания (в това число делата на първия, втория, третия, четвъртия и шестия жалбоподатели), а останалите седем дела (включително това на петия жалбоподател) да бъдат спрени до разрешаване на предварителните въпроси.

74. На 14 декември 2004 г. дивизионният съд отхвърлил исквете на първите четири жалбоподатели, но уважил иска на шестия жалбоподател ([2004] EWHC 2911 (Admin)). Разглеждайки практиката на настоящия Съд, по-конкретно *Banković and Others срещу Белгия и други* [ГК] (реш. по допустимостта), № 52207/99, ECHR 2001-XII, приел, че по същество юрисдикцията по член 1 от Конвенцията е териториална, независимо че имало изключения. Едно от изключенията се прилагало, когато договарящата държава упражнява ефективен контрол над райони, извън собствената си територия. Това основание за разпростиране на юрисдикцията се прилагало само когато територията на една договаряща държава се контролира от друга договаряща държава, тъй като Конвенцията се прилагала най-вече в своя собствен регионален обхват и не допускала вакуум в този обхват.

Следователно това основание за разпростиране на юрисдикцията не може да се приложи за Ирак.

75. Имало и допълнително изключение, възникващо при упражняването на правомощия на представители на договаряща държава навсякъде по света, но то било ограничено до особени случаи, признати от международното право и разгледани индивидуално в практиката на Съда. От практиката на Съда не можело да се изведе никакво общо правило по отношение на тази група изключения. Все пак признатите досега примери възниквали при упражняването на държавна власт в или от място, което има самостоятелно квазитериториално качество или ако присъствието на представител на държавата в чуждата държава е било със съгласието на тази държава и под защитата на международното право като например посолства, консулства, плавателни и въздухоплавателни съдове, регистрирани в държавата отговорник. Британският военен затвор, действащ в Ирак със съгласието на иракските суверенни власти, в който са настанени арестувани заподозрени лица би могъл да бъде обхванат от това тясно изключение. Можело да се твърди, че *Öcalan срещу Турция*, № 46221/99, 12 март 2003 г., също попада в тази категория, тъй като жалбоподателят бил арестуван на турски самолет и незабавно отведен в Турция. Дивизионният съд обаче не приел, че решението на камарата по делото *Öcalan* трябва да се разглежда като „хвърлящо светлина“, тъй като на етапа на разглеждане на допустимостта Турция не е направила никакво възражение, основаващо се на липсата на юрисдикция.

76. Следователно смъртта, настъпила в резултат на полеви военни операции като например тази от оплакванията на първите четирима жалбоподатели, не попадала в юрисдикцията на Обединеното кралство по член 1 от Конвенцията, но смъртта на сина на шестия жалбоподател в британски военен затвор попадала. Освен това дивизионният съд приел, че за тази цел обхватът на Закона за правата на човека от 1998 г. бил същия като този на Конвенцията.

77. Съдът приел, че има нарушение на задължението за разследване по членове 2 и 3 от Конвенцията по отношение на сина на шестия жалбоподател, тъй като към юли 2004 г., почти 10 месеца след убийството, резултатите от разследването били неизвестни и несигурни. Съдията коментирал, че:

„329. ... Макар да е имало доказателства от твърде общ характер за затрудненията при провеждането на разследвания в Ирак по онова време – за основни проблеми със сигурността, свързани с влизането в иракски домове за разпити на хора, за липсата на преводачи, културните различия, логистични проблеми, липса на записи и т.н. – без никаква по-нататъшна информация за изхода от доклада [на Отдела за специални разследвания], е невъзможно да се разбере какво отношение имат тези затруднения, ако изобщо имат някакво

отношение към смърт, настъпила не на главните или страничните пътища на Ирак, а във военен затвор под контрола на британските сили. ...

330. Макар капитан Логан да заявява, че установяването на самоличност било логистически много трудно, задържаните били преместени на друго място, а някои свидетели военнослужещи се върнали в Обединеното кралство, тя освен това твърди, че тези проблеми само забавяли процеса, но не възпрепятствали „задоволителното“ му приключване Пред съда не е представено никакво обяснение за мудността на процеса по разследване: който може вероятно да бъде сравнен с развитието и общественото обсъждане, които според нас са постигнати по други разследвания на възможни престъпления в затворите, намиращи се под контрола на американските войски. Що се отнася до самия доклад [на Отдела за специални разследвания], от наличните ни доказателства ... се установява, че той не съдържа никаква констатация относно фактите или заключения за това какво се е случило или е могло да се случи.

331. При тези обстоятелства не можем да приемем твърдението [на адвоката на правителството], че разследването е било надлежно в смисъла на процесуалното задължение, произтичащо от член 2 от Конвенцията. Дори да се приеме, че разследване, предоставено изцяло на [Отдела за специални разследвания] е независимо, с оглед на това, че [Отделът за специални разследвания] е йерархически и на практика независим от разследваните войскове единици, в което ние се съмняваме отчасти защото докладът на [Отдела за специални разследвания] е предаден по команден ред до самата войска единица, е трудно да се каже, че проведеното разследване е било своевременно, открито или ефективно.“

По отношение на другите пет смъртни случая съдията приел, че ако той греши по въпроса за юрисдикцията и исковите попадат в обхвата на Конвенцията задължението за разследване по член 2 не е било изпълнено по следните причини:

„337. ... във всички тези случаи, както в случая на г-н Муса, властите на Обединеното кралство са действали въз основа на допускането, че Конвенцията не се прилага. По този начин непосредствените разследвания във всеки отделен случай са се провеждали като въпрос на политика, от съответна войска единица: единствено в случай четири, засягащ г-н Уалед Музбан, е имало някакво участие на [Отдела за специални разследвания], но то било прекратено така или иначе преди възобновяването (в неустановен момент) след преразглеждане на делото в Обединеното кралство. С оглед на това разследванията не са били независими. Те не са били и ефективни, тъй като по същество са се състояли само в сравнително повърхностен анализ, основан на доказателствата, събрани от самите участвали войници, и дори тогава въз основа на малочислени разпити или свидетелски показания. Анализът е бил едностранчив и не включвал съдействието на експертни доказателства каквито са могли да бъдат набавени от балистични или медицински експертизи.

...

339. Във връзка с тези дела основното твърдение [на адвоката на правителството] е, че поради изключително сложната ситуация, както по отношение на теренната работа, така и във връзка с разследванията след събитията, армията и властите са направили най-доброто. Той по-конкретно

подчертава следните аспекти на доказателствата. В Ирак не съществувало върховенство на закона; в началото на окупацията изобщо не е имало полицейски сили, а в най-добрия случай те са били напълно неадекватни, а освен това подлагани на постоянни нападения; макар иракските съдилища да са функционирали, те са били обект на заплахи; не съществували система или капацитет за местно цивилно дознание; местните комуникационни системи не функционирали; не съществували морги, нямало система за аутопсия, нито надеждни патологии; положението със сигурността било възможно най-тежкото, с което са се сблъскали опитни войници; имало ежедневни битки между родови и криминални банди; броят на наличните военнослужещи бил малък, а културните различия изостряли тези затруднения.

340. Ние не бихме подценили тези затруднения, които в своята съвкупност трябва да са представлявали тежки препятствия за всички, ангажирани с провеждането на разследванията, колкото и да са имали желание да ги проведат. Независимо от твърдението на [адвоката на жалбоподателите] обаче, който се позовава на турските дела, че проблемите със сигурността не са извинение за неспазване на задължението за разследване по член 2, ние бихме заключили, че при посочената хипотеза разследванията въпреки това не биха били годни. Те не са били независими; били са едностранчиви; и засегнатите командири не са положили максимални усилия според изискванията на член 2.

341. Не може да се каже обаче, че при други обстоятелства бихме пренебрегнали стратегическите затруднения на ситуацията. Всички турски дела засягат смъртни случаи, настъпили на собствената територия на договарящата държава. В този контекст Съдът е имал основание да бъде твърде скептичен що се отнася до собствените признания на държавата за затруднения в хода на разследването, който тя във всеки случай едва ли би предпочела да следва. Изглежда, че този скептицизъм не би могъл лесно да бъде пренесен в извънтериториален контекст. ...“

2. Апелативният съд

78. Първите четирима жалбоподатели подали жалба срещу констатацията на дивизионния съд, че близките им не са попадали под юрисдикцията на Обединеното кралство. Министърът също обжалвал констатацията по отношение на сина на шестия жалбоподател. Макар да приема пред апелативния съд, че иракчанин, задържан от британски войници във военен център за задържане в Ирак е под юрисдикцията на Обединеното кралство съгласно член 1 от Конвенцията, той твърди, че Законът за правата на човека няма екстериториално действие, поради което искът на шестият жалбоподател не подлежи на изпълнение пред националните съдилища.

79. На 21 декември 2005 г. апелативният съд отхвърлил жалбите, както и насрещната жалба ([2005] EWCA Civ 1609). След като разгледал практиката на Съда относно юрисдикцията по член 1 от Конвенцията, съдия Брук, произнесъл водещото решение, приел, че държавата може да упражнява екстериториална юрисдикция, когато упражнява контрол и власт над жалбоподателя (което той нарича

„власт на агент на държавата“, съкратено „SAA“) и когато е поела ефективен контрол над територия извън границите си („ефективен контрол над територия“ или „ЕСА“), констатирайки в § 80:

„80. Ето защо бих бил по-предпазлив от дивизионния съд, позовавайки се на решението по делото *Banković*. Според мен то оставя отворен въпроса, както за ЕСА, така и за SAA аспектите на екстериториалната юрисдикция, като същевременно подчертава (в § 60), че понеже SAA подходът може да представлява нарушение на суверенитета на друга държава (например, когато някой е отвлечен от агенти на държавата на територията на друга държава без поканата или съгласието на тази държава) тази насока на признаване на упражняването на екстериториална юрисдикция по силата на международен договор трябва да бъде преценявана много внимателно.“

Той обсъдил, *inter alia*, делата *Öcalan срещу Турция* [ГК], № 46221/99, ECHR 2005-IV; *Freda срещу Италия*, (реш. по допустимостта), № 8916/80, Решение на Комисията от 7 октомври 1980 г., Decisions and Reports (DR) 21, стр. 250; и *Sánchez Ramírez срещу Франция*, (реш. по допустимостта), № 28780/95, решение на Комисията от 24 юни 1996 г., DR 86-A, стр. 155; и констатирал, че тези дела нямат нищо общо с принципите на международното публично право, отнасящи се до действия в самолет, регистриран в една държава и прелитащ над територията на друга държава. Напротив, констатациите относно юрисдикцията по тези дела били пример за доктрината „власт на агент на държавата“, прилагаща се когато едно лице се намира под контрола и властта на агенти на договарящата държава, дори и извън *espace juridique* на Съвета на Европа и без оглед на това, дали приемащата държава се е съгласила с упражняването на контрол и власт на нейна територия. Прилагайки съответните принципи към фактите по делото, той заключил, че синът на шестия жалбоподател се намирал под контрола и властта на Обединеното кралство, а от там и под негова юрисдикция от момента на ареста му в хотела. Роднините на останалите ищци не са се намирали под контрола и властта на британски военнослужещи към момента, в който са били убити и поради това не са се намирали под юрисдикцията на Обединеното кралство. В тази връзка той приема, че:

„110. ... По моя преценка е съществено да бъдат установени правила, които са лесно разбираеми. Ако военнослужещи целенасочено и ефективно ограничават свободата на едно лице, то се намира под техен контрол. Това не се е случило в никой от тези пет случая.“

80. След това той обсъдил дали с оглед на фактите може да се приеме, че британските военнослужещи са упражнявали ефективен контрол над град Басра през въпросния период, така че той да попадне под юрисдикцията на Обединеното кралство съгласно доктрината „ефективен контрол над територия“. По този въпрос съдия Брук приема следното:

„119. Град Басра бил в района на [Временната коалиционна власт], наречен „ВКВ Юг“. През периода на военната окупация имало значителна степен на британска отговорност и власт над ВКВ Юг, макар че персоналът му бил събран от пет различни държави и до края на юли 2003 г. регионалният координатор бил датчанин. Всъщност само един от управляващите екипи в ВКВ Юг се ръководел от британски координатор. Въпреки това, макар командването на британското военно присъствие в Ирак да достигало в крайна сметка до американски генерал, провинциите Ал Басра и Майсан били територия под пряката военна отговорност на Великобритания. Както вече отбелязах ..., военният министър приема, че Обединеното кралство е било окупационна сила по смисъла на член 42 от Хагските правила ..., поне в тези територии от южен Ирак и по-конкретно в град Басра, в които британските части упражняват достатъчна за тази цел власт.

120. Независимо какво е положението съгласно Хагските правила, въпросът, който този съд трябва да разгледа е дали британските военнослужещи са упражнявали ефективен контрол над град Басра за целите на ЕСА. Положението през август-ноември 2003 г. ярко контрастира на положението в северен Кипър и в окупираната от Русия част от Молдова, които са разгледани практиката на Страсбург. Във всеки от тези случаи част от територията на договаряща държава е окупирана от друга договаряща държава с пълното намерение на последната да упражнява контрола си в дългосрочен план. Цивилната администрация на тези територии се е намирала под контрола на окупиращата държава и тя е разполагала с достатъчно войски, гарантиращи нейния ефективен контрол над тази територия.

121. [Изявлението на бригаден генерал Мур, под чието командване били британските сили в района на Басра между май и ноември 2003 г.] разказва съвсем различна история. Не му били предоставени достатъчно войска и други ресурси, които да позволят на бригадата да упражни ефективен контрол над град Басра. ... [Той] описва как местната полиция не спазвала закона. Ако британските войски арестували някого и го предавали на иракската полиция, полицията го предавала на съда, който от своя страна бил заплашват от местните племена и заподозрените престъпници били пускани на улицата след един или два дни. Това положение не давало увереност на британските сили в местната наказателно-правна система. То освен това разводнявало доверието им в местните хора. Макар британските войски да организирали защитата на съдиите, това почти не променяло нещата. Затворите от своя страна едва функционирали.

122. След като описа други аспекти на твърде динамичната ситуация, при която сравнително малък брой британски военнослужещи са се опитвали да поддържат реда в един голям град по най-добрия възможен начин, бригаден [генерал] Мур посочва ...:

„Комбинацията от терористични действия, променящата се ситуация и неефективността на иракските сили за сигурност означаваше, че положението със сигурността беше на ръба през по-голямата част от нашия престой. Въпреки интензивната работа и значителните усилия имах чувство, че в края на август 2003 г. ние се намираме на ръба на пропаст. Започнах да си възвръщам инициативата едва след като пристигнаха допълнителни подкрепления ... и започнахме да получаваме разузнавателна информация от някои от ислямските партии.“

123. За разлика от турската армия в северен Кипър, британските военни сили не са упражнявали контрол над гражданската администрация на Ирак. ...

124. По моя преценка е напълно невъзможно да се приеме, че Обединеното кралство, макар и да е окупационна сила за целите на Хагските правила и Женева IV, е имало ефективен контрол над град Басра за целите на практиката по ЕКПЧ по времето на събитията. Ако това беше така то щеше да е задължено в съответствие с решението *Bankovic* да гарантира на всяко лице в град Басра правата и свободите, защитени от ЕКПЧ. Някой трябва само за да произнесе това предположение за да разбере колко абсолютно нереално е то. Обединеното кралство не е упражнявало изпълнителна, законодателна или съдебна власт в град Басра, освен ограничените правомощия, предоставени на военните му сили и като окупационна сила то е било задължено да зачита законите, действащи в Ирак, освен ако това е било абсолютно невъзможно (виж член 43 от Хагските правила ...). Те не могат да бъдат приравнявани с гражданските правомощия: то е било там за да поддържа сигурността и да подкрепя гражданската администрация на Ирак по различни начини ...“

Във връзка с този въпрос съдия Седли констатира:

„194. От една страна не звучи добре от устата на държава, спомогнала за разместването и разбиването със сила на гражданската власт на друга нация да твърди, че като окупационна сила е разполагала с толкова малко контрол, че не може да бъде отговорна за гарантирането на основните права на населението. ... Факт е [обаче] че не може: нахлуването остави след себе си гражданската власт във вакуум, който британските сили не бяха и все още не са в състояние да запълнят. От доказателствата, представени пред съда се установява, че поне между средата на 2003 г. и средата на 2004 г. те са поддържали крехката граница с анархията.“

81. Апелативният съд единодушно приел, че с изключение на смъртта на сина на шестия жалбоподател, който попадал в изключението „власт на агент на държавата“, Обединеното кралство не е упражнявало юрисдикция по член 1 от Конвенцията. Съдът приел също, че искът на шестия жалбоподател попада в обхвата на Закона за правата на човека от 1998 г. След разглеждането на делото от дивизионния съд се събрала повече информация относно разследването на смъртта на сина на шестия жалбоподател, включително, че пред военния съд имало висящо производство срещу няколко войници. С оглед на това апелативният съд върнал на дивизионния съд за решаване въпроса дали е било проведено надлежно разследване, който трябвало да бъде разгледан след приключването на процесите пред военния съд.

82. Въпреки заключението си относно юрисдикцията съдия Брук по повод изричното искане на правителството направил следните коментари относно качеството на разследванията, проведени по смъртните случаи:

„139. Преди всичко първите два члена от [Конвенцията] ясно формулират съвременната загриженост на цялата европейска общност що се отнася до значението, което винаги трябва да се оказва на всеки човешки живот. ...

Безспорно задължението за съблюдаване на тези ясно установени международни стандарти за правата на човека изисква освен другото много по-голяма инвестиция от ресурси на разположение на кралската военна полиция в сравнение с това, с което е разполагала в Ирак и пълно отделяне на техните разследвания от военното командване.

140. С други думи, ако трябва да се спазват международните стандарти задачата за разследване на инциденти с отнемане на човешки живот от британски военнослужещи трябва да бъде напълно отделена от военното командване и предоставена на [Кралската военна полиция]. Тя разполага с необходимата независимост доколкото има свободата да преценява самостоятелно кога да започне и кога да прекрати едно разследване и доколкото изпраща докладите си непосредствено на [Военната прокуратура], а не по команден ред. Тогава тя трябва да провежда ефективно разследване и в тази връзка ще бъде подпомогната от цитираните от мен откъси от практиката на ЕСПЧ. Много от недостатъците, разкрити от доказателствата по това дело ще бъдат преодоляни ако [Кралската военна полиция] изпълнява тази роля и ако е подходящо обучена и надлежно обезпечена да провежда разследванията си с необходимото ниво на задълбоченост.“

3. Камарата на лордовете

83. Първите четирима жалбоподатели подали жалби, а министърът подал насрещна жалба до Камарата на лордовете, която постановила решение на 13 юни 2007 г. ([2007] UKHL 26). Мнозинството от Камарата на лордовете (лорд Роджър от Ърлсфери, баронеса Хейл от Ричмънд, лорд Карсуел и лорд Браун от Итън-на-Хейууд) приело, че основаната цел на Закона за правата на човека от 1998 г. е да осигури механизъм за обезщетение по националното законодателство за правата, гарантирани от Конвенцията и че Законът от 1998 г. с оглед на това трябва да се тълкува като приложим навсякъде, където Обединеното кралство има юрисдикция съгласно член 1 от Конвенцията. Лорд Бингъм от Корнхил в особено мнение приел, че Законът за правата на човека няма екстериториално действие.

84. Във връзка с оплакванията на първите четири жалбоподатели мнозинството от Камарата на лордовете приело, че Обединеното кралство няма юрисдикция спрямо смъртните случаи. Поради становището си, че Законът за правата на човека няма екстериториално действие лорд Бингъм не смятал за необходимо да изразява мнение за това дали Обединеното кралство е упражнявало юрисдикция по смисъла на член 1 от Конвенцията.

85. Лорд Браун, с когото мнозинството се съгласява, в началото отбелязал, че крайното решение за тълкуването и прилагането на член 1 от Конвенцията е на Европейския съд за правата на човека, доколкото задължението на националния съд било само да върви в крак с практиката на Съда. Имало опасност в това националният съд да тълкува Конвенцията твърде щедро в полза на жалбоподателя,

доколкото държавата ответник няма средство да отпрати въпроса до Съда. Лорд Браун приел като отправна точка решението на голямата камара по делото *Banković* (цитирано по-горе), което той описва като „повратна точка, в светлината на която практиката на Страсбург като цяло трябва да бъде преоценена“. Той приел, че от решението по делото *Banković* могат да се направят следните изводи (§ 109 от решението на Камарата на лордовете):

„(1) Член 1 отразява „по същество териториално разбиране за юрисдикция“ (изразът се повтаря няколко пъти в решението на Съда), „като другите основания за юрисдикция са изключителни и изискват специална обосновка с оглед конкретните обстоятелства по всяко дело“ (§ 61). Конвенцията се прилага при ограниченията на член 56 „най-вече в регионален контекст и предимно в правното пространство (*espace juridique*) на договарящите държави“ (§ 80) (т.е. на територията на държавите от Съвета на Европа).

(2) Съдът признава юрисдикцията по член 1 с цел избягване на „вакуум в защитата на правата на човека“, когато територията „обикновено е обхваната от Конвенцията“ (§ 80) (т.е. в държава от Съвета на Европа) ако иначе (като в северен Кипър) жителите „биха били изключени от ползването на гаранциите и системата по Конвенцията, с които преди са разполагали“ (§ 80).

(3) Правата и свободите, определени в Конвенцията не могат да бъдат „разделяни и прекроявани“ (§ 75).

(4) Обстоятелствата, при които Съдът по изключение е признал екстериториално упражняване на юрисдикция от дадена държава включват:

(i) Случаите, в които държавата „упражнява всичките или част от публичните правомощия, които обикновено се упражняват от [правителството на съответната територия] чрез ефективен контрол над тази територия зад граница и нейното население в резултат на военна окупация или по силата на съгласието, поканата или мълчаливото приемане от правителството на тази територия“ (§ 71) (т.е. ако иначе би бил налице вакуум в държава от Съвета на Европа, в резултат на това, че правителството на тази държава не е в състояние „да изпълнява задълженията, които е поело по Конвенцията“ (§ 80) (като в северен Кипър).

(ii) „Случаи включващи дейността на дипломатически или консулски представители зад граница и на борда на самолет и плавателен съд, регистрирани или летящи под флага на държавата, [в която] обичайното международно право и договорни разпоредби са признали екстериториалното упражняване на юрисдикция“ (§ 73).

(iii) Някои други случаи, при които отговорността на държавата „би могла да бъде ангажирана поради действия ... пораждащи последици, или извършени извън собствената ѝ територия“ (§ 69). Делото *Drozdz срещу Франция* (1992) 14 EHRR 745 (в § 91) е единственият източник, изрично цитиран в делото *Banković* като илюстриращ този клас изключения от общото правило. Делото *Drozdz*, обаче не разкрива нищо повече от това, че ако един френски съдия упражнява екстериториална юрисдикция в Андора в качеството си на френски съдия, тогава всеки, който се оплаква от

нарушаване на правата си по Конвенцията от страна на този съдия, следва да се разглежда като попадащ под френска юрисдикция.

(iv) Посочената от Съда поредица от дела *Soering срещу Обединено кралство* (1989) 11 EHRR 439 включва действия на държавата, докато засегнатото лице е „на нейна територия, очевидно под нейна юрисдикция“ (§ 68) и с оглед на това не се засяга упражняването на държавна юрисдикция зад граница.”

Лорд Браун се позовава на поредицата от дела *Öcalan*, *Freda* и *Sánchez Ramírez* (цитирани по-горе), по всяко от които жалбоподателят е бил принудително изведен от държава извън Съвета на Европа с пълното съдействие на чуждестранните власти за да бъде изправен пред съд в държавата ответник. Той отбелязва, че тази поредица от дела, засягащи „извънредни екстрадиции“ представлява една категория „изключителни“ случаи, изрично описани по делото *Banković* като разкриващи „специално оправдание“ за екстериториалната юрисдикция по член 1. Той не намира, че делата на първите четирима жалбоподатели попадат под някое от изключенията от териториалния принцип, признати досега от Съда.

86. На следващо място лорд Браун разглежда решението на Съда по делото *Issa and Others срещу Турция*, № 31821/96, § 71, 16 ноември 2004 г., на което се позовават жалбоподателите, и приема следното:

„127. Ако и доколкото може да се приеме, че *Issa* подкрепя изобщо по-широкото разбиране за юрисдикция по член 1, както се твърди от жалбоподателите по настоящата жалба, аз не мога да го приема. На първо място становищата, на които се позовават трябва да се разглеждат като *obiter dicta*. На второ място, както току що беше обяснено, подобно широко разбиране за юрисдикция не се подкрепя от цитираните източници (или поне тези източници, приети за относими от голямата камера по делото *Bankovic*). Подобно широко разбиране за юрисдикция очевидно би било несъвместимо както с мотивите по делото *Bankovic* така и всъщност с изводите му. То би разпростряло принципа за ефективен контрол отвъд територията на Съвета на Европа (където самият той е бил вече прилаган, както се вижда спрямо северен Кипър, спрямо Аджарската автономна република и спрямо Приднестровие) спрямо Ирак, който е територия (подобно на FRY разгледано по делото *Bankovic*) извън Съвета на Европа, и всъщност това би било противно на неизбежната логика на практиката на Съда по член 56. Евантуално то ще се разпростре до точката на пречупване на концепцията за екстериториална юрисдикция, обхващаща лицата, намиращи се под „властта и контрола“ на дадена държава. Едно е да се признаят като изключителни особените тесни категории случаи, които се опитам да обобща по-горе, съвсем друго е да се приеме, че където и да действа дадена договаряща държава (военно или по друг начин) чрез агентите си зад граница, лицата засегнати от тези действия попадат в юрисдикцията по член 1. Подобно твърдение би стигнало твърде далеч. То би обезсмислило голяма част от казаното по делото *Bankovic*, най-малкото защото Конвенцията е „конституционен инструмент на европейския обществен ред“, действащ „изключително в регионален контекст“, „който не е предназначен да се прилага по целия свят, дори що се отнася до поведението на договарящите държава“ (§ 80). В действителност това би направило излишен принципа за ефективен

контрол над дадена територия: каква би била нуждата от него ако юрисдикцията възниква винаги в съответствие с общ принцип на „власт и контрол“ без оглед на това дали територията е (а) ефективно контролирана или (б) в рамките на Съвета на Европа?

128. Има още едно съществено възражение към създаването на такава широка основа за юрисдикция, което тук се оспорва от жалбоподателите в темата „контрол и власт“, отиващо отвъд повдигнатото от всяка от тясно признатите категории, които бяха вече обсъдени и още по-малко от произтичащото от ефективния контрол над територия в рамките на Съвета на Европа. Делото *Bankovic* (а по-късно *Assanidze*) застъпва, както се установи, неделимата природа на юрисдикцията по член 1: тя не може да бъде „разделена и прекроена“. Както е посочено преди това в *Bankovic* (в § 40) „тълкуването за юрисдикция на жалбоподателя би преобърнало и разделило позитивното задължение на договарящите държави да гарантират основните права по начин, който не е предвиден в член 1 от Конвенцията.“ Освен това, когато Конвенцията се прилага, тя действа като „жив инструмент.“ Делото *Öcalan* е пример за признаване, че тълкуването на член 2 се е променяло в следствие на „териториите, включени в държавите членки на Съвета на Европа [които са] се превърнали в зона без смъртно наказание“ (§ 163). (параграфи 64 и 65 от *Bankovic*, бих отбелязал, открояват от една страна „материалните разпоредби на Конвенцията“ и „компетентността на органите по Конвенцията“, като по отношение и на двете се прилага принципът за „живия“ инструмент и от друга страна обхвата на член 1 – „обхвата и приложното поле на Конвенцията като цяло“ – спрямо който той не се прилага.) Имайки предвид също строгостта, с която Съдът прилага Конвенцията, добре илюстрирана от поредицата дела от конфликтната зона в югоизточна Турция, в които независимо от затрудненията на държавата не е било допуснато разхлабване на задълженията за разследване, възникващи по членове 2 и 3.

129. Изводът е следният: освен когато държавата действително упражнява ефективен контрол над територията, не може да се очаква тя да гарантира правата по Конвенцията на тази територия и, освен ако тя не е в рамките на Съвета на Европа, е малко вероятно във всеки случай тя да успее да примири някои права по Конвенцията които е длъжна да гарантира, с обичаите на местното население. Всъщност се отива по-далеч. По време на въпросния период не се спори, че Обединеното кралство е било окупационна сила в южен Ирак и като такава е било обвързано от Женева IV и от Хагските правила. Член 43 от Хагските правила предвижда, че окупаторът „трябва да предприема всички мерки, съобразно властта си да възстановява и гарантира доколкото е възможно обществения ред и сигурност, като едновременно с това спазва, освен ако е абсолютно възпрепятстван, действащите в тази държава закони. Жалбоподателите твърдят, че окупация по Хагските правила по необходимост предполага, че окупаторът упражнява ефективен контрол над територията и по този начин е отговорен за гарантиране там на всички права и свободи по Конвенцията. Доколкото това е случаят обаче задължението на окупатора е да зачита „действащите закони“, а не да въвежда закони и средства за прилагането им (като например съдилища и съдебна система), които да отговарят на изискванията на Конвенцията. Често (например където се прилага шариатското право) правата по Конвенцията очевидно биха били несъвместими със законите на окупираната територия.“

87. Лорд Роджър (в § 83), с когото баронеса Хейл се съгласява, и лорд Карсуел (§ 97) изрично приемат, че Обединеното кралство не е упражнявало ефективен контрол в град Басра и околната територия за целите на юрисдикцията на член 1 от Конвенцията към съответния период.

88. Министърът приема, че фактите по делото на шестия жалбоподател попадат в юрисдикцията на Обединеното кралство по член 1 от Конвенцията. С оглед на това страните се съгласяват, че ако (както е приело мнозинството) обхватът на юрисдикцията на Закона за правата на човека е същият като този по Конвенцията делото на шестия жалбоподател следва да бъде върнато на дивизионния съд, както е разпоредил апелативният съд. Следователно Камарата на лордовете нямамо нужда да разглежда въпроса за юрисдикцията във връзка със смъртта на сина на шестия жалбоподател. Лорд Браун обаче, с когото мнозинството се съгласява, заключава:

„132. ... Що се отнася до шестия случай аз от своя страна бих признал юрисдикцията на Обединеното кралство над г-н Муса единствено на конкретното основание, прието за установено от дивизионния съд, по същество по аналогия с екстериториалното изключение, допуснато за посолствата (аналогия, призната също и в *in Hess срещу Обединеното кралство* (1975) 2 DR 72, решение на Комисията в контекста на чуждестранен затвор, което от своя страна се позовава на делото *X срещу Федерална република Германия*, касаещо посолство). ...“

II. ПРИЛОЖИМИ МЕЖДУНАРОДНОПРАВНИ МАТЕРИАЛИ

A. Международно хуманитарно право при военна окупация

89. Задълженията на окупиращата страна могат да бъдат открити най-вече в членове от 42 до 56 от Правилата относно законите и обичаите за сухопътната война (Хага, 18 октомври 1907 г.: по-долу наричани „Хагските правила“) и членове от 27 до 34 и 47 до 78 от Конвенцията (IV) относно защитата на цивилните лица по време на война (Женева, 12 август 1949 г.: наричана по-долу „Четвъртата жене夫ска конвенция“), както и някои разпоредби от допълнителния протокол към Женевските конвенции от 12 август 1949 г. и отнасящи се до защитата на жертвите на международните въоръжени конфликти (Протокол I), 8 юни 1977 г. (наричан по-долу „Допълнителен протокол I“).

Членове 42 и 43 от Хагските правила гласят следното:

„42. Една територия се счита за окупирана ако реално е поставена под властта на вражеската армия. Окупацията се простира само върху територията над която тази власт е установена и може да бъде упражнявана.

43. Ако упражняването на легитимната власт реално е преминало в ръцете на окупатора, последният трябва да предприема всички мерки, които са по силите му, за да възстановява и гарантира доколкото е възможно обществения ред и сигурност, като същевременно спазва, освен ако е напълно възпрепятстван, законите, действащи в държавата.“

Член 64 от Четвъртата женеvsка конвенция предвижда, че наказателните закони могат да бъдат отменени или спрени от окупиращата страна само ако представляват заплаха за сигурността или пречка за прилагането на Четвъртата женеvsка конвенция. Той освен това конкретизира хипотези, в които окупиращата страна има право да въвежда законодателни мерки. Те са по-конкретно следните:

„разпоредби, които са от съществено значение за да позволят на окупационните сили да изпълняват задълженията си по настоящата Конвенция, да поддържат нормалното управление на територията и да гарантират сигурността на окупационните сили, на членовете и имуществото на окупационните сили или управлението, както и аналогично структурите и средствата за комуникация, използвани от тях.“

Договори сключени между окупационните сили и местните власти не могат да лишават населението на окупираната територия от закрилата, предоставени от международното хуманитарно право, а самите защитени лица не могат при никакви обстоятелства да се отказват от правата си (Четвърта женеvsка конвенция, членове 8 и 47). Окупацията не предизвиква никаква промяна на статута на територията (виж член 4 от Допълнителен протокол I), която може да бъде извършена само с мирен договор или чрез присъединяване, последвано от признаване. Бившият суверен остава такъв и няма промяна в националността на населението.

В. Практика на Международния съд относно взаимоотношението между международното хуманитарно право и международното право за правата на човека и екстериториалните задължения на държавите по международното право за правата на човека

90. В производство по даване на консултативно становище от международния съд относно *Правните последици на изграждането на стена в окупираната палестинска територия* (9 юли 2004 г.), Израел отрече приложимостта спрямо окупираните палестински територии на инструментите за правата на човека, по които той е страна, включително Международния пакт за граждански и политически права и посочи (§ 102) че:

„хуманитарното право представлява закрила, предоставена в конфликтна ситуация като тази на Западния бряг и ивицата Газа, докато договорите за правата на човека целят защита на гражданите от собствените им правителства в мирно време.“

За да прецени дали тези инструменти са приложими в окупираните палестински територии Международният съд първо разгледа въпроса за връзката между международното хуманитарно право и международното право за правата на човека, приемайки следното:

„106. ... Съдът приема, че защитата, предоставена от Конвенциите за правата на човека не се прекратява в случай на въоръжен конфликт освен по силата на разпоредбите за дерогиране, каквито могат да бъдат открити в член 4 от [Международния пакт за граждански и политически права]. Що се отнася до връзката между международното хуманитарно право и правото за правата на човека са възможни три ситуации: някои права могат да бъдат въпрос изключително на международното хуманитарно право; другите могат да бъдат въпрос изключително на правото за правата на човека, а трети могат да бъдат въпрос и на двете разклонения на международното право. За да отговори на поставения му въпрос Съдът трябва да вземе под внимание и двете разклонения на международното право, а именно правото за правата на човека и международното хуманитарно право като *lex specialis*.“

Международният съд на следващо място е разгледал въпроса дали Международният пакт за граждански и политически права може да се прилага извън националната територия на държавата и дали се прилага в окупираните палестински територии. Той прие следното (препратките и цитатите са пропуснати):

„108. Обхватът на приложение на [Международния пакт за граждански и политически права] е определен в член 2, параграф 1, от него, който гласи:

„Всяка държава - страна по този пакт, се задължава да зачита и гарантира на всички лица, намиращи се на нейна територия и под нейна юрисдикция, признатите им от този пакт права, без разлика на раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други убеждения, национален или социален произход, имотно състояние, рождение или всякакви други признаци.“

Тази разпоредба може да се тълкува като обхващаща само лица, които едновременно се намират на територията на държавата и са под юрисдикцията на тази държава. Той може да се тълкува и като обхващащ както лица, намиращи се на територията на държавата, така и тези, които са извън нейната територия, но се намират под юрисдикцията на тази държава. Ето защо Съдът ще се опита да разкрие значението, което трябва да бъде дадено на тази разпоредба.

109. Съдът констатира, че макар юрисдикцията на държавите да е най-вече териториална, понякога тя може да бъде упражнявана извън територията на държавата. Имайки предвид предмета и целта на [Международния пакт за граждански и политически права], би било естествено, дори в такива случаи държавите страни по Пакта да бъдат задължени да спазват разпоредбите му.

Постоянната практика на Комитета за правата на човека е в съответствие с това. Ето защо Комитетът е приел, че Пактът се прилага когато държавата упражнява юрисдикцията си на чужда територия. Той се е произнасял относно законността на действия на Уругвай в случаи на арести, извършвани от агенти

на Уругвай в Бразилия или Аржентина Приел е решения в същия смисъл в случай на конфискуване на паспорт от Уругвайско консулство в Германия ...

...

110. В тази връзка Съдът отбелязва позицията, заета от Израел във връзка с приложимостта на Пакта в комуникацията му с Комитета за правата на човека, както и становището на Комитета. През 1998 г. Израел посочи, че подготвяйки доклада си до Комитета той е трябвало да разреши въпроса „дали лицата, пребиваващи в окупираните територии се намират в действителност под юрисдикцията на Израел“ за целите на прилагането на Пакта ... Израел възприе позицията, че „Пактът и други сходни инструменти не се прилагат пряко при настоящото положение в окупираните територии“ ... Комитетът в заключителните си наблюдения след разглеждането на доклада изрази загриженост за израелската позиция и посочи „трайно установеното присъствие на Израел в [окупираните] територии, противоречивото отношение на Израел спрямо бъдещия им статут, както и упражняването там на ефективна юрисдикция от израелските сили за сигурност“ През 2003 г., изправен пред последователната позиция на Израел в смисъл, че „Пактът не се прилага отвъд собствената му територия, по-конкретно на Западния бряг и Газа ...“, Комитетът достигна до следното заключение:

„при настоящите обстоятелства разпоредбите на Пакта се прилагат в интерес на населението на окупираните територии за всички действия на властите или агентите на договарящата държава на тези територии, които засягат упражняването на правата, залегнали в Пакта или попадат в обхвата на отговорността на Държавата Израел в съответствие с принципите на международното публично право

111. В заключение Съдът приема, че [Международният пакт за граждански и политически права] се прилага по отношение на действия, извършени от държавата при упражняване на юрисдикцията ѝ извън собствената ѝ територия.“

В допълнение Международният съд приема, че дори по отношение на екстериториални действия принципно има възможност държавата да дерогира задълженията си по Международния пакт за граждански и политически права член 4 § 1, от който гласи:

„В случай на обществена опасност, застрашаваща съществуването на нацията, която е официално обявена, държавите - страни по този пакт, могат да вземат мерки само дотолкова, доколкото положението го изисква, с които да нарушат задълженията си по този пакт, при условие, че тези мерки не са несъвместими с другите им задължения по международното право и не водят до дискриминация, основана само на раса, цвят на кожата, пол, език, религия или социален произход.“

С оглед на това в § 136 от становището, обсъждайки дали спорните действия са оправдани съгласно международното хуманитарно право по съображения от военна необходимост, Международният съд прие:

„136. Съдът по-нататък констатира, че някои конвенции за правата на човека и по-конкретно Международният пакт за граждански и политически права съдържат разпоредби, на които държавите могат да се позоват за да направят

дерогация при изпълнението на определени условия, от някои от задълженията си по Конвенцията. В тази връзка Съдът обаче припомня, че комуникацията, отправена от Израел до Генералния секретар на Организацията на обединените нации в съответствие с член 4 от Международния пакт за граждански и политически права засяга само член 9 от Пакта във връзка с правото на свобода и сигурност на личността (виж параграф 127 по-горе); следователно Израел е задължен да спазва всички останали разпоредби от този инструмент.“

91. В решението си *Въоръжени действия на територията на Конго (Демократична република Конго (DRC) срещу Уганда)*, (19 декември 2005 г.) Международният съд разгледа дали през съответния период Уганда е била „окупационна сила“ на която и да е част от територията на Демократична република Конго по смисъла на обичайното международно право, отразено в член 42 от Хагските правила (§§ 172-173). Международният съд прие, че въоръжените сили на Уганда били разположени в провинция Итури като упражнявали власт там в смисъл, че са установили своята власт на мястото на правителството на Конго (§§ 174-176). Международният съд продължи:

„178. Ето защо Съдът приема, че Уганда е била окупационна сила в Итури към съответния период. Като такава тя е била задължена в съответствие с член 43 от Хагските правила от 1907 г. да предприеме всички мерки, които са във властта ѝ за да възстанови и гарантира, доколкото е възможно, обществения ред и сигурността в окупираната територия като едновременно с това спазва, освен ако е напълно възпрепятствана, действащите в ДРК закони. Това задължение се състои от задължението да се осигури спазване на приложимите правила на международното право за правата на човека и международното хуманитарно право, да се защитават жителите от окупираната територия срещу насилствени действия и да не се подкрепят такива действия на насилие, извършвани от която и да е трета страна.

179. Съдът, приемайки, че Уганда е била окупационна сила в Итури в съответния период и намира, че отговорността на Уганда се ангажира по отношение на всякакви действия на нейните въоръжени сили, извършени в нарушение на международните ѝ задължения, както и за всяка липса на бдителност за предотвратяване на нарушения на човешките права и международното хуманитарно право от други участници, намиращи се на окупираната територия в това число бунтовнически групи, действащи от собствено име.

180. Съдът отбелязва, че Уганда през цялото време носи отговорност за всички действия и бездействия на собствените ѝ войски на територията на ДРК в нарушение на задълженията ѝ съгласно правилата на международното право за правата на човека и международното хуманитарно право, които са относими и приложими в конкретната ситуация.“

Международният съд установи фактите, отнасящи се до сериозните нарушения на човешките права, приписани на Уганда в окупирания район Итури и на други места (§§ 205-212). За да прецени дали въпросните действия представляват нарушение на международните

задължения на Уганда международният съд припомни констатацията си по посоченото по-горе консултативно становище *Изграждането на стена*, че както международното хуманитарно право, така и международното право за правата на човека трябва да бъдат отчетени и че международните инструменти за правата на човека могат да имат екстериториално приложение „по-конкретно в окупирани територии“ (§ 216). Международният съд след това обсъди кои са приложимите правила на международното право за правата на човека и международното хуманитарно право, изброявайки договорите по международно хуманитарно право и за правата на човека, по които Уганда и Демократична република Конго едновременно са страни, заедно с приложимите принципи на обичайното международно право (§§ 217-219).

С. Задължението да се разследват твърдени нарушения на правото на живот в случаи на въоръжени конфликти и окупация съгласно международното хуманитарно право и международното право за правата на човека

92. Член 121 от Третата женеvsка конвенция предвижда, че трябва да се провежда официално разследване от органа по задържането в случай на подозрения за убийство на военнопленник. Член 131 от Четвъртата женеvsка конвенция гласи:

„Всеки смъртен случай или всяко тежко нараняване на интерниран, за което е установено или се подозира, че е било причинено от охраната, от друг интерниран или от което и да било друго лице, както и всеки смъртен случай, причината за който е неизвестна, ще бъдат незабавно последвани от официално разследване от страна на задържащата държава. Съобщение във връзка с това веднага ще бъде изпратено на държавата покровителка. Показанията на всеки свидетел ще бъдат приемани и доклад, включващ тези показания, ще бъде съставен и изпратен на посочената държава покровителка. Ако проведеното разследване установи виновността на едно или повече лица, задържащата държава ще вземе всички необходими мерки за съдебното преследване на отговорното лице или на отговорните лица.“

Женеvските конвенции установяват и задължение за всяка високодоговаряща държава да разследва и наказва предполагаеми тежки нарушения на конвенциите, включително умишлени убийства на защитени лица (членове 49 и 50 от Първата женеvsка конвенция; членове 50-51 от Втората женеvsка конвенция; членове 129 и 130 от Третата женеvsка конвенция; членове 146 и 147 от Четвъртата женеvsка конвенция).

93. В доклад № E/CN.4/2006/53 за екзекуциите, извършени без съд, по съкратена процедура или произволно (8 март 2006 г.), Специалният докладчик на Организацията на обединените нации Филип Алстън констатира във връзка с правото на живот по член 6 от

Международния пакт за граждански и политически права в случаи на въоръжени конфликти и окупация (бележките под линия са пропуснати):

„36. Въоръженият конфликт или окупацията не освобождават държавата от задължението ѝ да разследва и наказва нарушение на човешките права. Правото на живот не подлежи на дерогиране независимо от обстоятелствата. Това забранява всяка практика да не се разследват твърдени нарушения по време на въоръжен конфликт или окупация. Както е приел Комитетът за правата на човека „Присъщо е за защитата на правата, изрично признати като неподлежащи на дерогиране ..., че те трябва да бъдат подsigурени с процесуални гаранции ... Разпоредбите на [Международния пакт за граждански и политически права], отнасящи се до процесуалните гаранции, никога не могат да бъдат поставяни в зависимост от мерки, които заобикалят защитата на права, неподлежащи на дерогиране. Безспорно е, че по време на въоръжени конфликти обстоятелствата понякога възпрепятстват разследването. Тези обстоятелства не премахват задължението за разследване. Това би изпразнило от съдържание неотменимия характер на правото на живот, но могат да повлияят върху условията или особеностите на разследването. Освен че са изцяло отговорни за поведението на агентите си, във връзка с действия на частни лица държавите също са подчинени на стандартите за извършване на надлежна проверка както при въоръжени конфликти така и в мирно време. В отговор на конкретни ограничения държавата може да използва по-малко ефективни средства за разследване на индивидуална основа. Например когато вражеските сили контролират бойното поле извършването на аутопсия може да се окаже невъзможно. Без оглед на обстоятелствата обаче разследванията винаги трябва да се провеждат колкото е възможно по-ефективно и да не бъдат свеждани до проста формалност. ...“

94. В решението си по делото за *Масовите убийства от Манирипан срещу Колумбия* от 15 септември 2005 г., Интер-американският съд за правата на човека прие, *inter alia*, във връзка с липсата от страна на държавата отговорност на пълно разследване на масовите убийства на цивилни лица, извършени от паравоенна групировка с предполагаемото съдействие на държавните власти:

„238. В тази връзка Съдът признава сложната обстановка в Колумбия, където населението и институциите се стремят да постигнат мир. Условията в страната обаче, колкото и да са трудни, не освобождават държавата страна по Американската конвенция от задължението ѝ, установено в този договор, което по-конкретно продължава да съществува в случаи като настоящия. Съдът е изтъквал, че когато държавата провежда или подкрепя действия, водещи до екзекуции без съд, като не ги разследва адекватно и не наказва отговорните лица по подходящ начин тя нарушава задълженията си за зачитане на правата, установени в Конвенцията и за гарантиране на упражняването им свободно и в пълна степен както от предполагаемата жертва, така и от близките ѝ роднини, не позволява на обществото да научи какво се е случило и възпроизвежда условията на безнаказаност, така че подобни факти да се случват отново.“

ПРАВОТО

I. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 2 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

95. Жалбоподателите твърдят, че роднините им са се намирали под юрисдикцията на Обединеното кралство по член 1 от Конвенцията към момента на настъпването на смъртта им и че с изключение на случая на шестия жалбоподател Обединеното кралство не е изпълнило задължението си за разследване по член 2.

96. Правителството се съгласява, че синът на шестия жалбоподател е бил под юрисдикцията на Обединеното кралство, но отрича някои от останалите загинали да е бил под юрисдикцията на Обединеното кралство. То твърди, че доколкото роднините на втория и третия жалбоподатели са убити след приемането на Резолюция 1511 на Съвета за сигурност на Организацията на Обединените нации (виж параграф 16 по-горе), за действията, довели до смъртта им отговорност носи Организацията на обединените нации, а не Обединеното кралство. Освен това правителството твърди, че делото на петия жалбоподател трябва да бъде обявено за недопустимо поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита и тъй като петият и шестият жалбоподатели повече нямали качеството на жертви.

A. Допустимост

1. Отговорност

97. Правителството посочва, че военните операции, довели до смъртта на роднините на втория и третия жалбоподатели са се провели след 16 октомври 2003 г., когато Съветът за сигурност на Организацията на обединените нации приел Резолюция 1511. Параграф 13 от тази Резолюция овластявал многонационалните сили да предприемат всички „необходими мерки за да съдействат за поддържането на сигурността и стабилността в Ирак“ (виж параграф 16 по-горе). Следователно, при провеждането на съответните военни операции, при които роднините на втория и третия жалбоподатели били застреляни, войските на Обединеното кралство не са упражнявали суверенната власт на Обединеното кралство, а международно признати правомощия на многонационалните сили, действащи в съответствие с обвързващото решение на Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации.

98. Жалбоподателите подчертават, че правителството не е изтъкнало този довод в нито един момент по време на националното

производство. Освен това, идентичен довод бил изтъкнат от правителството и отхвърлен от Камарата на Лордовете по делото *R (по жалба на Ал-Джеда) (FC) (жалбоподател) срещу Министъра на отбраната (ответник)* [2007] UKHL 58.

99. Съдът припомня, че той е замислен като допълващ националните системи за защита на човешките права. Поради това е подходящо националните съдилища да имат от самото начало възможност да разглеждат въпроси за съвместимостта на вътрешното законодателство с Конвенцията и ако въпреки това в последствие бъде подадена жалба пред Съда той да може да се ползва от становищата на националните съдилища, доколкото те са в непосредствен и постоянен контакт с факторите в собствените си държави. Ето защо е от значение доводите, изтъкнати от правителството пред националните съдилища да съответстват с тази, изтъкнати пред този Съд. В частност правителството няма възможност да излага пред Съда доводи несъвместими с позицията, която е отстоявало пред националните съдилища (*A. and Others срещу Обединеното кралство* [ГК], № 3455/05, § 154, ECHR 2009-...).

100. Пред националните съдилища правителството не твърди, че някои от убийствата на роднините на жалбоподателите не следва да бъдат приписвани на въоръжените сили на Обединеното кралство. Следователно Съдът приема, че правителството не може да повдига това възражение в настоящото производство, тъй като то е несъвместимо с предишните му твърдения.

2. Юрисдикция

101. Правителството освен това твърди, че въпросните действия са извършени в южен Ирак и извън юрисдикцията на Обединеното кралство по член 1 от Конвенцията. Единственото изключение било убийството на сина на шестия жалбоподател, което е извършено в британски военен затвор, над който Обединеното кралство упражнявало юрисдикция.

102. Съдът намира, че въпросът дали делата на жалбоподателите попадат в юрисдикцията на държавата ответник е тясно свързан с оплакванията им по същество. Ето защо той присъединява този предварителен въпрос към въпросите по същество.

3. Изчерпване на вътрешноправните средства

103. Правителството поддържа, че делото на петия жалбоподател следва да бъде обявено за недопустимо поради неизчерпване на вътрешноправните средства. То посочва, че макар той да е образувал съдебно производство с твърдение за нарушения на материалните и процесуалните му права по членове 2 и 3, разглеждането на иска му е

спряно до вземане на решения по шестте тестови дела (виж параграф 73 по-горе). След като тези дела били решени жалбоподателят имал възможност да поиска от дивизионния съд да отмени спирането но той не го сторил. Делото му не касае инцидент със стрелба и националните съдилища не са имали възможност да разгледат фактите, относими към неговите твърдения, че синът му е бил под юрисдикцията на Обединеното кралство и че е извършено нарушение на процесуалното задължение.

104. Жалбоподателите призовават Съда да отхвърли това твърдение. Искането за съдебно преразглеждане било направено от петия жалбоподател на 5 май 2004 г. Не се спори, че то е било спряно за да се изчака изходът от шестте тестови дела (виж параграф 73 по-горе). Петият жалбоподател не би имал реални изгледи за успех ако с оглед решението на Камарата на лордовете по делото *Al-Skeini*, той беше поискал възобновяване и продължаване на спряното производство по иска му. По-долните инстанции биха били обвързани от тълкуването на член 1, извършено от Камарата на лордовете и биха го прилагали така че да констатира, че загиналият син на жалбоподателя не се е намирал под юрисдикцията на Обединеното кралство.

105. Съдът приема, че според петия жалбоподател синът му умрял след като бил арестуван от войници на Обединеното кралство по подозрение в грабеж и след като бил откаран с военен автомобил до реката и принуден да скочи в нея. Следователно делото му с оглед твърдените факти се различава от тези на първия, втория и четвъртия жалбоподатели, чиито роднини били застреляни от британски войници; третият жалбоподател, чиято съпруга била застреляна по време на престрелка между британски войски и неизвестни стрелци и шестият жалбоподател, чиито син бил убит докато бил задържан в британски военен затвор. Вярно е, че Камарата на лордовете по делото *Al-Skeini* преди това не е имала случай, сходен с този на петия жалбоподател, където иракско цивилно лице е намерило смъртта си след като е задържано от британски военни, но без да е задържано във военен затвор. Въпреки това Съдът приема, че жалбоподателите с основание твърдят, че петият жалбоподател не би имал изгледи за успех дори в последствие да беше поискал да продължи разглеждането на делото му пред националните съдилища. Лорд Браун, с когото мнозинството от Камарата на лордовете се съгласява, поясни, че той предпочита подхода по отношение на юрисдикцията от делото на шестия жалбоподател, разгледано от дивизионния съд, а именно, че е налице юрисдикция единствено по отношение на Баха Муса, тъй като той умрял докато бил задържан в британски военен затвор (виж параграф 88 по-горе). При тези обстоятелства Съдът не смята, че петият жалбоподател може да бъде критикуван за това, че не се е

опитал да възобнови производството пред дивизионния съд. Следователно предварителното възражение на правителството, основано на неизчерпване на вътрешноправните средства следва да бъде отхвърлено.

4. Статут на жертва

106. Правителството твърди, че петият и шестият жалбоподатели не могат повече да претендират, че са жертви на нарушения на правата им по член 2 тъй като смъртта на синовете им е била надлежно разследвана от националните власти и на жалбоподателите било платено обезщетение.

107. Съдът приема, че този въпрос също е тясно свързан и следва да бъде присъединен към оплакването по член 2 по същество.

5. Заключение по допустимостта

108. Съдът намира, че жалбата повдига сериозни фактически и правни въпроси, които са толкова сложни, че решаването им зависи от разглеждането по същество. Следователно тя не може да се приеме за явно необоснована по смисъла на член 35 § 3 от Конвенцията и не се установяват други основания за обявяването ѝ за недопустима. Следователно трябва да бъде обявена за допустима.

В. По същество

1. Юрисдикция

(а) Доводи на страните

(i) Правителството

109. Правителството твърди, че водещото решение по разбирането за юрисдикция по член 1 от Конвенцията е решението на Съда по делото *Banković and Others срещу Белгия и други* [ГК] (реш. по допустимостта), № 52207/99, ECHR 2001-XII). По делото *Banković* беше установено, че обстоятелството, че едно лице е засегнато от действие, извършено от договаряща държава или от нейни агенти не е достатъчно за да се установи, че то е било под юрисдикцията на тази държава. Юрисдикцията по член 1 е „основно“ или „най-вече“ териториална и всякаво разширение на юрисдикцията извън територията на договарящата страна е „по изключение“ и изисква „специална юрисдикция с оглед особените обстоятелства по всяко дело“. По делото *Banković* Съдът приел, че правата по Конвенцията не могат да бъдат „разделяни и прекроявани“. В рамките на

юрисдикцията си договарящата държава има задължение да гарантира всички права и свободи по Конвенцията. По делото *Banković* Съдът приел също, че Конвенцията е „инструмент на европейския обществен ред“ и „многостранен договор, действащ при условията на член 56 от Конвенцията в по същество регионален контекст и изключително в правното пространство (*espace juridique*) на договарящите държави“. По същество териториалната основа на юрисдикцията отразявала принципите на международното право и отчиталата практическите и правните трудности, пред които е изправена дадена държава, действаща на територията на друга държава, особено в региони, които не споделят ценностите на държавите членки на Съвета на Европа.

110. Според правителството по делото *Banković*, голямата камера е извършила подробен преглед на практиката и е очертала ограничен брой изключения от териториалния принцип. Принципно изключение произтича от практиката във връзка със северен Кипър и се прилага когато една държава в резултат на военни действия упражнява ефективен контрол над територия извън нейната национална територия. В случаите, в които Съдът е приемал за приложимо това изключително основание за юрисдикция, той е подчертавал, че държавата, упражняваща ефективен контрол с оглед на това е отговорна за гарантирането на целия набор от основни права по Конвенцията в съответната територия (виж *Loizidou срещу Турция* (preliminary objections), 23 март 1995 г., § 62, Серия А № 310; *Кипър срещу Турция* [ГК], № 25781/94, §§ 75-80, ECHR 2001-IV; *Banković*, цитирано по-горе, §§ 70-71; *Ilaşcu and Others срещу Молдова и Русия* [ГК], № 48787/99, §§ 314-316, ECHR 2004-VII). Освен това въпреки авторитетното мнение в обратния смисъл в следващо решение на камерата по делото *Issa and Others срещу Турция*, № 31821/96, 16 ноември 2004 г., голямата камера по делото *Banković* поясни, че „ефективният контрол над дадена територия“ като основание за юрисдикция може да се прилага само в рамките на правното пространство на Конвенцията. Освен контрола упражняван от Турция в северен Кипър Съдът е приложил това изключение във връзка само с още една такава територия – Приднестровие, което също се намира на територията на друга договаряща държава. Всеки друг подход би рискувал да изиска от държавата да налага културно чужди стандарти в нарушение на принципа на суверенно самоопределение.

111. Според правителството практиката на Съда по член 56 от Конвенцията в допълнение разкрива, че държавата не упражнява юрисдикция по член 1 над отвъдморски територии единствено на основание на упражняването на ефективен контрол там: виж *Quark Fishing Ltd срещу Обединеното кралство* (реш. по допустимостта), № 15305/06, ECHR 2006-XIV. Ако се приеме, че изключението за ефективен контрол над територия се прилага отвъд териториите на

договарящите държави това би довело до заключението, че една държава е свободна да реши дали да разшири Конвенцията и протоколите към нея спрямо външна нейна територия, попадаща извън „*espace juridique*” на Конвенцията над която тя може в действителност да е упражнявала контрол в продължение на десетилетия, но не е свободна да избере дали да разпростре Конвенцията спрямо територии извън това пространство, над които тя упражнява ефективен контрол в резултат на военни действия само временно, например до възстановяване на мира и сигурността.

112. Правителството твърди, че тъй като Ирак попада извън правното пространство на Конвенцията „ефективният контрол над дадена територия“ като изключително основание за юрисдикция не може да се приложи. Във всеки случай Обединеното кралство не е упражнявало ефективен контрол над която и да е част от Ирак през съответния период. Това било заключението на националните съдилища, които разполагали с всички налични доказателства. Броят на коалиционните сили, включително тези на Обединеното кралство бил малък: в югоизточен Ирак с територия от 96 000 квадратни километра и население от 4.6 милиона имало 14 500 коалиционни военнослужещи, включително 8 150 военнослужещи на Обединеното кралство. Войските на Обединеното кралство действали в провинциите Ал-Басра и Майсан с население от 2.76 милиона с 8 119 войници. Силите на Обединеното кралство в Ирак били изправени пред реални практически затруднения във възстановяването на условията за сигурност и стабилност така че да позволят на иракския народ свободно да определи политическото си бъдеще. Основната причина за това била, че в началото на окупацията не съществувала компетентна правоохранителна система като същевременно били широко разпространени насилствените престъпления, тероризма, родовите битки, включващи употребата на леки и тежки оръжия.

113. Управляващите правомощия в Ирак по време на окупацията се упражнявали от Временната коалиционна власт, която се ръководила от посланика на Съединените щати Пол Бремер и която не била подчинена на Обединеното кралство. Освен това от юли 2003 г. имало централен иракски управляващ съвет и известен брой местни иракски съвети. Положението на Временната коалиционна власт и на иракската администрация било напълно различно от това на „СКТР“ в Кипър или на „ПМР“ в Приднестровие, които са описани от Съда като „самопровъзгласили се власти, които не са признати от международната общност“. Правомощията на временната коалиционна власт и на иракската администрация са признати от международната общност чрез Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации. Освен това целта на съвместната окупация на Ирак от Обединеното кралство била да се прехвърли колкото е възможно по-

скоро властта на представителна иракска администрация. В изпълнение на тази цел окупацията продължила едва малко над една година.

114. Според правителството обстоятелството, че между май 2003 г. и юни 2004 г. Обединеното кралство е било окупационна сила по смисъла на Хагските правила (виж параграф 89 по-горе) само по себе си не създава задължение за осигуряване на правата и свободите по Конвенцията за жителите на югоизточен Ирак. Като окупационна сила Обединеното кралство не е упражнявало суверенитет над Ирак и не е имало право да третира територията под своя окупация като своя собствена територия или като колония, подчинена на пълната му власт и правомощия. Хагските правила не предоставят на Обединеното кралство правомощие да изменя законите и конституцията на Ирак така че да съответстват на собственото вътрешно законодателство на Обединеното кралство или на регионални многостранни международни задължения, като например Конвенцията. Напротив, Хагските правила установяват граници на правомощията на Обединеното кралство, най-вече задължението му да зачита законите, действащи в Ирак освен ако е „абсолютно възпрепятствано“. В допълнение резолюциите приети от Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации признават, че правомощията по управлението на Ирак по време на окупацията се упражняват от временната коалиционна власт и че целта на окупацията е властта да се прехвърли колкото е възможно по-скоро на представителна иракска администрация. От това следвало, че международноправната рамка далеч не установява, че Обединеното кралство се задължава да осигури правата по Конвенцията в Ирак, а вместо това установява, че Обединеното кралство би действало в противоречие с международните си задължения ако се опитва да променя конституцията на Ирак така, че да съответства на Конвенцията. Във всеки случай практиката на Съда разкривала, че въпросът дали дадена държава упражнява юрисдикция екстериториално е фактически въпрос, обусловен от особения характер и историята на Конвенцията. Задълженията, наложени от Четвъртата женеvsка конвенция и от Хагските правила са били старателно пригодени към положението на окупация и сами по себе си не могат да имат отношение към съвсем различния въпрос за юрисдикцията по Конвенцията.

115. Правителството се съгласява, че от практиката могат да се очертаят редица други изключителни категории, при които държавата упражнява юрисдикция извън своята територия и извън района на Конвенцията. По делото *Banković* (цитирано по-горе) голямата камара се е позовавала на други дела, свързани с дейността на дипломатически или консулски представители зад граница и с пътнически самолети и плавателни съдове регистрирани или летящи

под флага на държавата. По делото *Banković* Съдът е цитирал като пример *Drozdz and Janousek срещу Франция и Испания*, 26 юни 1992 г., серия А № 240, който илюстрирал, че юрисдикцията може да бъде упражнявана от държавата ако тя е изправила дадено лице пред собствените си съдилища, заседаващи извън нейната територия за да приложи собственото си наказателно право. По делото *Öcalan срещу Турция* [ГК], № 46221/99, ECHR 2005-IV голямата камера приела, че Турция е упражнявала юрисдикция над жалбоподателя по време на „арестуването му от членове на турските сили за сигурност извън самолет в международната зона на летището в Найроби“ и „като е бил физически принуден да се върне в Турция от турски служители и е бил под тяхна власт и контрол след ареста и връщането му в Турция“. Според правителството никое от тези изключения не може да бъде приложено по отношение на случаите на първия, втория, третия и четвъртия жалбоподатели.

116. Правителството поддържа, че твърдението на жалбоподателите, че стреляйки по техните роднини, войниците на Обединеното кралство са упражнявали „власт и контрол“ над загиналите така че са ги поставили под юрисдикцията на Обединеното кралство, е в пряко противоречие с решението по делото *Banković* (цитирано по-горе). По делото *Banković* голямата камера приела приложимостта на Конвенцията към екстериториални военни операции по принцип отчитайки *inter alia* практиката на държавата и член 15 от Конвенцията и достигнала до заключението, че Конвенцията не се прилага спрямо военната операция на държавата ответник, в резултат на която загинали роднините на тези жалбоподатели. По същия начин по настоящото дело военната операция на войниците на Обединеното кралство при стрелбата срещу роднините на жалбоподателите по време на провеждане на военна операция по сигурността в Ирак не представлява упражняване на юрисдикция над тях. В тази връзка не може да се направи разграничение между смърт, настъпила в резултат на бомбардировка и такава, настъпила в резултат на стрелба в хода на наземна операция.

117. Правителството отхвърля довода на жалбоподателите за съществуване на юрисдикция тъй като войниците на Обединеното кралство упражнявали юридическа власт над загиналите, произтичаща от задълженията по Хагските правила за гарантиране на „обществения ред и сигурност“ в окупираната територия. Член 1 от Конвенцията имал автономно значение и не можел да се разглежда във връзка с изцяло различни разпоредби на международното хуманитарно право. Освен това задължението, на което се позовават, се отнасяло до всеки иракски гражданин на окупираната територия и ако жалбоподателите били прави, от Обединеното кралство би се изисквало да осигури правата по Конвенцията спрямо всички тях. Не може да се каже и че

войските на Обединеното кралство в съответния период са упражнявали „публични функции“ в съответствие с международнодоговорни задължения (виж *Banković*, цитирано по-горе, § 73). В действителност войските на Обединеното кралство са упражнявали военна власт в опит да създадат условия, при които правителствените функции да бъдат упражнявани и върховенството на закона да бъде надлежно налагано. Не може да се направи съществено разграничение между различните видове военни операции предприемани от тях. Няма основание да се заключи, че приложимостта на Конвенцията следва да се преценява с оглед конкретната дейност, с която даден войник е бил ангажиран по време на твърдяното нарушение, независимо дали става въпрос за уличен патрул, наземна офанзива или въздушна бомбардировка.

118. В заключение правителството изтъква, че националните съдилища правилно са приели, че Обединеното кралство не е упражнявало юрисдикция по член 1 спрямо роднините на първия до четвъртия жалбоподатели по време на настъпването на смъртта им. Случаите им не могат да бъдат разграничени то тези на загиналите по делото *Banković*, (цитирано по-горе). Освен това фактите по делото на петия жалбоподател не били достатъчни за да бъде то разграничено в това отношение от тези на първия до четвъртия жалбоподатели. Синът на петия жалбоподател не бил арестуван при обстоятелства, сходни с тези, при които е приета юрисдикция по делото *Öcalan* (цитирано по-горе). Като заподозрян в извършването на грабеж в условия на изключителни обществени безредици като пряка последица от прекратяването на основните военни действия, той бил физически принуден от войници на Обединеното кралство да се премести от мястото на грабежа на друго място. Действията на войниците на Обединеното кралство включвали упражняване на военна власт над сина на петия жалбоподател, но нищо повече. Правителството приема, че синът на шестия жалбоподател е бил под юрисдикцията на Обединеното кралство, когато е починал, но единствено по причините, установени от дивизионния съд и в следствие от лорд Браун, с когото лордовете Рождър и Карсуел и баронеса Хейл се съгласили, а именно, че юрисдикцията е установена тъй като починалият е бил задържан в управляван от Обединеното кралство военен затвор, разположен в база на Обединеното кралство по същество по аналогия с екстериториалното изключение, направено за посолствата. В заседанието пред Съда адвокатът на правителството потвърди, че становището на правителството е, че например едно лице, задържано в британски затвор на чужда територия чрез британско военно превозно средство не попада под юрисдикцията на Обединеното кралство до момента, в който превозното средство и лицето преминат периметъра на тази база.

119. Това не означавало, че войските на Обединеното кралство можели да действат безнаказано в Ирак. Както лорд Бингам отбелязал в мнението си пред Камарата на лордовете, действията на силите на Обединеното кралство били подчинени на и регулирани от международното хуманитарно право. Войниците на Обединеното кралство в Ирак били подчинени също на вътрешното наказателно право на Обединеното кралство и могли да бъдат съдени в националните съдилища. Международният наказателен съд имал юрисдикция да преследва военни престъпления когато държавата не желаела или била неспособна да ги преследва. Пред съдилищата на Обединеното кралство могли да се подават и иски за вреди срещу агенти и органи на Обединеното кралство, за които се твърди, че са причинили вреди на лица в Ирак.

(ii) Жалбоподателите

120. Жалбоподателите се съгласяват, че юрисдикцията по член 1 е основно териториална. Те обаче подчертават, че това не винаги е така и че е възможно договарящите държави да упражняват юрисдикция екстериториално. Процедурата по член 56 позволява на държавите да разширят обхвата на Конвенцията до други територии, отчитайки местните изисквания чрез декларация. От практиката обаче става ясно, че член 56 не е единственият механизъм за екстериториална приложимост.

121. Жалбоподателите изтъкват, че практиката на Съда и на Комисията признават екстериториално упражняване на юрисдикция от държавите чрез принципите на „власт на държавен агент“ и „ефективен контрол над територията“. Първото споменаване на юрисдикция съгласно „властта на държавен агент“ е направено в решението на Комисията по допустимостта по делото *Кипър срещу Турция*, № 6780/74 и № 6950/75, решение на Комисията по допустимостта от 26 май 1975 г., том 2, решения и доклади (DR), стр. 125, на стр. 136, където Комисията констатира, че: „... оправомощените агенти на държавата не само остават под нейна юрисдикцията, когато са зад граница, но поставят всяко друго лице или имущество „под юрисдикцията“ на тази държава в степента, в която упражняват власт над това лице или имущество“. В последствие този принцип е приложен по делото *Кипър срещу Турция*, № 6780/74 и № 6950/75, доклад на Комисията от 10 юли 1976 г., в който Комисията констатира, че действията на турските войски в Кипър представляват упражняване на турска юрисдикция. Тези действия включвали убийства на цивилни лица, включително лица, подчинени на заповедите на служител и други застреляни, докато са се опитвали да си възвърнат владението на имущество под турски контрол; изнасилвания на жени в празни къщи и на улицата; произволно лишаване от свобода на цивилни граждани;

жестокост спрямо задържани; разселване на цивилни лица; и военна конфискация на имущество. Тъй като Турция не е приела юрисдикцията на Съда до 1990 г., делото никога не е разглеждано от Съда. Докладът на Комисията обаче не подкрепя предположението, че военната окупационна власт сама по себе си създава отношение на достатъчна власт и контрол.

122. Жалбоподателите посочват, че в по-късните дела срещу Турция, засягащи северен Кипър, които са разгледани от Комисията и Съда през 90-те години Турция признава, че юрисдикцията ѝ по член 1 е ангажирана що се отнася до преки действия на турските военнослужещи. Турското правителство обаче променило позицията си, твърдейки че не упражнява юрисдикция, тъй като въпросните действия не били извършени от представители на Турция, а вместо това трябвало да бъдат приписани на автономната местна администрация, създадена през 1983 г. в „СКТР“. По делата *Loizidou срещу Турция* (предварителни възражения) и *Кипър срещу Турция*, и двете цитирани по-горе, Съдът се противопостави на този довод, въвеждайки принципа за „ефективен контрол над територия“, който се прилагала (виж *Loizidou* (предварителни възражения) § 62):

„когато в резултат на военна операция – независимо дали е законна или незаконна – [една договаряща държава] упражнява ефективен контрол над територия извън нейната национална територия. Задължението за осигуряване на тази територия на правата и свободите, предвидени в Конвенцията произтича от факта на този контрол, независимо дали той се упражнява пряко, чрез въоръжените сили или чрез подчинена местна администрация“.

По тези дела Съдът по никакъв начин не сочи, че е изоставил принципа за „власт на държавен агент“. В действително по делото *Loizidou срещу Турция* (предварителни възражения), преди да въведе принципа за юрисдикция произтичаща от „ефективен контрол над територия“ Съдът констатира (§ 62), че:

„В допълнение отговорността на договарящите държави може да бъде ангажирана поради действия на техните власти, независимо дали са извършени в или извън националните граници, които предизвикват последици извън собствената им територия (виж *Drozdz and Janousek срещу Франция и Испания* решение от 26 юни 1992 г., серия А, № 240, стр. 29, § 91)“.

Освен това заключението му по въпроса дали твърдяното нарушение е в състояние да попадне в юрисдикцията на Турция се позовава едновременно на две основания (§ 63):

„В тази връзка правителството ответник призна, че загубата на контрол на жалбоподателката над собственото ѝ имущество е в резултат на окупацията на северната част на Кипър от турска войска и от създаването там на „СКТР“. Освен това не беше оспорено, че жалбоподателката е била възпрепятствана от турските войски да си възвърне достъпа до собственото имущество.“

В следващата практика на Съда двата принципа продължават да се използват едновременно (виж *Banković* §§ 69-73; *Issa* §§ 69-71 (двете цитирани по-горе); *Andreou срещу Турция* (реш. по допустимостта), № 45653/99, 2 юни 2008 г.; *Solomou and Others срещу Турция*, № 36832/97, §§ 44-45, 24 юни 2008 г.). Няма прецедент на Съда, от който да се направи извода, че юрисдикцията въз основа на „власт на държавен агент“ е неподходяща като средство за анализиране на преки действия на военнослужещи на държавата, упражняващи власт.

123. Жалбоподателите твърдят, че загиналите членове на семействата им са попадали в юрисдикцията на Обединеното кралство съгласно принципа за „власт на държавен агент“. Правителството приело по отношение на сина на шестия жалбоподател, че упражняването на власт и контрол от британските военнослужещи в Ирак било в състояние да ангажира екстериториалната юрисдикция на Обединеното кралство. Юрисдикцията в случаи на екстериториално задържане обаче не почива върху идеята за военния затвор като квазитериториална единица. Юрисдикцията по отношение на сина на шестия жалбоподател би възникнала също и ако той беше изтезаван и убит докато е задържан в хотела, в който работил или в заключено военно превозно средство, паркирано отвън. Освен това властта и контролът упражнявани от военнослужещи по принцип не са ограничени до действия им на охранители, дори арестът и лишаването от свобода на лица извън територията на държавата да могат да се разглеждат като класически пример за „власт на държавен агент“ (както се твърди от правителствата ответници по делото *Banković*, цитирано по-горе, § 37).

124. Жалбоподателите твърдят, че загиналите роднини на всички шестима жалбоподатели са били под юрисдикцията на Обединеното кралство въз основа на властта и контрола, упражнявани над тях от държавните агенти на Обединеното кралство. Те подчертават, че британските въоръжени сили са отговаряли за обществения ред в Ирак, за поддържането на безопасността и сигурността на местните цивилни граждани и за подпомагането на гражданската администрация. При изпълнените на тези функции британските въоръжени сили са действали в по-широкия контекст на окупацията от Обединеното кралство на югоизточен Ирак. Контролът и властта се упражнявали също и чрез ВКВ южен регионален офис, в който работели основно британски служители. Убитите лица били цивилни, спрямо които британските въоръжени сили носели отговорност за безопасност и сигурност. По този начин било налице конкретно отношение на власт и контрол между войниците и убитите лица. Констатацията, че тези лица са били под властта на въоръжените сили на Обединеното кралство не изисква да се приеме подходът за юрисдикция, основан на въздействието, който беше отхвърлен по делото *Banković* (цитирано

по-горе), като вместо това следва да се основава на конкретното отношение на власт и контрол. Еwentуално жалбоподателите твърдят, че поне що се отнася до загиналите роднини на втория, четвъртия, петия и шестия жалбоподатели британските войници са упражнявали достатъчна власт и контрол за да попаднат жертвите под юрисдикцията на Обединеното кралство.

125. Жалбоподателите освен това поддържат, че загиналите им роднини са били под юрисдикцията на Обединеното кралство, тъй като през съответния период Обединеното кралство е упражнявало ефективен контрол в югоизточен Ирак. Именно в техния случай, когато в съответствие с международното право дадена територия е окупирана от една държава като окупационна сила, доколкото тази територия е била реално поставена под властта на вражеската армия на тази държава (виж член 42 от Хагските правила: параграф 89 по-горе), това е достатъчно за да създаде екстериториална юрисдикция по член 1 от Конвенцията. Тази последица на военната окупация отразява подхода в международното право що се отнася до екстериториалната юрисдикция и екстериториалното приложение на човешките права, основаващо се на „юрисдикция“.

126. Отхвърлят идеята, че основанието за юрисдикция „ефективен контрол над територията“ може да се прилага само в рамките на правното пространство по Конвенцията. Освен това изтъкват довода, че да се изисква от държавата да упражнява пълен контрол, като този който тя упражнява на собствената си територия, би довело до превратния извод, че фактите, разкриващи нарушение на Конвенцията вместо да предоставят на жертвата средство за защита, ще представляват доказателствена основа за заключението, че държавата не е упражнявала юрисдикция. Аналогично преценката за съществуването на контрол над дадена територия чрез позоваване на броя на военнослужещите сама по себе си би била несигурна и би допуснала избягване на отговорност и насърчаване на произвол. Прилагането на Конвенцията би повлияло на действията на договарящите държави, като провокира внимателно обсъждане на всяка военна интервенция и като гарантира достатъчен брой военнослужещи за да изпълняват международните си задължения. Жалбоподателите подкрепят подхода, предложен от съдия Седли от апелативния съд (виж параграф 80 по-горе), че една договаряща държава по време на военна окупация има задължение да направи всичко възможно за запазване на реда и защита на основните граждански права. Доколкото практиката на Съда (делата за северен Кипър и *İlaşci*, цитирано по-горе) включва подробности за броя на разположените военнослужещи, това има значение за преценката дали дадена територия е била действително поставена под властта на вражеска армия в случаи, в които държавите ответници (Турция и

Русия) отричат да са окупатори. Когато, като в настоящия случай, държавата ответник се съгласява, че тя е окупатор на дадена територия подобна преценка не е необходима.

127. Жалбоподателите твърдят, че задължението на окупиращата държава по международното хуманитарно право да прилага националното право на окупираната държава и да не налага собственото си законодателство не може да бъде използвано за да се избегне юрисдикцията по Конвенцията, тъй като основанието за юрисдикция „ефективен контрол над територия“ се прилага и по отношение на незаконна окупация. Те се позовават на решението на Международния съд по делото *Военни действия на територията на Конго* и на консултативното му становище *Правни последици от изграждането на стена в окупираните палестински територии* (виж параграфи 90-91 по-горе), по които Международният съд прие, че окупиращата държава има задължение да прилага международното право за правата на човека. Очевидният принцип, който може да се изведе от тези дела е, че военната окупация по международното право е основание за признаване на екстериториална юрисдикция на човешките права.

iii. Третите страни

128. Третите участващи страни (виж параграф 6 по-горе) подчертават, че Конвенцията е приета като следствие на събитията в Европа от 30-те и 40-те години на двадесети век, когато са извършвани нарушения на човешките права от въоръжените сили в окупираните територии. Било немислимо създателите на Конвенцията да са възнамерявали да ограничат предвидените отговорности на държавите за нарушения, извършени само на собствените им територии. Освен това международното публично право изисквало разбирането за „юрисдикция“ да се тълкува в светлината на предмета и целта на съответния договор. Съдът многократно е отчитал специалния характер на Конвенцията като инструмент за защита на човешките права. Имало значение, че един от водещите принципи на международното право за правата на човека, който се прилага от Комитета за правата на човека на Организацията на обединените нации и от Международния съд, когато разглеждат поведението на държавите извън техните територии е необходимостта да се избягва произволното прилагане на двойни стандарти, като се позволи на държавата да извършва нарушения на чужда територия, които не могат да бъдат позволени на собствената ѝ.

129. Третите участващи страни освен това подчертават, че е общоприето сред международните и регионалните съдилища и органи за правата на човека, че при преценката дали действията или бездействията на агенти на държавата зад граница попадат под нейната

„юрисдикция“ трябва да се отчита наличието на контрол, власт и правомощия на тази държава над конкретното засегнато лице. Когато агентите на държавата упражняват такъв контрол, власт или правомощия над лице извън нейната територия отговорността на държавата да спазва правата на човека продължава да съществува. Това бил фактически тест, който трябвало да се разглежда с оглед обстоятелствата около конкретното действие или бездействие на агентите на държавата. Някои положения като например това на военна окупация създавали силна презумпция, че лицата се намират под контрола, властта или правомощията на окупиращата държава. Всъщност, един от принципите, изведен от практиката на Международния съд *inter alia* (виж параграфи 90-91 по-горе) бил, че след като положението се квалифицира като окупация по смисъла на международното хуманитарно право е налице силна презумпция за „юрисдикция“ за целите на прилагането на правото за правата на човека.

(b) Преценка на Съда

(i) *Общи принципи, приложими към юрисдикцията по член 1 от Конвенцията*

130. Член 1 от Конвенцията гласи следното:

„Високодоговарящите страни осигуряват на всяко лице под тяхна юрисдикция правата и свободите, определени в част I на тази Конвенция.“

Както е предвидено в този член, ангажиментът, поет от договарящите страни е ограничен до „осигуряване“ („*reconnoitre*“ във френския текст) на изброените права и свободи на лицата под собствената им „юрисдикция“ (виж *Soering срещу Обединеното кралство*, 7 юли 1989 г., § 86, серия A № 161; *Banković and Others срещу Белгия и други* [ГК] (реш. по допустимостта), № 52207/99, § 66, ECHR 2001- XII). „Юрисдикция“ по член 1 е прагов критерий. Упражняването на юрисдикция е необходимо условие, за да може договарящата страна да носи отговорност за своите действия или бездействия, дали основание за твърдение за нарушаване на правата и свободите, установени в Конвенцията (виж *Plașcu and Others срещу Молдова и Русия* [ГК], № 48787/99, § 311, ECHR 2004-VII).

(a) Териториалният принцип

131. Юрисдикцията на държавата по член 1 е предимно териториална (виж *Soering*, цитирано по-горе, § 86; *Banković*, цитирано по-горе, §§ 61 и 67; *Plașcu*, цитирано по-горе, § 312). Обикновено се предполага, че юрисдикция се упражнява на територията на държавата (*Plașcu*, цитирано по-горе, § 312; *Assanidze срещу Грузия* [ГК], №

71503/01, § 139, ECHR 2004-II). В обратния случай, действия на договарящите държави извършени или предизвикали последици извън териториите им могат да представляват упражняване на юрисдикция по смисъла на член 1 само в изключителни случаи (*Banković*, цитирано по-горе, § 67).

132. До този момент в практиката си Съдът е признал поредица от изключителни обстоятелства, обосновавали упражняването на юрисдикция от договарящата държава извън собствените ѝ териториални граници. Във всеки отделен случай въпросът за наличието на изключителни обстоятелства, изискващи и обосноваващи констатация на Съда, че държавата е упражнявала юрисдикция екстериториално трябва да бъде разглеждан чрез позоваване на конкретните факти.

(β) Власт и контрол на държавен агент

133. В практиката си Съдът е признал, че като изключение от териториалния принцип юрисдикцията на една договаряща държава по член 1 може да обхваща действия на нейните власти, които предизвикват последици извън собствената ѝ територия (виж *Drozd and Janousek срещу Франция и Испания*, решение от 26 юни 1992 г., серия А, № 240, § 91; *Loizidou срещу Турция* (предварителни възражения), 23 март 1995 г., § 62, серия А, № 310; *Loizidou срещу Турция* (по същество), 18 декември 1996 г., § 52, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-VI; и *Banković*, цитирано по-горе, 69). Принципното положение, както е посочено в *Drozd and Janousek* и другите току що цитирани дела е твърде широко: Съдът изтъква единствено, че отговорността на договарящата държава „може да бъде ангажирана“ при тези обстоятелства. Необходимо е да се разгледа практиката на съда за да се очертаят водещите принципи.

134. Първо, безспорно е че действията на дипломатическите и консулските агенти, които се намират на чужда територия в съответствие с разпоредбите на международното право могат да представляват упражняване на юрисдикция, когато тези агенти упражняват власт и контрол над други лица (*Banković*, цитирано по-горе, § 73; виж също *X срещу Федерална република Германия*, № 1611/62, решение на Комисията от 25 септември 1965 г., Годишник на Европейската конвенция за правата на човека, том 8, стр. 158 и 169; *X срещу Обединеното кралство*, № 7547/76, решение на Комисията от 15 декември 1977 г.; *WM срещу Дания*, № 17392/90, решение на Комисията 14 октомври 1993 г.).

135. Второ, Съдът е признал упражняването на екстериториална юрисдикция от договарящата държава, когато чрез съгласието, поканата или непротивопоставянето от правителството на тази територия, държавата упражнява всички или част от държавните

правомощия, които обикновено се упражняват от правителството (*Banković*, цитирано по-горе, § 71). Ето защо, когато в съответствие с обичаите, договорите или другите споразумения властите на договарящата държава изпълняват административни или съдебни функции на територията на друга държава, договарящата държава може да бъде отговорна за нарушения на Конвенцията доколкото въпросните действия могат да бъдат приписани на нея, а не на държавата по съответната територия (виж *Drozd and Janousek*, цитирано по-горе; *Gentilhomme and Others срещу Франция*, № 48205/99, 48207/99 и 48209/99, решение от 14 май 2002 г.; и също *X and Y срещу Швейцария*, № 7289/75 и 7349/76, решение на Комисията по допустимостта от 14 юли 1977 г., DR 9, стр. 57).

136. В допълнение практиката на Съда разкрива, че при определени обстоятелства употребата на сила от агенти на държавата, действащи извън нейната територия може да постави лицето, намиращо се под контрола на властите на тази държава под юрисдикцията на държавата по член 1. Този принцип е прилаган когато лицето е задържано от агенти на държавата зад граница. Например по делото *Öcalan срещу Турция* [ГК], № 46221/99, § 91, ECHR 2005-IV, Съдът прие, че „веднага след като е бил предаден на турските власти от кенийските власти жалбоподателят е бил реално под турска власт и с оглед на това под „юрисдикцията“ на тази държава за целите на член 1 от Конвенцията, макар в този случай Турция да е упражнявала властта си извън собствената си територия“. По делото *Issa and Others срещу Турция*, № 31821/96, 16 ноември 2004 г., Съдът отбеляза, че ако е установено, че турски войници са задържали роднините на жалбоподателите в северен Ирак, и са ги отвели до близка пещера, където са ги екзекутирали, загиналите биха били под турска юрисдикция по силата на властта и контрола на войниците над тях. По делото *Al-Saadoon and Mufdhi срещу Обединеното кралство* (реш. по допустимостта), № 61498/08, §§ 86-89, 30 юни 2009 г., Съдът прие, че двама иракски граждани, задържани в контролирани от Великобритания военни затвори в Ирак са били под юрисдикцията на Обединеното кралство, тъй като Обединеното кралство е упражнявало пълен и изключителен контрол над затворите и над лицата, задържани в тях. Накрая, по делото *Medvedyev and Others срещу Франция* [ГК], № 3394/03, § 67, ECHR 2010-..., Съдът прие, че жалбоподателите са били под френска юрисдикция с оглед на упражняването на пълен и изключителен контрол от френски агенти над кораб и екипажа му от момента на залавянето му в международни води. Съдът не приема, че юрисдикцията в горните случаи възниква единствено от контрола, упражняван от договарящата страна над сградите, самолет или кораб, в които лицата са заловени. Това, което е решаващо в такива случаи е упражняването на физическа власт и контрол над засегнатото лице.

137. Очевидно е, че винаги когато държавата чрез своите агенти упражнява контрол и власт над дадено лице, а от там и на юрисдикция, държавата има задължение по член 1 да осигури на това лице правата и свободите по част 1 от Конвенцията, които са относими към положението на това лице. Следователно в този смисъл правата по Конвенцията могат да бъдат „разделяни и прекроявани“ (за сравнение *Banković*, цитирано по-горе, § 75).

(γ) Ефективен контрол над територията

138. Друго изключение от принципа, че юрисдикцията по член 1 се ограничава до собствената територия на държавата е налице, когато в резултат на законни или незаконни военни действия една договаряща държава упражнява ефективен контрол над територия извън националната територия. Задължението за осигуряване на тази територия на правата и свободите, установени в Конвенцията произтича от факта на тази контрол, независимо дали се упражнява пряко, чрез собствените въоръжени сили на договарящата държава или чрез подчинена местна администрация (*Loizidou* (предварителни възражения), цитирано по-горе, § 62; *Кипър срещу Турция* [ГК], № 25781/94, § 76, ECHR 2001-IV, *Banković*, цитирано по-горе, § 70; *Ilaşcu*, цитирано по-горе, §§ 314-316; *Loizidou* (по същество), цитирано по-горе, § 52). Когато бъде установен фактът на подобна власт над тази територия, не е необходимо да се обсъжда дали договарящата държава упражнява конкретен контрол над политиките и действията на подчинената местна администрация. Фактът, че местната администрация съществува благодарение на военната и друга подкрепа на договарящата държава предполага отговорност на държавата за тези политики и действия. Контролиращата държава е отговорна по член 1 за осигуряването в контролираната територия на целия набор от основни права, установени в Конвенцията и от тези допълнителни протоколи, които тя е ратифицирала. Тя ще носи отговорност за всякакви нарушения на тези права (*Кипър срещу Турция*, цитирано по-горе, §§ 76-77).

139. Дали договарящата държава упражнява ефективен контрол над територия извън собствената ѝ територия е фактически въпрос. При преценката за наличието на ефективен контрол Съдът най-вече ще се позове на силата на военното присъствие на държавата на тази територия (виж *Loizidou* (по същество), цитирано по-горе, §§ 16 и 56; *Ilaşcu*, цитирано по-горе, § 387). Могат да бъдат относими и други показатели като степента, в която военната, икономическата и политическата подкрепа на местната подчинена администрация ѝ осигурява влияние и контрол над района (виж *Ilaşcu*, цитирано по-горе, §§ 388-394).

140. Принципът за „ефективен контрол“ като основание за юрисдикция посочено по-горе не замества системата от декларации по член 56 от Конвенцията (бивш член 63), които държавите при изготвянето на Конвенцията са решили да направят спрямо отвъдморски територии, за чиито международни отношения са отговорни. Член 56 § 1 предвижда механизъм, по силата на който всяка държава може да реши да разшири приложението на Конвенцията „при спазване ... на местните изисквания“ спрямо всички или част от териториите, за чиито международни отношения е отговорна. Съществуването на този механизъм, който е включен в Конвенцията по исторически причини, не може да бъде тълкувано в настоящите условия като ограничаващо обхвата на понятието „юрисдикция“ по член 1. Хипотезите обхванати от принципа за „ефективен контрол“ очевидно се различават и отграничават от обстоятелствата, при които договарящата държава, чрез декларация по член 56 е решила да не разпростира Конвенцията или някои от протоколите към нея спрямо отвъдморски територии, за чиито международни отношения е отговорна (виж *Loizidou* (предварителни възражения), цитирано по-горе, §§ 86-89 and *Quark Fishing Ltd срещу Обединеното кралство* (реш. по допустимостта), № 15305/06, ECHR 2006-...).

(δ) Правното пространство на Конвенцията („*espace juridique*“)

141. Конвенцията е конституционен инструмент на европейския обществен ред (виж *Loizidou срещу Турция* (предварителни възражения), цитирано по-горе, § 75). Тя не урежда действията на държави, които не са страни по нея, нито претендира да бъде средство за заставяне на договарящите държави да налагат стандартите по Конвенцията над други държави (виж *Soering*, цитирано по-горе, § 86).

142. Съдът е подчертавал, че когато територията на една държава по Конвенцията е окупирана от въоръжените сили на друга, по принцип окупиращата държава е отговорна по Конвенцията за нарушения на правата на човека в окупираната територия, тъй като ако се приеме обратното населението на тази територия би било лишено от правата и свободите, с които е разполагало до този момент и би довело до „вакуум“ в защитата в рамките на „правното пространство на Конвенцията“ (виж *Loizidou* (по същество), цитирано по-горе, § 78; *Banković*, цитирано по-горе, § 80). Значението на установяването на юрисдикцията на окупиращата държава в такива случаи обаче, не означава, че *a contrario* тази юрисдикция по член 1 от Конвенцията никога не може да съществува извън територията, обхваната от държавите членки на Съвета на Европа. В практиката си Съдът не е прилагал подобно ограничение (виж наред с други примери *Öcalan*, *Issa*, *Al-Saadoon and Mufdhi*, *Medvedyev*, всичките цитирани по-горе).

(ii) Приложимост на тези принципи към фактите по делото

143. При преценката дали Обединеното кралство е упражнявало юрисдикция над който и да е от роднините на жалбоподателите към момента на настъпване на смъртта им Съдът приема за изходна позиция, че на 20 март 2003 г. Обединеното кралство съвместно със Съединените американски щати и коалиционните им партньори чрез въоръжените им сили са влезли в Ирак с цел да свалят режима на партията Баас, която била на власт към онзи момент. Тази цел била постигната на 1 май 2003 г., когато основните военни операции били обявени за приключени и Съединените щати и Обединеното кралство се превърнали в окупационни сили по смисъла на член 42 от Хагските правила (виж параграф 89 по-горе).

144. Както се пояснява в писмото от 8 май 2003 г. изпратено съвместно от постоянните представители на Обединеното кралство и на Съединените щати до председателя на Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации (виж параграф 11 по-горе), Съединените щати и Обединеното кралство, след като са свалили предишния режим, създават временна коалиционна власт „която временно да изпълнява функциите на правителство“. Едно от правомощията на правителството, изрично посочено в писмото от 8 май 2003 г., което щяло да се упражнява от Съединените щати и Обединеното кралство чрез временната коалиционна власт, било гарантирането на сигурността в Ирак, включително поддържането на законността и реда. Писмото по-нататък посочва, че „Съединените щати, Обединеното кралство и коалиционните партньори, действащи чрез временната коалиционна власт *inter alia*, се задължават да гарантират сигурността на временната администрация на Ирак, включително чрез установяване на незабавен контрол над иракските институции, отговорни за военните въпроси и въпросите на сигурността“.

145. В своя първи законодателен акт - Наредба № 1 на ВКВ от 16 май 2003 г. - Временната коалиционна власт обявява, че ще „упражнява временно функциите на правителство с цел гарантиране ефективното управление на Ирак в периода на преходна администрация, за възстановяване условията на сигурност и стабилност ...“ (виж параграф 12 по-горе).

146. Съдържанието на писмото то 8 май 2003 г. е споменато в Резолюция 1483, на Съвета за сигурност, приета на 22 май 2003 г. Тази резолюция дава допълнително признаване на функциите по сигурността, които са поети от Съединените щати и Обединеното кралство като в параграф 4 призовава окупационните сили „да насърчава[т] благоденствието на иракския народ чрез ефективно управление на територията, включително по-конкретно като работ[ят]

за възстановяване на условията на сигурност и стабилност ...“ (виж параграф 14 по-горе).

147. През този период Обединеното кралство поело командването на военната дивизия Многонационална дивизия (Югоизток), включващо провинция Ал-Басра, където загинали роднините на жалбоподателите. От 1 май 2003 г. нататък британските сили в Ал-Басра са поели отговорността за поддържане на сигурността и за подкрепа на гражданската администрация. Сред задачите по сигурността на Обединеното кралство били патрулиране, арести, антитерористични операции, опазване на обществения ред по време на граждански демонстрации, защита на основните съоръжения и инфраструктура и охрана на полицейските управления (виж параграф 21 по-горе).

148. През юли 2003 г. бил създаден Управляващият съвет на Ирак. Временната коалиционна власт продължила да упражнява правомощията си, макар че трябвало да се консултира с управляващия съвет (виж параграф 15 по-горе). С Резолюция 1511, прието на 16 октомври 2003 г. Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации подчертал временния характер на упражняваните от временната коалиционна власт правомощия и отговорности, посочени в Резолюция 1483. Тя овластява също „многонационалните сили под единно командване да предприемат всички необходими мерки за да осигурят поддържането на сигурността и стабилността в Ирак (виж параграф 16 по-горе). Резолюция 1546, на Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации, приета на 8 юни 2004 г., подкрепи „създаването на суверенно временно иракско правителство ..., което ще поеме цялата отговорност и власт за управлението на Ирак до 30 юни 2004 г. (виж параграф 18 по-горе). В случая окупацията приключила на 28 юни 2004 г. когато цялата отговорност за управлението на Ирак преминала от Временната коалиционна власт, която тогава престанала да съществува, към Временното иракско правителство (виж параграф 19 по-горе).

(iii) Заключение относно юрисдикцията

149. Следователно може да се установи, че след свалянето от власт на режима на партията Баас и до встъпването на временното правителство Обединеното кралство (съвместно със Съединените щати) е поело в Ирак упражняването на някои държавни правомощия, които обикновено се упражняват от суверенно правителство. По-конкретно Обединеното кралство е поело властта и отговорността за поддържане на сигурността в югоизточен Ирак. С оглед на тези изключителни обстоятелства Съдът приема, че Обединеното кралство чрез своите военнослужещи, ангажирани в операции по сигурността в Басра през въпросния период е упражнявало власт и контрол над

убитите лица в хода на такива операции по сигурността, така че е възникнала връзка на юрисдикция между загиналите и Обединеното кралство за целите на член 1 от Конвенцията.

150. На този фон Съдът припомня, че смъртните случаи, разглеждани в настоящото дело са възникнали през относимия период: синът на петия жалбоподателя загинал на 8 май 2003 г.; братята на първия и четвъртия жалбоподатели загинали през август 2003 г.; синът на шестия жалбоподател загинал през септември 2003 г.; и съпрузите на втория и третия жалбоподатели загинали през ноември 2003 г. Не се оспорва, че смъртта на роднините на първия, втория, четвъртия, петия и шестия жалбоподатели е причинена в резултат на действия на британски войници в хода на или малко след провеждани от британските сили операции по сигурността в различни части на град Басра. Следователно във всички тези случаи е налице връзка на юрисдикция за целите на член 1 от Конвенцията между Обединеното кралство и загиналите. Съпругата на третия жалбоподател била убита по време на престрелка между патрул от британски войници и неидентифицирани стрелци и не е известно от коя страна е изстрелян фаталния куршум. Съдът приема, че доколкото смъртта е настъпила в хода на провеждана от Обединеното кралство операция по сигурността, след като британски войници са патрулирали в близост до дома на жалбоподателя и са участвали във фаталната престрелка, също е налице връзка на юрисдикция между Обединеното кралство и загиналата.

2. Твърдяно нарушение на задължението за разследване по член 2

151. Жалбоподателите не правят оплакване пред Съда за нарушаване на материалния аспект на правото на живот по член 2. Вместо това се оплакват, че правителството не е изпълнило процесуалното си задължение да проведе ефективно разследване на убийствата.

Член 2 от Конвенцията гласи следното:

„1. Правото на живот на всеки се защитава от закона. Никой не може да бъде умишлено лишен от живот, освен в изпълнение на съдебна присъда за извършено престъпление, за което такова наказание е предвидено в закона.

2. Лишаването от живот не се разглежда като противоречащо на разпоредбите на този член, когато то е резултат от употреба на сила, призната за абсолютно необходима:

(а) при защитата на което и да е лице от незаконно насилие;

(б) при осъществяването на правомерен арест или при предотвратяване на бягството на лице, законно лишено от свобода;

(с) при действия, предприети в съответствие със закона за потушаване на бунт или метеж.“

(а) Доводи на страните

(i) Правителството

152. Правителството обосновава, че процесуалното задължение по член 2 трябва да бъде тълкувано в съответствие с приложимите принципи на международното право. Освен това което и да е предполагаемо задължение се следва да се тълкува по начин, който не възлага невъзможна или непропорционална тежест на договарящата държава. Обединеното кралство не е имало пълен контрол над територията на Ирак и в частност не е разполагало със законодателни, административни или съдебни правомощия. Ако задължението за разследване се прилага екстериториално то трябва да отчита тези обстоятелства, както и изключително сложната обстановка със сигурността, в която са действали британските части.

153. Правителството приема, че разследването на смъртта на роднините на първия, втория и третия жалбоподатели не е било достатъчно независимо за целите на член 2, тъй като във всеки от тези случаи разследването било извършено единствено от командващите офицери на отговорните войници. То обаче твърди, че разследването, проведено по отношение на четвъртия и петия жалбоподатели е в съответствие с член 2. Нямало нарушение на задължението за разследване и по отношение на шестия жалбоподател. Всъщност той не твърдял, че разследването по неговото дело не е било в съответствие с член 2.

154. По принцип правителството подчертава, че разследващите от кралската военна полиция били институционално независими от въоръжените сили. То твърди, че апелативният съд правилно е достигнал до заключението, че Отделът за специални разследвания към Кралската военна полиция е бил в състояние да провежда независими разследвания (виж параграф 82 по-горе), въпреки коментара на съдия Брук, че задачата по разследването на смъртни случаи „трябва да бъде напълно отделена от военното командване и възложена на [Кралската военна полиция]“. Ролята на военното командване при уведомяването на отдела за специални разследвания за инцидент, който изисква разследване и последващата му роля в препращането на делата, разследвани от Отдела за специални разследвания към военната прокуратура обаче не означавали, че тези разследвания не са независими съгласно изискването на членове 2 или 3 (виж *Cooper срещу Обединеното кралство* [ГК], §§ 108-115, № 48843/99, ECHR 2003-XII; *McKerr срещу Обединеното кралство*, № 28883/95, ECHR 2001-III; *Paul and Audrey Edwards срещу Обединеното*

кралство, № 46477/99, ECHR 2002-II). Във военната прокуратура работели служители с юридическа квалификация. Тя била изцяло независима от военното командване що се отнася до функцията ѝ по разследване. Нейната независимост е признато от Съда по делото *Cooper* (цитирано по-горе).

155. Правителството отбелязва, че разследването на смъртта на брата на четвъртия жалбоподател било започнато от Отдела за специални разследвания на 29 август 2003 г. – пет дни след стрелбата от 14 август. Отделът за специални разследвания открил части от куршуми, празни гилзи, превозното средство и направил цифрови снимки на местопрестъплението. Разпитали лекарите, лекували жертвата и събрали показания. Били разпитани девет военни свидетели, свързани с инцидента и били събрани показания, а други четирима свидетели били разпитани, но не могли да дадат показания. Разследването било прекратено на 17 септември 2003 г. след като командирът на бригадата изразил становище, че стрелбата попадала в правилата за употреба на сила и била законосъобразна. Въпреки това решението за прекратяване било взето от старши разследващ служител от Отдела за специални разследвания, който бил независим от военното командване. Разследването било възобновено на 7 юни 2004 г. и приключило на 3 декември 2004 г., въпреки сложната обстановка със сигурността в Ирак по това време. Тогава делото било изпратено на военната прокуратура, която решила да не повдига наказателни обвинения, тъй като нямало реални изгледи да се докаже, че войникът, който е застрелял братът на четвъртия жалбоподател не е действа при самозащита. Генералният адвокат бил информиран и решил да не упражни правомощието си да разпорежи повдигане на обвинение. Според правителството разследването било ефективно доколкото е успяло да идентифицира лицето, отговорно за смъртта и да установи, че са били спазени законите, уреждащи употребата на сила. Разследването било извършено в разумен срок като се имат предвид по-конкретно изключителните затруднения при разследването в екстериториални случаи. Ако колебанията при първоначалното разследване са повдигнали проблем за липса на независимост, той е бил отстранен чрез последвалото разследване и чрез включването на военната прокуратура и на генералния адвокат (виж *Gül срещу Турция*, §§ 92-95, № 22676/93, 14 декември 2000; виж също *McCann and Others срещу Обединеното кралство*, 27 септември 1995, §§ 157 и 162-164, серия А № 324).

156. Правителството твърди, че по делото на петия жалбоподател няма доказателства военното командване да е повлияло на разследването на Отдела за специални разследвания по начин, компрометиращ независимостта му. Напротив, след получаването на доклада по разследването военното командване препратило случая на

военната прокуратура, която от своя страна го препратила към независимия наказателен съд. Нямаło необосновано забавяне на разследването особено като се имат предвид затрудненията, пред които били изправени разследващите от Обединеното кралство при разследване на инцидент, случил се в Ирак осем дни след прекратяването на основните бойни действия. Петият жалбоподател бил напълно и достатъчно включен в процеса по разследването. Кулминация на участието му било изпращането му от властите на Обединеното кралство в Англия, където да участва в процеса пред военния съд и да даде показания. В допълнение на разследването от отдела за специални разследвания и на наказателните производства срещу четиримата войници петият жалбоподател образувал пред националните съдилища на Обединеното кралство гражданско производство по иск за вреди, произтичащи от телесни повреди, небрежност и злоупотреба с власт от страна на орган на власт. В това производство той се позовал на смъртта на сина си и на последвалото разследване. Производството приключило след като министерството на отбраната признало отговорността си и се съгласило да заплати обезщетение от GBP 115 000 освен това на 20 февруари 2009 г. генерал-майор Кубит писал на петия жалбоподател и официално се извинил от името на британската армия за ролята ѝ в смъртта на сина му. При тези обстоятелства петият жалбоподател не би могъл повече да претендира, че е жертва на нарушение на Конвенцията по смисъла на член 34. Освен това евентуално повече нямаło основание за продължаване разглеждането на жалбата (член 37 § 1(с) от Конвенцията).

157. Правителството освен това подчертава, че шестият жалбоподател изрично е потвърдил, че не твърди пред Съда, че правителството е нарушило правата му по Конвенцията. Това отразява факта, че по отношение на смъртта на сина му е имало: (1) пълно разследване от Отдела за специални разследвания, довело до повдигане на наказателни обвинения срещу шестима войници, един от които бил осъден; (2) гражданско производство, образувано от жалбоподателя, което било прекратено след като правителството признало отговорността си за малтретирането и смъртта на сина на жалбоподателя и платило обезщетение от GBP 575 000; (3) формално публично признание от правителството за нарушаването на правата на сина на жалбоподателя по членове 2 и 3; (4) производство по съдебно преразглеждане, в което жалбоподателят е направил оплакване за нарушение на процесуалните му права по членове 2 и 3 и в което било постигнато съгласие между страните и било разпоредено от Камарата на лордовете въпросът за наличието на нарушение на процесуалното задължение да бъде върнат за решаване от дивизионния съд; (5) публично разследване, което все още не било приключило. При тези

обстоятелства жалбоподателят не би могъл да претендира повече, че е жертва за целите на член 34 от Конвенцията.

(ii) Жалбоподателите

158. Жалбоподателите подчертават, че практиката на Съда във връзка с югоизточна Турция разкрива, че процесуалното задължение по член 2 не се променя в резултат на проблеми със сигурността в дадена конфликтна зона. Същият принцип трябвало да се приложи във връзка с всеки опит на правителството да се позове било на положението със сигурността или на липсата на инфраструктура и условия в Ирак. Обединеното кралство е знаело или е трябвало да знае преди нахлуването и по време на последвалата окупация за затрудненията, пред които ще бъде изправено. Пропускът му да предвиди тези затруднения не го оправдава за неспазването на задължението му за разследване.

159. Твърдят, че Обединеното кралство не е изпълнило процесуалното си задължение по отношение на първия, втория, третия, четвъртия и петия жалбоподатели. Кралската военна полиция била част от британската армия и не била независима от военното командване нито институционално, нито практически. Армейските части упражнявали контрол над него по въпроси свързани със сигурността и логистичната подкрепа в работа му на терен. Ролята му в разглеждането на инциденти била изцяло в зависимост от отправено искане от съответната военна единица, което се илюстрирало в случая на четвъртия жалбоподател, в който реакцията на Отдела за специални разследвания била спряна по указание на командващия офицер. Кралската военна полиция изглежда е била изцяло зависима от военното командване що се отнася до информацията за инцидентите. Когато изготвяла доклад той бил предаван на военното командване, което решавало дали да го препрати до военната прокуратура. Недостатъците на кралската военна полиция, що се отнася до липсата на ресурси и независимост са отбелязани от апелативния съд и от доклада Айткен.

160. Жалбоподателите посочват, че разследването на Отдела за специални разследвания на случая на четвъртия жалбоподател било прекратено по искане на военното командване. Следващият етап на разследване, започнат в резултат на производство пред националните съдилища, също имал недостатъци като се имат предвид липсата на независимост на отдела за специални разследвания и изключителното забавяне на разпита на лицето, произвело изстрела и при събирането на други ключови доказателства. В случая на петия жалбоподател разследването започнало след многобройните настоявания на семейството и след сериозни пречки и забавяния от страна на британските власти. Разследващите не били независими от военното

командване, а семейството на жертвата не било включено в достатъчна степен. Жалбоподателите поддържат, че възражението на правителството за липсата на качество на жертва на петия жалбоподател следва да бъде отхвърлено. Производството пред военния съд и обезщетението, което получил при приключването на гражданското производство били недостатъчни за да изпълнят процесуалното изискване по член 2. За разлика от него, шестият жалбоподател не претендира, че продължава да бъде жертва на нарушение на процесуалните му права по членове 2 и 3.

(b) Преценка на Съда

(i) Общи принципи

161. Съдът си дава сметка, че смъртните случаи по настоящото дело са възникнали в град Басра в югоизточен Ирак като пряка последица от нахлуването, в период, през който престъпността и насилието са били повсеместни. Макар основните бойни действия да са приключили на 1 май 2003 г., коалиционните сили в югоизточен Ирак, включително британските войски и военна полиция, са станали цел на над хиляда насилствени нападения в следващите 13 месеца. В съчетание с проблемите на сигурността имало сериозни поражения над гражданската инфраструктура, включително правоохранителната система и системата на наказателно правосъдие (виж параграфи 22-23 по-горе; виж също констатациите на апелативния съд в параграф 80 по-горе).

162. Макар да е напълно информиран за този контекст подходът на Съда трябва да се ръководи от съзнанието, че предметът и целта на Конвенцията като инструмент за защитата на отделни човешки същества изискват разпоредбите ѝ да се тълкуват и прилагат по начин, който прави гаранциите ѝ практически и ефективни. Член 2, който защитава правото на живот и предвижда обстоятелствата, при които лишаването от живот може да бъде оправдано, се определя като една от най-фундаменталните разпоредби на Конвенцията. Не е позволена нейната дерогация по член 15 „освен по отношение на смъртта като резултат от правомерни актове на война“. Член 2 обхваща както умишлени убийства, така и ситуации, в които е позволена употребата на сила, която може да доведе до лишаване от живот като неумишлен резултат. Всяка употреба на сила не трябва да надхвърля „абсолютно необходимото“ за постигане на една или повече от целите, посочени в точки от (а) до (с) (виж *McCann and Others срещу Обединеното кралство*, 27 септември 1995 г., §§ 146-148, серия А № 324).

163. Общата правна забрана за произволно лишаване от живот от агенти на държавата би била практически неефективна ако не съществуваше процедура за разглеждане на правомерността на

употребата на смъртоносна сила от органите на държавата. Задължението за защита на правото на живот по тази разпоредба, разглеждано във връзка с общото задължение на държавите по член 1 от Конвенцията да „осигуряват на всяко лице под тяхна юрисдикция правата и свободите, определени в Конвенция[та]“, изисква по подразбиране да е налице определена форма на ефективно официално разследване, когато лица са били убити в резултат на употребата на сила от, *inter alios*, агенти на държавата (виж *McCann*, цитирано по-горе, § 161). Основната цел на такова разследване е да гарантира ефективното прилагане на вътрешното законодателство, закрилящо правото на живот, а в случаите, които засягат органи или агенти на държавата да гарантира отговорността им за смъртта, настъпила под тяхна власт (виж *Начова и други срещу България* [ГК], № 43577/98 и № 43579/98, § 110, ECHR 2005-VII). Разследването обаче следва да бъде достатъчно мащабно за да позволи на разследващите органи да отчетат не само действията на агентите на държавата, които пряко са използвали смъртоносна сила, но също и всички съпровождащи обстоятелства, включително такива въпроси като планирането и контрола на въпросните операции, когато това е необходимо за да се прецени дали държавата се е съобразила със задължението си по член 2 да защитава живота (виж по подразбиране, *McCann and Others*, цитирано по-горе, §§ 150 и 162; *Hugh Jordan срещу Обединеното кралство*, № 24746/94, § 128, ECHR2001-III (извадки); *McKerr*, цитирано по-горе, §§ 143 и 151; *Shanaghan срещу Обединеното кралство*, № 37715/97, §§ 100-125, 4 май 2001 г.; *Finucane срещу Обединеното кралство*, № 29178/95, §§ 77-78, ECHR 2003-VIII; *Начова*, цитирано по-горе, §§ 114-115; и също, *mutatis mutandis*, *Цеков срещу България*, № 45500/99, § 71, 23 февруари 2006 г.).

164. Съдът е приел, че процесуалното задължение по член 2 продължава да се прилага в трудни условия на сигурност, включително и в контекста на въоръжен конфликт (виж наред с други примери, *Güleç срещу Турция*, 27 юли 1998, § 81, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-IV; *Ergi срещу Турция*, 28 юли 1998 г., §§ 79 и 82, *Reports* 1998-IV; *Ahmet Özkan and Others срещу Турция*, № 21689/93, §§ 85-90 и 309-320 и 326-330, 6 април 2004 г.; *Isayeva срещу Русия*, № 57950/00, §§ 180 и 210, 24 февруари 2005; *Kanlibaş срещу Турция*, № 32444/96, §§ 39-51, 8 декември 2005 г.). Очевидно, че когато смъртта, която трябва да бъде разследвана по член 2 е възникнала в условия на повсеместно насилие, въоръжен конфликт или бунт, пред разследването могат да изникнат препятствия и както е констатирал Специалният докладчик на Организацията на обединените нации (виж параграф 93 по-горе), конкретните затруднения могат да обусловят употребата на по-малко ефективни мерки за разследване или могат да причинят забавяне на разследването (виж например, *Bazorkina срещу*

Русия, № 69481/01, § 121, 27 юли 2006 г.). Въпреки това задължението по член 2 за закрила на живота предполага, че дори в трудни условия от гледна точка на сигурността трябва да бъдат предприети всички разумни стъпки за да се осигури провеждането на ефективно и независимо разследване на твърдяните нарушения на правото на живот (виж наред с много други примери, *Kaya срещу Турция*, 19 февруари 1998 г., §§ 86-92, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I; *Ergi*, цитирано по-горе, §§ 82-85; *Tanrikulu срещу Турция* [ГК], № 23763/94, §§ 101-110, ECHR 1999-IV; *Khashiyev and Akayeva срещу Русия*, № 57942/00 и 57945/00, §§ 156-166, 24 февруари 2005 г.; *Isayeva*, цитирано по-горе, §§ 215-224; *Musayev and Others срещу Русия*, № 57941/00, 58699/00 и 60403/00, §§ 158-165, 26 юли 2007 г.).

165. Формата на разследване, която постига целите на член 2 може да бъде различна в зависимост от обстоятелствата. Въпреки това, независимо от използваната форма, властите трябва да действат по собствена инициатива след като веднъж са узнали за случая. Те не могат да оставят този въпрос на инициативата на близките роднини да подават формално оплакване или да носят отговорност за извършването на каквито и да са действия по разследването (виж *Ahmet Özkan and Others*, цитирано по-горе, § 310; *Isayeva*, цитирано по-горе, § 210). Гражданско производство, което е образувано по инициатива на близките роднини, а не на властите и което не предполага разкриването или наказването на предполагаемия извършител, не може да бъде взето предвид при оценката на спазването от страна на държавата на процесуалните ѝ задължения по член 2 от Конвенцията (виж например, *Hugh Jordan*, цитирано по-горе, § 141). Освен това процесуалното задължение на държавата по член 2 не се счита за изпълнено чрез простото присъждане на обезщетение (виж *McKerr*, цитирано по-горе, § 121; *Bazorkina*, цитирано по-горе, § 117).

166. Както беше посочено по-горе разследването трябва да бъде ефективно в смисъл, че трябва да е в състояние да доведе до преценка дали използваната сила е била оправдана с оглед на обстоятелствата и до разкриване и наказване на отговорните лица. Това не е задължение за резултат, а за средства. Властите трябва да предприемат разумни стъпки, които са им на разположение за да запазят доказателствата относно инцидента, включително между другото показания на свидетели очевидци, експертни доказателства и доколкото е подходящо – аутопсия, осигуряваща пълно и точно описание на нараняванията и обективен анализ на клиничните находки, включително причината за смъртта. Всеки пропуск в разследването, който опорочава възможността за установяване на причината за смъртта или на лицето или лицата, отговорни за нея може да доведе до неспазване на този стандарт (виж *Ahmet Özkan and Others*, цитирано

по-горе, § 312; *Isayeva*, цитирано по-горе, § 212 and the cases cited therein).

167. За да бъде ефективно разследването на твърдяно противоправно лишаване от живот, извършено от агенти на държавата, е необходимо лицата, отговорни за или извършващи разследването да бъдат независими от лицата, имащи отношение към инцидентите. Това означава не само липса на йерархическа или институционална връзка но също и практическа независимост (виж например, *Shanaghan*, цитирано по-горе, § 104). Изискването за бързина и разумен срок се подразбира в този контекст. Макар в конкретни случаи да са налице препятствия или затруднения, които да попречат на извършването на разследването, своевременният отговор на властите чрез разследване на употребата на смъртоносна сила по принцип може да се разглежда като съществен за поддържането на доверието на обществото в придържането им към върховенството на закона и в предотвратяването на всякакви форми на мълчаливо поощряване или толериране на незаконни действия. По същите съображения трябва да е налице достатъчен елемент на публично обсъждане на разследването или на резултатите от него за да се осигури отчетност както на практика, така и на теория. Изискваната степен на обществен контрол може значително да се различава в зависимост от случая. При всички случаи обаче близките роднини на жертвата трябва да бъдат включени в процеса до степен необходима за гарантиране на легитимните им интереси (виж *Ahmet Özkan and Others*, цитирано по-горе, §§ 311-314; *Isayeva*, цитирано по-горе, §§ 211-214 и делата цитирани там).

(ii) Приложимост на тези принципи към фактите по делото

168. Съдът приема за своя изходна позиция практическите проблеми, пред които са били изправени разследващите власти поради факта, че Обединеното кралство е било окупационна сила в чужд и враждебен регион като непосредствена последица от нахлуване и война. В тези практически проблеми се включвали разрушаването на гражданската инфраструктура, довело *inter alia* до недостиг на местни патолози и условия за аутопсии; степента на езикови и културни неразбирателства между окупаторите и местното население, и опасността, присъща за всякакви действия в Ирак към онзи период. Както беше посочено по-горе Съдът приема, че при такива обстоятелства процесуалното задължение по член 2 трябва да се прилага реалистично като се отчитат конкретните проблеми пред разследващите.

169. Въпреки това фактът, че Обединеното кралство е било окупираща сила предполага също, че ако всяко разследване на действия, предполагаемо извършени от британски войници е трябвало

да бъде ефективно, то е било особено важно разследващият орган да бъде оперативно независим от военното командване.

170. В случаите на първия, втория и четвъртия жалбоподатели не се спори, че роднините им са били застреляни от британски войници, чиято самоличност е била известна. Въпросът пред разследването е бил дали във всеки от случаите войникът е стрелял в съответствие с правилата за употреба на сила. По отношение на третия жалбоподател член 2 изисква разследването да разкрие обстоятелствата около стрелбата, включително дали са предприети подходящи стъпки за да бъдат предпазени цивилните лица, намиращи се в близост. Що се отнася до сина на петия жалбоподател, макар на Съда да не бяха предоставени документите във връзка с делото пред военния съд, изглежда е прието, че е умрял от удавяне. Трябвало е да бъде установено дали, както се твърди, британски войници са били момчето и са го накарали на сила да скочи във водата. Във всеки случай показанията на свидетели очевидци са били решаващи. Ето защо е било от съществено значение военните свидетели и по-конкретно предполагаемите извършители колкото е възможно по-бързо след инцидента да бъдат разпитани от експерт и от напълно независим разследващ. Аналогично, трябвало е да бъдат положени всички усилия за установяване на очевидци иракчани и да бъдат убедени, че не биха се изложили на опасност ако се явят да дадат информация и че свидетелствата им ще бъдат разгледани сериозно и без забавяне.

171. Очевидно разследванията на смъртта на роднините на първия, втория и третия жалбоподатели не изпълняват изискванията на член 2, доколкото процесът на разследване е останал изцяло в рамките на военното командване и се е ограничил до събиране на свидетелства от замесените войници. Нещо повече, правителството не оспорва това заключение.

172. По отношение на другите жалбоподатели макар да е имало разследване от Отдела за специални разследвания на смъртта на брата на четвъртия жалбоподател и сина на петия жалбоподател, Съдът не намира, че то е било достатъчно за да изпълни изискванията на член 2. Вярно е, че Кралската военна полиция, включително нейният Отдел за специални разследвания са имали отделно командване от това на полевите войници, които е трябвало да разследва. Както обаче националните съдилища отбелязват (виж параграфи 77 и 82 по-горе), през съответния период Отделът за специални разследвания не е бил оперативно независим от военното командване. По принцип командващият офицер на замесената в инцидента военна част вземал решение дали да привлече Отдела за специални разследвания. Ако Отделът за специални разследвания решал по собствена инициатива да започне разследване, това разследване могло да бъде прекратено по искане на военното командване, както се илюстрира от случая на

четвъртия жалбоподател. При приключване на разследването на Отдела за специални разследвания докладът се изпращал на командващия офицер, който бил отговорен да вземе решение дали да препрати делото на прокуратурата. Съгласявайки се със съдия Брук (виж параграф 82 по-горе), Съдът намира, че фактът, че Отделът за специални разследвания не е бил „свободен да взема самостоятелно решения кога да започне и прекрати едно разследване“ и не е докладвал „директно на [военната прокуратура]“, а на военно командване, означава, че той не може да се разглежда като достатъчно независим от войниците, свързани със събитията за да изпълни изискванията на член 2.

173. Следователно първоначалното разследване на убийството на брата на четвъртия жалбоподател е било опорочено от липсата на независимост на служителите на Отдела за специални разследвания. В началната фаза на разследването били събрани веществени доказателства от мястото на стрелбата и показания от присъствалите войници. Все пак ефрейтор С – войникът, който застрелял брата на жалбоподателя – не бил разпитван от разследващите от отдела за специални разследвания по време на този първоначален етап. Изглежда Отделът за специални разследвания е разпитал четирима иракски свидетели, сред които вероятно са били съседите, за които жалбоподателят счита, че са станали очевидци на стрелбата, но не е свалил показанията им. Във всеки случай, в резултат на липсата на независимост разследването било прекратено преди да бъде приключено. В последствие било възобновено около девет месеца по-късно и изглежда, че на този етап са били извършени съдебни експертизи на събраните от местопрестъплението веществени доказателства, включително парчетата от куршуми и превозното средство. Докладът на отдела за специални разследвания бил изпратен на командващия офицер, който решил да препрати делото на военната прокуратура. Прокурорите събрали показанията на войниците, които били свидетели на инцидента и след като получили допълнителни независими правни съвети решили, че няма доказателства, че ефрейтор С не е действал при законна самоотбрана. Както вече беше посочено, показанията на свидетели очевидци са били решаващи по това дело, доколкото причината за смъртта не се оспорва. Съдът намира, че продължителният период от време, изтекъл преди ефрейтор С да бъде разпитан за инцидента, в съчетание със забавянето на разпитите на другите военни свидетели от изцяло независим разследващ са създали значителна опасност доказателствата да бъдат опорочени и ненадеждни към момента, в който военната прокуратура е започнала да ги разглежда. Освен това изглежда, че никой напълно независим разследващ не е събрал доказателства от съседите иракчани, за които жалбоподателят твърди, че са били свидетели на стрелбата.

174. Макар да няма доказателства, че военното командване се е опитало да повлияе на разследването на смъртта на сина на петия жалбоподател, Съдът намира, че разследващите от отдела за специални разследвания не са били независими по вече изложените съображения. В допълнение правителството не представя обяснение по отношение на дългото забавяне между настъпването на смъртта и съдебния процес пред военния съд. Изглежда, че това забавяне сериозно е подкопало ефективността на разследването, най-малкото защото някои от войниците, обвинени за участие в инцидента, тогава вече са били неоткриваеми (виж в тази връзка коментарите от доклада Айткен, параграф 61 по-горе). Освен това Съдът намира, че тесният фокус на наказателното производство срещу обвинените войници не е в състояние да изпълни изискванията на член 2 с оглед конкретните обстоятелства по това дело. Изглежда са били налице най-малкото *prima facie* доказателства, че синът на жалбоподателя – непълнолетно лице – е бил задържан от британски войници, които са подпомагали иракската полиция да предприема мерки за борба с грабежите и че в резултат на малтретирането му от войниците той се удавил. При тези обстоятелства Съдът намира, че член 2 е изисквал независимо разглеждане, достъпно за семейството на жертвата и за обществеността, на по-общите въпроси за отговорността на държавата за тази смърт, включително указанията, обучението и контрола над войниците, изпълняващи задачи като тези непосредствено след инвазията.

175. В светлината на изложеното Съдът не приема, че е било изпълнено процесуалното задължение по член 2 във връзка с петия жалбоподател. Макар да е получил значителна сума по гражданския си иск едновременно с признаване на отговорността от името на армията, никога не е провеждано пълно и независимо разследване на обстоятелствата около смъртта на сина му (виж параграф 165 по-горе). Следователно петият жалбоподател може да претендира, че е жертва по смисъла на член 34 и в тази връзка предварителното възражение на правителството относно липсата на статут на жертва следва да бъде отхвърлено.

176. Обратно на това Съдът намира, че е почти на приключване пълно публично разследване на обстоятелствата около смъртта на сина на шестия жалбоподател. В светлината на това разследване Съдът отбелязва, че шестият жалбоподател се съгласява, че той повече не е жертва на никакво нарушение на процесуалното задължение по член 2. С оглед на това Съдът уважава възражението на правителството по отношение на шестия жалбоподател.

177. В заключение Съдът намира нарушение на процесуалното задължение по член 2 от Конвенцията по отношение на първия, втория, третия, четвъртия и петия жалбоподатели.

II. ПРИЛОЖИМОСТ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

178. Член 41 от Конвенцията гласи:

„Ако Съдът установи нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевщата страна.“

A. Вреди

179. Първият, вторият, третият, четвъртият и петият жалбоподатели искат Съдът да осъди правителството да извърши разследване на оплакванията по член 2 за смъртта на роднините им. Те претендират освен това по GBP 15 000 обезщетение за страданието, което са изпитали поради отказа на Обединеното кралство да проведе разследване на смъртните случаи във връзка с оплакванията по Конвенцията.

180. Правителството отбелязва, че Съдът многократно и изрично е отказвал да указва на държавата да провежда ново разследване по случаи, в които е установил нарушение на процесуалното задължение по член 2 (виж например *Varnava and Others срещу Турция* [ГК], № 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 и 16073/90, § 222, ECHR 2009-...; *Ülkü Ekinçi срещу Турция*, № 27602/95, § 179, 16 юли 2002 г.; *Finucane*, цитирано по-горе, § 89). То освен това изтъква, че констатиране на нарушението е достатъчна компенсация с оглед на обстоятелствата. Евентуално, ако Съдът реши да присъди обезщетение, правителството отбелязва, че сумите, претендирани от жалбоподателите са по-високи от обичайно присъжданите. То обаче не предлага конкретна сума, а оставя това на преценката на Съда по справедливост.

181. Що се отнася до искането на жалбоподателите относно провеждането на ефективно разследване Съдът припомня общото правило, че държавата ответник може свободно да избира средствата, чрез които да изпълни правното си задължение по член 46 от Конвенцията, при условие, че тези средства са в съответствие със заключенията, съдържащи се в решението на Съда. Следователно той намира, че по тези жалби Комитетът на министрите, действащ в съответствие с член 46 от Конвенцията, следва да разгледа въпросите за това, което може да е необходимо в практически план с оглед изпълнение на решението (виж *Varnava*, цитирано по-горе, § 222 и цитираните там дела).

182. Що се отнася до претенцията за парично обезщетение, Съдът припомня, че функцията му по член 41 не е да действа като национален съдебен механизъм за обезщетение при преценката на

вината и отговорността за вреди между гражданскоправни субекти. Водещият му принцип е справедливост, която преди всичко включва гъвкавост и обективна оценка на това кое е справедливо, честно и оправдано с оглед всички обстоятелства по делото, включително не само позицията на жалбоподателя, но и цялостния контекст, в който е извършено нарушението. Обезщетенията за неимуществени вреди служат като признание на факта на настъпилата нематериална вреда в резултат на нарушение на основно човешко право и отразява в най-широк смисъл тежестта на причинената вреда (виж *Varnava*, цитирано по-горе, § 224 и цитираните там дела). В светлината на всички обстоятелства по настоящото дело Съдът намира, че за компенсиране на всеки от първите петима жалбоподатели за страданията, причинени им поради липсата на напълно независимо разследване на смъртта на техните роднини би било честно и справедливо да уважи изцяло претендираните суми, които след като се преизчислят в евро са в размер на приблизително по EUR 17 000.

В. Разноски

183. Жалбоподателите, като подчертават сложността и важността на делото претендират над 580 часа правна работа, извършена от адвокатите и от четирима съветници във връзка с производството пред Съда за общата сума от GBP 119 928.

184. Правителството признава, че делото е било сложно, но въпреки това изтъква, че искането е прекомерно, като се има предвид, че правните съветници на жалбоподателите са били запознати с всички аспекти на искането, тъй като са действали от името на жалбоподателите в производствата пред националните съдилища, които са били финансирани с публични средства. Освен това почасовите ставки, претендирани от съветниците на адвокатите, между GBP 500 и GBP 235, и почасовите ставки, претендирани от адвокатите на жалбоподателите (GBP 180 и GBP 130) са необосновано високи. Не е било необходимо да ангажират двама кралски съветници и двама младши съветници.

185. Според практиката на Съда жалбоподателят има право на възстановяване на разноските само доколкото е доказано, че са били действително и необходимо извършени и в разумен размер. По настоящото дело, като се имат предвид документите, които са му на разположение и посочените по-горе критерии Съдът намира за разумно да присъди сумата от EUR 50 000 за производството пред Съда.

С. Лихва за забава

186. Съдът приема за подходящо, лихвеният процент за забава да се определи въз основа на пределния лихвен процент за кредитиране на Европейската централна банка, увеличен с три процентни пункта.

ПО ИЗЛОЖЕНИТЕ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. *Отхвърля* предварителните възражения на правителството относно отговорността и неизчерпването на вътрешноправните средства;
2. *Присъединява* към жалбата по същество въпросите дали жалбоподателите са попадали под юрисдикцията на държавата ответник и дали петият и шестият жалбоподатели запазват статута си на жертви;
3. *Обявява* жалбата за допустима;
4. *Приема*, че загиналите роднини на жалбоподателите са попадали под юрисдикцията на държавата ответник и *отхвърля* предварителното възражение на правителството по отношение на юрисдикцията;
5. *Приема*, че шестият жалбоподател повече не може да претендира, че е жертва на нарушение на процесуалното задължение по член 2 от Конвенцията;
6. *Приема*, че има нарушение на процесуалното задължение по член 2 от Конвенцията за провеждане на надлежно и ефективно разследване на смъртта на роднините на първия, втория, третия, четвъртия и петия жалбоподатели и *отхвърля* предварителното възражение на правителството що се отнася до качеството на жертва на петия жалбоподател;
7. *Приема*
 - (а) че държавата ответник трябва да заплати на всеки от първите петима жалбоподатели в тримесечен срок по EUR 17 000 (седемнадесет хиляди евро), плюс евентуалните данъци, които могат да бъдат наложени върху тези суми, във връзка с

неимуществените вреди, които да бъдат изчислени в лири стерлинги по обменния курс към датата на плащането;

(b) че държавата ответник трябва да заплати общо на първите петима жалбоподатели в тримесечен срок EUR 50 000 (петдесет хиляди евро), плюс евентуалните данъци, които могат да бъдат наложени на жалбоподателите за тази сума, във връзка с разноските, които да бъдат изчислени в лири стерлинги по обменния курс към датата на плащането;

(c) че от изтичането на посочения по-горе тримесечен срок до плащането ще се дължи проста лихва върху посочените по-горе суми в размер на пределния лихвен процент за кредитиране на Европейската централна банка за срока на забавата, увеличен с три процентни пункта;

8. *Отхвърля* претенцията на жалбоподателите за справедливо обезщетение в останалата част.

Изготвено на английски и френски език и обявено в открито заседание от 7 юли 2011 г., в съответствие с член 77 §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Michael O'Boyle
заместник-секретар

Jean-Paul Costa
Председател

В съответствие с член 45 § 2 от Конвенцията и член 74 § 2 от Правилника на Съда, особените мнения на съдия Rozakis и съдия Bonello са приложени към настоящото дело.

J.-P.C.
M.O.B.

Особените мнения не са преведени, но могат да бъдат намерени на английски и/или френски език във версията/версиите на официалния език на решението, което може да бъде открито в базата данни с практиката на Съда HUDOC.

© Съвет на Европа/Европейски съд по правата на човека, 2013 г.

Официалните езици на Европейския съд по правата на човека са английски и френски. Този превод не обвързва Съда и Съдът не поема никаква отговорност за качеството му. Преводът може да бъде свален от базата данни с практиката на Европейския съд по правата на човека HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) или от всяка друга база данни, на която Съдът го е предоставил. Преводът може да бъде възпроизвеждан за нетърговски цели, при условие че е цитирано пълното заглавие на делото и посочената по-горе информация за авторските права. В случай че възнамерявате да използвате за търговски цели която и да било част от този превод, моля свържете се с publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.

